SAYI:5 FİYATI:750 TL (K.D.V dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ NİSAN 1987

Cumhuriyet tarihinin 25 yıl 4 ay 19 günü sıkıyönetim altında geçti. ''Devletin güçlendirilmesi'' yurttaş haklarının büsbütün kısılmasına, demokratikleşme sürecinin kesintiye uğratılmasına yol açtı. Sıkıyönetim içinde doğmuş çocuklar, toplumun askerileştirilmesi sürecinin içinde büyüdüler.

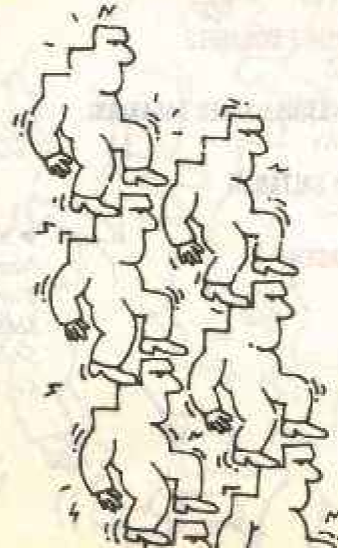
BÜLENT ECEVİT İLE SÖYLEŞİ

HANGİSİ GERİCİLİK?

''..Kapitalizm geliştikçe burjuvazi de gericileşiyordu. Ve böylece iki gerici mihrakın elele vermeleri doğallaşıyordu. Üstelik bu sayede burjuvazi bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu: Dini akımların yaygınlaşması hem kitlelerdeki sosyal uyanışı frenlemeye hizmet ediyor, hem de gericiliğin esas kaynağı burjuvazi, kendini gözlerden saklayıp, yanlış hedef gösterme imkanına sahip oluyordu.''
SABAHATTİN KERİM

BERRAKLIK VE BULANIKLIK

BERRAKLIK VE BULANIKLIK

Sosyal demokrat olmakla bilimsel sosyalist olmak arasındaki nitelik farkı çok kez gözardı ediliyor. Aralarında sınıfsal bir ayırım bulunduğuna pek de aldırış edilmiyor.

Emperyalist kapitalizmin gelişmesine paralel olarak, Batı Avrupa'da 19. yüzyıl sonunda işçi hareketi içinde ortaya çıkan ve Marksizmin teorik temellerini tartışma konusu yaparak onu devrimci içeriğinden arındırmak isteyen revizyonizmin yol açtığı reformist ve oportünist sosyalizmin, günümüzde sosyal demokrasi ya da demokratik sosyalizm olarak adlandırıldığı, sosyal demokrasi teriminin böylece Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar taşıdığı anlamdan farklı bir anlam kazandığı biliniyor.

Uluslararası bir olay olan revizyonizmin toplumsal tabanını, kendi küçük burjuva görüşleri ile birlikte, dalga dalga işçi sınıfı saflarına katılan küçük burjuva yığınlar oluşturuyor.

Ayrıca, emperyalist aşırı kârların sağladığı olanaklar sonucu, emperyalist ülkeler işçi sınıfı içinde bir işçi aristokrasisinin oluşmaya başlamasıyla ve bu oluşumun bağımlı ülkelere de yansımasıyla, bu revizyonist, reformist eğilimin ivme kazandığı da tarihsel bir gerçek.

Sosyal demokrasinin ideolojik yapısını, özellikle işçi sınıfı içindeki ayrıcalıklı konumu kapitalizmin sürüp gitmesiyle güvence altına alınan işçi aristokrasisinin ikili niteliği belirliyor. Bir yanıyla içinde yer aldığı işçi sınıfının ekonomik ve siyasal çıkarlarını savunma zorunda olan işçi aristokrasisi, öteki yanıyla kapitalizmin sürdürülmesine hizmet ediyor.

Revizyonist tezler

Kapitalizm, emperyalist aşamasında da kapitalizm olarak kalmıştı. Ama sosyal demokrasi ideologlarına göre durum farklıydı. Kapitalizm artık eskisi gibi vahşi değildi. İnsancıl ve demokrat bir nitelik kazanmıştı. Sınıflar arasındaki eski uçurum kapanmaya yüz tutmuştu. Demokrasi, sınıfların varlığına son veremese bile, sınıf egemenliğine son vermişti. İşçilerin bu "egemen sınıfsız" demokrasiye sahip çıkmaları gerekiyordu. Bir yandan sendikal savaşım, öte yandan sosyal demokrat partilerin iktidara gelerek yapısal değişimlere yol açmaları, durumu daha da düzeltecek, kapitalizm kendiliğinden eriyip gidecekti.

Marksizmin revizyonist tezlerle mücadelesi teorik, ideolojik ve siyasal alanlarda büyük bir açıklığa ulaşılmasını sağladı. Ayrıca, dramatik bir tarihsel olaylar dizisi, bu berraklığı daha da artırdı. Burjuva Alman ve Fransız parlamentoları birbirine savaş ilan etti. Sosyalist işçi hareketi bakımından olayın asıl dramatik boyutu, bu meclislerde grupları bulunan işçi partilerinin savaştan yana oy vermesiyle ortaya çıktı. Kaderini kendi burjuvazisinin kaderine, çıkarını onun çıkarlarına bağlayan işçi aristokrasisi, onun emperyalist paylaşım siyasetine ve şoven milliyetçiliğine de alet oluyor, Marksizmin bütün işçilerin kardeşliği ilkesini hoyratça çiğniyordu. İkinci Enternasyonal, işte bu yüzden çöktü.

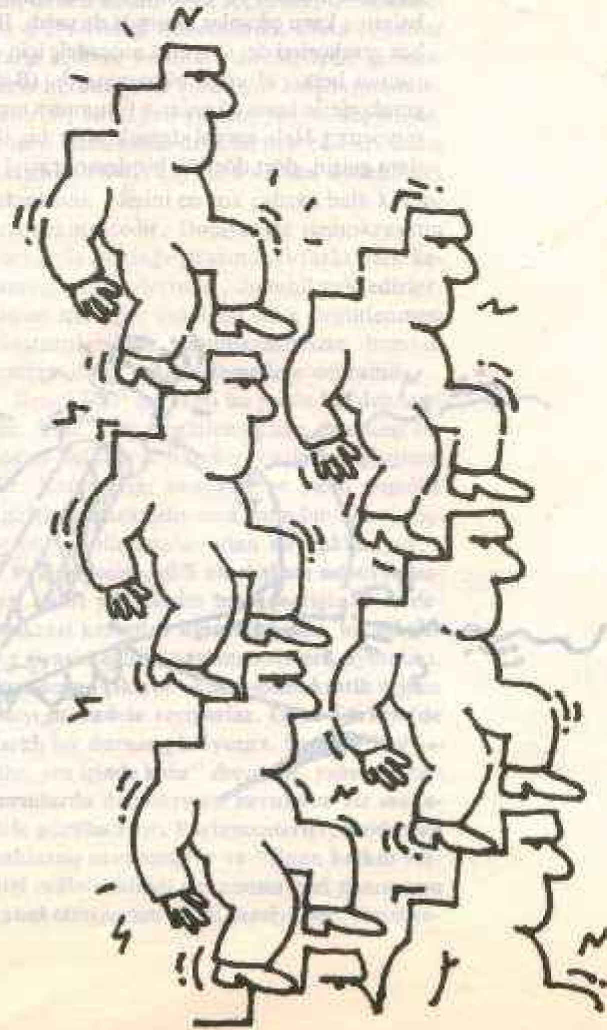
1919'da Luxemburg ile Liebknecht'in liderliğindeki Spartakist ayaklanmanın yani Alman işçi sınıfının Alman burjuvazisini iktidardan uzaklaştırma girişiminin, ateş ve kanla bastırılmasında sosyal demokrat "sınıf kardeşleri"nin oynadıkları rol de bu berraklığa az katkıda bulunmadı.

İşte Batı Avrupa ülkelerinde, günümüzde de devam eden teorik, ideolojik ve siyasal berraklığın tarihsel temelleri bu ve benzeri dramatik öykülerde yatıyor. Bu ülkelerde sapla saman kolay kolay birbirine karışmıyor ve sosyal demokratlar ile bilimsel sosyalistlerin çeşitli sorunlar karşısındaki ittifakları ya da ittifak arayışları, taraflardan birinin ideolojik ve hatta örgütsel bağımsızlığının zedelenmesi gibi bir yan sonuç ortaya çıkarmıyor. Bu iki hareketin ideolojileri, birbiri yerine ikame edilmiyor.

Türkiye'deki bulanıklık

Ama bizim ülkemizde bu berraklığın yerini yoğun bir bulanıklığın aldığını görüyoruz. Sosyal demokrat olmakla bilimsel sosyalist olmak arasındaki nitelik farkı, çok kez her iki tarafta da gözardı ediliyor. Ve bu da solun birliği adına oluyor. Bunlardan birincisinin kapitalist sömürüyü "daha özgün, daha adil" bir sömürü biçimine dönüştürmeyi, ikincisinin ise ortadan kaldırmayı amaçladığına, öyleyse aralarında sınıfsal bir ayrım bulunduğuna pek de aldırış edilmiyor. Gölü damla damla kurutma bilgeliği benimseniyor.

Kimi köşe yazarlarımız, bazen filanca eski "hızlı devrimci"nin şimdi ANAP'ta nasıl etkin bir görev aldığını ibretle belirtmekten özel bir haz duyuyorlar. Alaturka demokrasimizin dar geçitlerde sıkıştığı dönemlerde artık sosyalist olmaktan vazgeçen kimi eski "hızlı devrimci"lerin ANAP'a ya da SHP'ye girmesi arasında sınıfsal seçim bakımından pek de bir fark olmamasına karşın, göze batanlar hep ANAP'a gidenler oluyor. Çünkü SHP sol bir partidir ve her işin başı da solun birliğidir. Filanca eski "hızlı devrimci"nin ANAP'a değil de SHP'ye gitmesi, solun birliğine katkıda bulunacaktır. Şu solun birliğinin ne mene bir birlik olduğu üzerinde durmanın vakti gel-

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

medi mi?

İkinci bir sosyal demokrat partinin, DSP'nin seçimlere katılacağının anlaşılması üzerine ne güçlü bir kampanya üretildiği, anılarımızda henüz taze.

Hele de seçimlere girmeye kalkışacak olan bir sosyalist parti olsaydı ve hele % 5-10 oranında bir oy potansiyelini harekete geçirebileceği (hiç de hayalci değil!) kestirilseydi, hayali ve içi boş bir 'solun birliği' kavramı etrafında çok daha güçlü bir karşı çıkışla karşılaşılacağından emin olabilirdiniz.

Sosyal demokrasiyi basamak olarak kullanmak isteyenlerin, sosyal demokrasiye basamak olma olasılıkları son derece yüksektir.

Demokrasi isteğinin başka her şeyi bastıracak kadar güçlü oluşu, geçmişten gelen bulanıklıkla birleşince ortaya bu manzara çıkıyor. Oysa her şeye bastıracak kadar ya da **her şeyin önüne geçecek kadar** güçlü bir demokrasi isteği demek, bu kavramın iyice soyutlaşması, demokrasisizliği üreten tarihsel ve sosyal yapının gözardı edilmesi, çağımızda, hele de Türkiye gibi oluşum tarihinin hiç bir bölümünde ilerici bir misyonu olmamış bir burjuvaziye sahip bir ülkede demokrasi mücadelesi ile emekçi halk ve işçi mücadelesi arasındaki sıkı bağın hiçe sayılması demektir. O zaman da hiç olmayacak bir 'duaya amin demek'ten ileriye gidilemez. Yani geçmişte Demokrasi için Ecevit'in etrafında yoğunlaştırılan umut ne kadar sonuçsuz kalmaya mahkûmsa, şimdi de SHP veya bir başka burjuva akıma hasredilecek enerji aynı şekilde sonuçsuz kalmaya mahkûm.

Bilimsel sosyalist solu etkisizleştirmekten başka kayda değer bir sonuç vermeyecek olan bu türlü bir sol birlikçilik anlayışı yeni değildir. Böyle bir anlayışa duçar olanlar, kendilerini bilimsel sosyalist olarak nitelemelerine karşın, 1970'li yılların ilk yarısında bilimsel sosyalist nitelikli bir partinin oluşturulma çabalarına karşı çıkanlar arasında da vardı. Başlıca gerekçeleri de, sosyalist mücadele için durumun henüz elverişli olmamasıydı. (Başka gerekçelerle karşı çıkanların tutumunu tartışmıyoruz.) Hele sosyal demokratlar bir iktidara gelsin, dört dörtlük bir demokrasiyi getirsin, sosyalist mücadele ondan sonra yapılsındı. Bu yolun yolcuları, sömürülen sınıfın örgütlenme ve siyasal mücadele hakkını, sömürücü sınıfların siyasal partilerinden biri adına ertelediklerinin farkında görünmüyorlardı. Önerileri kendilerine o kadar akla yatkın, o kadar tartışılmaz bir doğrulukta görünüyordu ki, örgütlenmeyi savunanların anlayışsızlıklarına çok şaşıyor, onların davranışını biraz da Donkişot'ça buluyorlardı.

Bugün de demokrasinin fethini sosyal demokrat partilere ihale eden anlayışlar, bilimsel sosyalist iddialarla dile getirildikleri ölçüde, aynı kategoriye giriyor ve karşımıza şu ya da benzeri sorularla çıkıyorlar:

- Sosyal demokrasinin iktidara gelmesi, bizim için öbürlerinin gelmesinden daha iyi değil mi? Sosyal demokrasiyi daha sola çekmek bizim görevimiz değil mi? Sosyal demokrasiyi basamak olarak kullanamaz mıyız? vb...

Kimin basamağı?

Kendi işini başkalarından beklediği için, başkalarının yapacaklarıyla kendi yapacaklarından daha çok tasalananların sorularıdır bunlar. Sosyal demokrasiyi iktidara getirmek için sosyal demokratlar uğraşsın. Sosyalistler kendi iktidarları için çalışsın. Bu ilke, seçimlerde hangi partiye oy vermenin daha uygun olacağı yolundaki konjonktürel soruna indirgenmesin. Sosyalistlerin kendi iktidarları için çalışma yolundaki girişimleriyle sınıf mücadelelerinin daha etkin ve daha doğru yönlerde geliştirilmesi, sosyal demokratların hiç değilse bir bölümünü daha sol konumlara da çekecektir kuşkusuz. Ama böyle bir sonuç, sosyal demokratlara kızıl çalmak gibi işçi sınıfını pek de tasalandırmayan bir erek doğrultusunda uğraş verildiği için değil, ülkenin devrimci potansiyelinin harekete geçirilmesi dolayısıyla, işçi sınıfı siyasal hareketinin bir çekim merkezi durumuna gelmesinin yan ürünlerinden biri olarak ortaya çıkacaktır.

Sosyal demokrasiyi basamak olarak kullanmak isteyenlerin, sosyal demokrasiye basamak olma olasılıkları son derece yüksektir. Sosyal demokrat bir parti, ister batı ülkelerindeki gibi işçi kökenli ve işçi tabanlı olsun, ister ülkemizdeki gibi işçi hareketinin dışında kurulsun, "hangi düzen?" sorusuna, eninde sonunda "kapitalizm" anlamına gelen bir yanıt verecektir. Çünkü ideolojisinde ağır basan öğe, kapitalizmdir. İşçi sınıfı ideolojisinden yana olan bir ya da bir grup insan, sınıfsal bakımdan burjuvazi alanında kalan bir örgütü kendi yandaş olduğu ideolojiye her basamak yapma girişiminde, kendi gerçek kimliğini kitlelerden gizlemek, bu "basamak"ta etkinlik kazanabilmek için herkesten çok sosyal demokrat kesilmek, işçilere, emekçilere sosyal demokrasinin önerilmesine hizmet etmek zorunda kalacaktır. Sonuçta basamak olarak kullanılan, sosyal demokrasi değil, onların "naçiz vücutları" olacaktır.

Bu bulanıklığın tarihsel bir temeli olmalı. Ve bu temel titizlikle incelenmeli.

Temel yanılgı

Özellikle de örgütlü sosyalist hareketin başlangıç yılları irdelenmeli. Bu hareketin, emperyalizme karşı bağımsızlığı, saltanata karşı cumhuriyeti haklı olarak savunurken, kendi sınıfsal ideolojisine nasıl yabancılaştığı araştırılmalı. Bizce temel yanılgı, Kemalist hareketi desteklerken, ilk örgütlü bilimsel sosyalist hareketin, genç burjuva hareket ile genç işçi hareketi arasındaki uluslararası sınıf ve erek ayrımlarının tam bir açıklıkla çizilmemesindeydi. Bir güçsüzlük psikozu sonucu, kendi bağımsız kimliği ile öne çıkmaya çalışmak yerine, burjuvazi kampındaki ayrımlara bel bağlanmasında; bu ayrımlardan işçi sınıfı hareketi açısından daha tehlikeli olanlara cephe almaya kalkışırken, onların karşıtı olarak görünen öteki burjuva harekete sıkı sıkıya bağlanmaya özen göstermesinde; böylece aracı amaca dönüştürmesindeydi. Kısacası, daha doğarken kendine yabancılaşmasıydı. Ve sonuç, "ilerici" burjuva hareket ile siyasal işçi sınıfı hareketi arasındaki ayrım çizgilerinin belirsizleşmesi oldu.

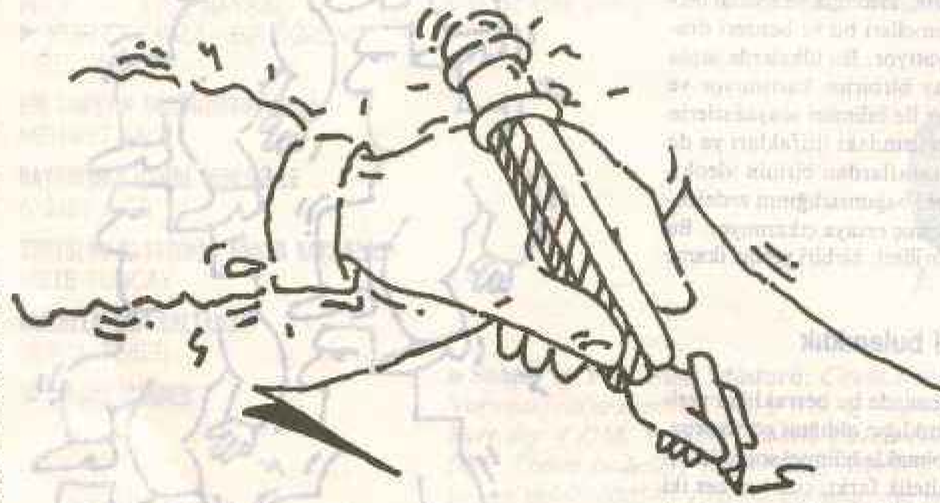
Oysa, sınıfsal hareketin temellerinin atılma döneminde, onu bütün öteki hareketlerinden açıkça ayırmaya özen göstermek, her şeyden daha önemliydi.

Böylece, 1960'lı yıllarda Kemalizm ile sosyalizmin, 70'lerden sonra ise sosyal demokrasi ile sosyalizmin birbirine karıştırıldığı, bu karışıklık içinde, sosyalizm yerine sosyal demokrasinin ikame edilmek istendiği bir durum çıktı ortaya.

Açıklıktan kaçınmanın genç proleter hareketi tehlikelerden koruyacağı varsayılıyor idiyse, tarih bunu doğrulamadı.

Sonunda, sosyalist hareket, hem kendi içinden, tabii hem de kendi dışından, sosyal demokrasinin eksiğini tamamlayacak bir parça gibi görülür oldu. Oysa, tamamlayıcı parça ile tamamlanan bütün arasında ne fiziksel eşitlik olabilir, ne de siyasal eşitlik. Parça ile bütün arasında eşitliğe dayanan bir ilişki, eşitlik temelinde bir işbirliği, bir ittifak, bir koalisyon kurulamaz. Bütün bunların olabilmesinin ilk koşulu, sosyalist hareket konusundaki "tamamlayıcı parça" anlayışının hem kendi içinde, hem kendi dışında yıkılmasıdır. Ama önce kendi içinde yıkılması gerekir.

Bulanıklığı berraklığa dönüştürme yolunda, son on yıl içinde az mesafe alınmamasına karşın, daha da ilerlemek gerekiyor. Bu yol, katlanılacak yorgunluğa değer. ■

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Zeynep Avcı

Bülent Ecevit siyasette uzlaşma gereklidir diyor

DEMOKRASİ ÖRGÜTLÜ HALKIN İŞİ

12 Eylül'den sonra halk, ancak kendi çabasıyla, kendi uğraşı ve mücadelesiyle hakları ve özgürlükleri alabileceğini kavramaya başlamıştır.

Türkiye'nin siyasal yaşamında "liderlik" önemli bir kurumdur. Kısacık demokratik tarihimiz, doğal olarak, çok sayıda lider çıkaramamış olsa da... Bülent Ecevit ise bu kısa tarihin içindeki en uzun geçmişi olan bir partinin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin, bir aşamasındaki "imaj değiştiren" lideriydi. Şimdi, sayıları 100'ü aşan duruşmaların sanığı ve DSP'nin Başkanı Rahşan Ecevit'in eşi olarak dolaylı biçimde siyasetin dışına çıkmayan Bülent Ecevit, gazeteciliği, ozanlığı ve edebiyatçı kişiliğiyle de Türkiye için "başka türlü" bir lider kimliği taşıyordu. Şimdi Bülent Ecevit, sosyal demokrat kanadın bölünmüş görünümünde, bu bölünmenin sebeb-i hikmeti gibi görünen DSP'ye, eşinin partisine çok yakın bir destekçi. DSP-SHP arasındaki ilişkiler ya da ilişkisizlikler konusuna hiç değinmedik Sayın Ecevit ile konuşmamızda. Konumuz demokrasi, Türkiye siyasal geçmişine ilişkin konular ve biraz da gelecek'ti. Son derece, insanı utandıracak denli nazik, saygılı kişiliği, bazı konulardaki duyarlığı, çevresine, özellikle siyasal ve entelektüel çevresine duyduğu ince öfke, Bülent Ecevit'in genel ve döneme özgü özelliklerinden sezebildiğim ve gözlemlenebilir bazıları.

Sayın Ecevit, sorularımızı şöyle yanıtladı:

▶ Demokrasinin kesintiye uğradığı dönemlerde, bu kesintiye son vermeyi sağlamak, demokrasiyi korumak, sizce yalnızca siyasilerin görevi mi? Seçmenin de böyle bir görevi olduğuna inandığınız kanısındayım. Bir zamanlar dediğiniz gibi, "Halkın tribünlerden sahaya inmesi" neden olanak bulmuyor? Nasıl sağlanabilir?

Elbette ki yalnızca parlementonun ya da siyasilerin işi değil demokrasiyi korumak. Demokrasi aslında örgütlü halk hareketleriyle gelişir. Fakat Türkiye'de bir toplumsal örgütlenme geleneği yoktur. Bunun olmamasının bazı tarihsel nedenleri vardır. 15. yüzyılın ortalarından başlayarak, yani İstanbul'un fethinin hemen ardından, Osmanlı İmparatorluğu, Türk halkını, Türk kökenlileri, tümüyle yönetimin dışına itmiştir. Gerek sivil kesimde, gerek asker kesiminde bu böyle olmuştur ve her türlü halk örgütlenmesi caydırılmıştır. Birtakım ayaklanmalar biçimindeki halk hareketlerini de gerçek halk hareketleri olarak görmemek gerekir. Bunlar yerel eşrafın, ayanın, merkezi yönelime güç gösterisinde bulunmak için değerlendirdiği araçlar düzeyinde kalmıştır. Benim görüşüme göre Osmanlı döneminde, ekonomik ve sosyal amaçlı ilk halk örgütlenmesini Mithat Paşa denemiştir; Balkanlar'da çok ciddi bir kooperatifçilik ve halk eğitimi hareketini başlatmıştır ama bu olanağı bugünkü Türkiye toprakları içinde bulamamıştır. O yüzden de İstanbul'da sürgüne gönderileceği sıralarda yapayalnız kalmış, örgütlü bir halk desteğini yanında bulamamıştır. Bu eksiklik bir anlamda demokrasinin alt yapısı demek olan halk örgütlenmesi eksikliği, cumhuriyetten sonra da devam etmiştir. Tabii cumhuriyetten sonra demokratikleşme yolunda bazı iyi niyetli adımlar atılmıştır. Fakat haklar ve özgürlükler hep yukarıdan verilmiştir; yukarıdan geri de alınabilmiştir. Bu da toplumda hakları, özgürlükleri hep yukarıdan bekleme alışkanlığını doğurmuştur. Öyle sanıyorum ki 12 Eylül bu bakımdan önemli bir dönemeç noktası yerine geçebilir; çünkü 12 Eylül'den sonra halk artık hakların ve özgürlüklerin yukarıdan verilme döneminin kapandığını görmüştür. Ancak kendi çabasıyla, kendi uğraşı ve mücadelesiyle hakları ve özgürlükleri alabileceğini kavramaya başlamıştır. Bu önümüze çok önemli bir tarihsel fırsat çıkarıyor. Eğer bu fırsat gereği gibi, zamanında değerlendirilebilirse Türkiye'de demokrasinin sağlıklı bir altyapısı oluşabilir. Yani halk örgütlenmeleri güçlenebilir ve bu şekilde halkın siyasete ve yönetime örgütlü ve etkin katılımı sağlanabilir.

*◀ **Bülent Ecevit.** Geçmişteki askeri müdahalelerin hepsini bir torbaya koyuyorum.*

Bazı ülkelerde daha çok toplumun üst kesimlerinin öncülük ettiği hareketlerle de demokrasiye geçiş sağlanabilir; fakat o ülkeler genellikle aydın denen kesimlerin bir demokrasi kültürü içinde yetişmiş oldukları veya başka toplumların demokrasi kültüründen yararlanabildikleri ülkelerdir. Bizde ise demokrasinin kültürü eksiktir; demokrasi kültürünün felsefi temelleri yoktur. Öte yandan aydın denen kesim veya seçkinler, demokrasiye ara verildiği dönemlerde, dikta rejimine karşı açık ve kesin bir direniş içine girmezlerse herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmamaktadırlar; hatta son yılların yaygın deyimiyle, köşeyi daha rahat dönebilmektedirler. Buna karşılık demokrasiye ara verilen dönemlerin sıkıntısını, çilesini en çok çalışan halk kesimleri çekmektedir. Dolayısıyla demokrasinin varlığıyla yokluğu arasındaki farkı halk kesimleri canevlerinde duyabilmektedirler. Onun için eğer ciddi bir halk örgütlenmesi oluşturulabilirse, demokrasimizin bundan sonrası daha sağlam temellere oturabilir.

Bence DSP hareketi bu yolda bir denemedir. Yani halk örgütlenmesine dayanan bir sosyal demokrat hareketi başlatma girişimidir. Karşılaştığı anayasal ve yasal engeller ağırlık taşımaktadır ama daha büyükleri geçmişin koşullanmalarından kaynaklanıyor.

▶ Dünyanın çeşitli ülkelerinde askeri rejimler, faşist yönetimler başa geçtiğinde ve demokrasi kesintiye uğratıldığında, bu ülkelerin siyasi kişileri, parlamenterleri, aydınları, yurt dışına çıkıyor ve anti-demokratik rejime karşı mücadele veriyorlar. Oysa Türkiye'de farklı bir durum görüyoruz. Sanki, "Kol kırılır, yen içinde kalır" dercesine, yabancı platformlarda demokrasiyi savunucu bir mücadele görülmüyor. Parlamenterler, kaldırılan haklarını savunmuyor ve "Bana halkın verdiği milletvekilliği ünvanının geri alınmasını kabul etmiyorum" bile demiyorlar. Nasıl yo-

İÇİNDEKİLER

TUNCELİ

Resmi açıklamalara göre -ağaçları çok seven ama insanları ne kadar sevdiği tartışmalı olan- T.C.Devleti, Orman Genel Müdürlüğü aracılığıyla ormanlık bölgelerde oturanları başka bölgelerde iskân etmek istiyormuş. Sadece gönüllü olanlar iskâna tabii tutulacakmış ve söz konusu ormanlık bölgeler Tunceli ve Bursa'da imiş. Tunceli köylerinde iskâna tabi tutulmayı kabul edenlerin sayısı 78.382. Böylece 152 bin toplam nüfuslu Tunceli, yarı yarıya küçülmüş oluyor. İleride ormanlık mıntıkanın genişletilmesi sonucu yeni bir iskân ile, kalanlar da başka yerlere yollanır, Tunceli gider, mesele biter.

İskân nerelerde yapılacakmış? Dört il belirtiliyor: Mersin, Antalya, Muğla ve İzmir. Tunceli anlaşılıyor da, Bursa insanın aklını karıştırıyor. Belki de karıştırsın diye eklenmiştir iskân listesine. SHP Tunceli Milletvekili Rıdvan Yıldırım, hedefin Tunceli'yi yok etmek olduğunu söylüyor ve "Basın ve SHP olaya el atınca, örtbas etmek için diğer illere de tebligat yapılmış" diyor. Biz de bu kanaatteyiz.

Peki amaç ne? 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı iskân kanunu gerekçesi aydınlatıcı olur mu acaba?

"**...Dahili iskân safahatı cümlesinden olarak ana dili Türkçe olmayan nüfus birikiminin önlenmesi ve mevcutların dağıtılması...**"

Kanun Türkiye'yi üç bölgeye ayırmış:

"**1 numaralı mıntıkalar: Türk kültürlü nüfusun yoğunlaşması istenilen yerlerdir.**" Bu mıntıkayı Doğu ve Güneydoğu illeri oluşturuyor.

"**2 numaralı mıntıkalar: Türk kültürü içinde eritilmesi istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.**" Bu mıntıkayı da Akdeniz, Ege, Marmara ve Trakya illeri oluşturuyor. Ne tesadüf ağaçlandırma çalışmaları nedeniyle iskâna tabii tutulacak olan Tuncelliler Mersin, Antalya, Muğla ve İzmir'e gönderilecekmiş.

"**3 numaralı mıntıkalar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleri ile boşaltılması istenilen ve iskân ve ikâme yasak edilen yerlerdir.**" Bu mıntıkayı da Ağrı, Sason, Tunceli, Zeylan (Van), Kars'ın güneyi, Diyarbakır, Bitlis ve Muş'un bazı kesimleri oluşturuyor.

78 bin Tuncelili iskân konusunda niye "gönüllü" oluyor? Az ya da çok, toprağını, evini, "babasının mezarını" bırakıp da niye yollara düşüyor Tuncelililer? Mersin, Antalya, Muğla ve İzmir mi şiddetle çekiyor onları? Yoksa Tunceli mi şiddetle itiyor?

Konuyu araştıran SHP heyeti raporunda şunları belirtiyor:

"Tunceli köylüsü yılgın olduğu için kendiliğinden köyünü terk etmek istiyor...... Aşırı baskı altında yaşadıklarını, güvenlik güçlerinin olur olmaz zamanda evlerini basarak yatak odalarına kadar girdiklerini, hak arayamadıklarını, dayak ve işkenceden yıldıklarını anlatıp, Tunceli'yi terk etmek istediklerini söylüyorlar."

Anlaşılan, Tuncelili "Doğu'daki Devlet"ten iyice yılmıştır. Biraz da, bu "yılma olgusu" yüzünden ayın konusunu sıkıyönetime ayırdık. Arkadaşımız Zafer Üskül'ün araştırması Cumhuriyet tarihinin neredeyse % 40'ının sıkıyönetim altında geçtiğini ortaya koyuyor. Sıkıyönetim sürelerinin illere göre dağılımı da her nedense işçilerin yoğun olduğu illerle, Doğu illeri şeklinde belirmiş! Sıkıyönetim resmen yokken de sıkı bir yönetim altında yaşayan Doğu illerinden biri Tunceli. İşte bu yüzden 78 bin kişi iskân edilmeye "gönüllü".

Türkiye, iyi-kötü demokrasi diye adlandırılabilecek bir dönemi sadece 1960-1980 arasında yaşadı. 1960'ların ortalarından başlayarak özgürlükleri kısma, "devleti güçlendirme" çabaları hiç eksik edilmedi. 12 Mart'lar, 12 Eylül'ler... Devlet öylesine güçlendirildi ki şu "sınıflar üstü" devletten yurttaşın korunması bayağı bir mesele haline geldi. İşte "Sıkıyönetim Yazgı Değil!" başlıklı yazımız da bu süreci irdeliyor.

□

Enflasyon ülkesinde yaşıyoruz. Henüz dört sayı yayınlanmış bir derginin kullandığı kâğıda üç kere zam gelirse ne yaparsınız? Fiyatımız artık 750 lira.

EKONOMİ VE POLİTİKADA **Görüş** AYLIK DERGİ

▶ **Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:** *Cevat Keskin* ▶ **Yazışma Adresi:** *GÖRÜŞ Dergisi Nuruosmaniye Caddesi No: 5 Kat: 2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 750.-TL Yurt dışı 4 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 6750.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi* ▶ **Baskı:** *Hürriyet Ofset A.Ş. Sefaköy-İstanbul* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

rumluyorsunuz?

Değişik kişilere ve kesimlere göre, değişik nedenleri vardır bence. En önemli nedenlerinden biri şu: Türkiye'de demokrasinin kesinti dönemleri uzun sürmüyor. Ülkemizin jeopolitik durumu engelliyor uzun sürmesini. Ordu çok uzun süre siyasetin içinde kalırsa, içinde çözülme olur, bu da ülkenin dış güvenliği açısından sakıncalıdır. Üstelik Ordu'yu da yıpratır. Aydınlar, bir askeri müdahale olduğu zaman, o müdahalenin yakın bir sürede sona ereceği beklentisiyle bir köşede sessiz durmayı yeğliyor olabilir. Tabii bunun istisnaları da oluyor. Hapise atılma veya işkence tehdidi altında dışarı kaçan kimseler de oldu ama dediğiniz gibi üst düzey politikacılar arasında bunu yapan olmadı. Ayrıca içeride müdahale rejimiyle uzlaşma veya olumlu ilişki yoluna girmeksizin mücadele edenler de oluyor; örneğin ben bu mücadeleyi elimden geldiği kadar verdim ve bedelini ödemeyi göze aldım. Ayrıca şunu da belirtmek isterim ki müdahale dönemlerinin veya dikta rejimlerinin uzun sürdüğü ülkelerde bile dışarıdan verilen demokrasi mücadelesi kanımca pek etkili olmuyor. Örneğin Yunanistan'da cunta yönetimi sırasında bazı Yunan aydınları ve üst düzey politikacıları Batı ülkelerine gidip mücadelelerini oradan sürdürmüşlerdi. Fakat Yunanistan'a demokrasi, dışarıdan verilen o mücadeleler dolayısıyla dönmüş değil. Kıbrıs'taki barış harekâtımız Yunanistan'daki cunta yönetimini karıştırdı, sarstı ve bir anlamda rastlantı bir dış olayın içe yansıması dolayısıyla demokrasiye dönüşebildi. İspanya ve Portekiz de bu bakımdan ilginç örneklerdir. Birçok İspanyol ve Portekiz aydını ve politikacısı mücadelelerini zaman zaman dışarıdan sürdürmüşlerdir ama kanımca o mücadelelerden çok yine başka etkenlerle demokrasiye geçiş sağlanabilmiştir. Kısacası yalnız Türkiye'de değil, başka ülkelerde de içeride verilen mücadele daha etkin oluyor ama şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye'de seçkin kesim bir demokrasi mücadelesini göze alamıyor. Daha çok özgürlük kanalları açıldıktan sonra mücadele vermeye başlıyor. O zamana kadar durumu idare etme ve bekleme eğilimi içinde görünüyor.

▶ Aydınlar, ya da sizin deyiminizle seçkinler konusuna dönmeden önce geçmişe ilişkin aldığınız bazı eleştirilere değinmek istiyorum. Özellikle ülkücü teröre karşı iktidarınız döneminde önlem almadığınız, kontr-gerilla konusuna yeterince eğilmediğiniz gibi eleştiriler...

Hükümette bulunduğumuz 1974'ün ilk dokuz ayı ve 1978'le 79'un bir kısmında, CHP tek başına iktidarda değildi ve toplumda da Meclis içinde de engellerle karşılaşıyordu. Yine de, sağ-sol ayırımı yapmadan teröre karşı etkin önlemler almaya çalıştık. Ama bunların hukuk devleti kuralları içinde olması gerekiyordu. Öncelikle iç güvenlik güçlerinin etkili duruma getirilmesi ve yargı organlarının daha hızlı ve caydırıcı biçimde işler duruma getirilmesi gerekliydi. Polis, özellikle olayları inceleme bakımından son derece yetersizdi. 1974'te terör olayları o denli yaygın değildi ama 1978'de iyice yaygınlaşmıştı. İngiltere'ye başvurduk ve Scotland Yard'ın polisin eğitimi için bize yardımcı olmasını sağladık. Soruşturmaları etkin biçimde yürütecek timler oluşturduk. Emniyet kuvvetlerinin bilimsel alanda, laboratuarlar bakımından zengin hale getirilmesini sağladık. İlk olarak terörün kaynaklarına inilmesine başlandı. Ancak, yargı organlarında tıkanıklık vardı. Büyük baskı altındaydılar ve iş yükü çok büyüktü. Bazı çevrelere kolay çö-

Kanımca Kahramanmaraş olayları hükümetimizi sıkıyönetim ilanına zorlamak amacıyla düzenlenmiştir.

züm gelen Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne karşı çıktık; onun yerine, bölge bölge belirli ağır ceza mahkemelerinin yalnızca örgütlü terör konusunda uzmanlaşacakları ve yetkili kılınacakları bir düzen öngördük. Ama bu yasayı Meclis'ten çıkaramadık. Ayrıca, şimdiki hükümetin çıkardığı Pişmanlık Yasası'na benzeyen bir yasayı, ama bugünkü yasanın taşıdığı sakıncaları içermeyen bir biçimde hazırladık. O da gerçekleşmedi. Özetle, iç güvenlik açısından epeyce mesafe aldık ama yargı organları konusunda engellendik.

Bir demokratik hukuk devletinde hükümetin insanları hükümet olarak yakalayıp hapse atma olanağı yoktur. Bir aşamadan sonra sıkı yönetim ilanına zorlandık. Kanımca, Kahramanmaraş olayları hükümetimizi sıkıyönetim ilanına zorlamak amacıyla düzenlenmiştir.

▶ Yani kontr-gerilla konusunu da bu yanıtınız içinde mi algılayabiliriz?

Hayır, değil. Ben, Kontr-gerilla diye bir örgütü devlet içinde saptayamadığımı belirttim ama başka gözlemlerimi kamuoyuna defalarca açıkladım. 1974'teki hükümet dönemimiz sırasında, ancak bir rastlantı sonucu öğrenebildiğim Özel Harp Dairesi'nin toplumdaki örgütlenme biçimi, beni çok kaygıya düşürmüştü. Kaygımın nedeni, Özel Harp Dairesi'nin bir sivil uzantısıydı. Yani, bazı kimseler, bir takım ömür boyu sürecek görevlere göre yetiştiriliyorlardı ve bu da büyük bir gizlilik içinde oluyordu. Ben gizlilikten çok ürkerim. Demokrasinin gerekli kıldığı denetimin işleyememesinden de ürkerim. Söz konusu örgütlenme hiçbir devlet belgesinde görünmüyordu. Askerler iyi niyetli davransalar da, bu örgütlenme biçiminin sivil toplum kesiminde olumsuz sonuçlar verebileceğinden kaygılıydım. Daha 1959'da Amerika ile imzalanan bir ikili anlaşma Meclis'e geldiğinde, buna benzer bir kaygıyı dile getirmiştim. A.B.D. bir ''dolaylı savaş'' kavramı oluşturmuş ve buna dayanarak bazı ülkelerle ikili anlaşmalar yapmaya başlamıştı. Çok sakıncalı bazı düzenlemeler öngörüyordu.

Sonra, 1974'te Özel Harp Dairesi ile ilgili durumu öğrendikten sonra bu düzenlemeden vazgeçilmesi için ısrar ettim ama ortada elle tutulur, devletçe denetlenebilir bir varlık yoktu. Ben, gerilla savaşının ya da gerilla savaşına karşı aynı yöntemlerle karşı çıkmanın sakıncalı olacağını öne sürerken, Atatürk'ün tutumunu kanıt olarak göstermiştim. O, Kurtuluş Savaşı sırasında, işgalci devletlerin düzenli ordularıyla birlikte çetelere ve gerillalara karşı mücadele ederken, subay olarak gerilla savaşında uzmanlaşmış olmasına karşın, gerilla yöntemlerini kullanmamıştır. Gerilla yöntemine göre örgütlenmiş güvenlik kuvvetleriyle sağlıklı bir devlet yapısı kurulamayacağını farketmiş ve Kurtuluş Savaşı'nın ilk aşamalarında, yandaş çeteleri bile bir yana iterek düzenli ordu aşamasına geçmiştir. Herkes Atatürk'e bağlılık iddia eder. Bu konuda Atatürk'ten örnek alınmasını sık sık söylerim.

▶ Bülent Bey, Türkiye'de demokratik bir yönetim ve fikir özgürlüğü olduğu iddia ediliyor, oysa uzun süredir fikir özgürlüğünü budayan yasal uygulamalar sürdürülmekte. Sizin 141-142'ye karşı olduğunuzu biliyoruz. Böyle yasaların şu saate kadar varolabilmesinde kimlerin katkısı vardır? Kendinizi böyle yasaların karşısında nasıl bir yerde görüyorsunuz?

Türkiye'de çok partili demokratik rejime geçilirken bazı ön hazırlıklar ihmal edilmiştir. Belki de koşullar elvermediği için yapılamamıştır. Örneğin bir tek parti rejiminin anayasasıyla, çok partili demokratik rejime geçmek denenmiştir. Yine tek parti döneminin faşist İtalya'dan esinlenen Ceza Yasası'yla çok partili döneme geçilmiştir. Ondan sonra CHP bu eksikliklerin farkına varmıştır, fakat bu eksiklikleri giderecek gücü bulamamıştır. Anayasa'da bulmuştur, 1961 Anayasası'yla. Fakat ceza yasasında bu eksiklikleri giderebilmek için gerekli parlamento çoğunluğunu maalesef hiçbir zaman bulamamıştır. 141-142, 163 gibi maddeler, ayrıca buna eklenecek başka maddeler de var; 159, 140 gibi. Bu konuda yalnız sağla sol arasındaki uzlaşma eksikliğine değinmiyorum; sağın ve solun kendi içinde de büyük tutarsızlıklar ve eksiklikler var. Türkiye'de, bazı ufak tefek istisnalarla, demokratım diyen sağlı sollu hemen hemen herkes, özgürlükleri ve demokrasiyi sadece kendisi için istiyor. Kendi karşıtlarının da aynı haklardan, özgürlüklerden yararlanmasını içine sindiremiyor ve gerek sağda, gerek solda toplumun seçkin kesimleri amaçlarına erişebilmek için askere oynama, askerin kılıcına, çizmesine tutunma eğiliminden kendini kurtaramıyor. Bunun çok somut bir kanıtı şu; sağ ve sol, askeri müdahale dönemleri arasında tercih belirtiyor. Şu iyiydi, bu kötüydü diye. Ben ilke olarak her türlü askeri rejime ve müdahaleye karşı olduğum için, geçmişteki askeri müdahalelerin hepsini bir torbaya koyuyorum. 27 Mayıs'ı da aynı torbaya koyduğum için ağır eleştirilere uğruyorum çünkü ''başkaydı'' deniliyor. Hatta son zamanlarda, ilerici, demokrat olduklarını ileri süren bazı yazarlar, ''Ah o 12 Mart döneminde, falan ekip değil de, filan cunta başarılı olsaydı ne güzel reformlar yapılırdı'' havasındalar. Hatta şunu da ekliyebilirim: 141-142, 163 kalkmalıdır diyenlerden çoğu eğer sağda iseler 141-142'nin, solda iseler 163'ün değişmesine karşı çıkacaklardır. Önemli olan düşünce ve anlatım özgürlüğüyle eylem özgür

lüğünü de etkilememesi gerekir. Henüz bu açıdan yeterince demokratik bir düşünce ve davranışa varabilmiş değiliz maalesef.

▶ Yani şu saate kadar bu tür yasaların ortadan kaldırılması ya da bu yasalara gereksinme kalmaması için elverişli ortam ve kitle yoktu mu demek istiyorsunuz?

Bunun için elverişli demokratik kültür ortamı Türkiye'de bence yeterince oluşmamıştır. Bu demokratik kültürün, demin de kullandığım bir ifadeyle, bazı felsefi temelleri olması gerekir, oysa Türk toplumunda felsefe yoktur. Felsefe, bütün İslam toplumlarında aslında Ortaçağ'dan itibaren yasaklanmıştır. Bugün bile yasak olmasa da Türkiye'de felsefeden ürkenler, felsefeyi gereksiz bir fantazi sayanlar vardır. Oysa bir felsefe kültürü içinden gelmeyen toplumun özgürleşmesi beklenemez.

Bu kültür eksikliği bazı çevrelerin sandığı gibi yalnız sağda değildir, bence solda da vardır. Demokrasiye geçişin gerekleri konusunda demokrat ve ilerici oldukları kabul edilen çevrelerde bile nasıl bir içgüdüsel direnç olduğu, bence son ayların anayasa tartışmalarında ortaya çıkmıştır. Bildiğiniz gibi, bazı ilerici denen demokrat çevreler, bir süre suskun kaldıktan sonra, ortam biraz rahatlayınca "Bu anayasayla demokrasi olmaz" demeye başlamışlardır. Fakat anayasa değişikliğini kolaylaştırma olanağı ortaya çıkar çıkmaz bir ürküntüye kapılmışlar, anayasa değişikliğinin kolaylaşmasına, Cumhurbaşkanı'nın vetosunun kalkmasına, anayasa hazırlığına halk katılımına karşı kesin bir direnç içine girmişlerdir.

▶ Sizi hiç tanımayan biri olduğumu düşünüyorum; anlattıklarınızdan şöyle bazı sonuçlar çıkarabilirdim: Türkiye'nin belirli ve çoğu da kritik olan dönemlerinde, önemli bir politik mevkide bulunan bir kişi olarak, kendinizi çok yalnız hissetmişsiniz ve bu yalnızlığınızı gerek politik, gerek toplumsal, gerekse kültürel çevrelerdeki eksikliklere bağlıyorsunuz. Ayrıca, toplumsal yapının politizasyonunun yetersiz düzeyde olduğunu düşünüyorsunuz. Ve, çok eski tarihlere dayanarak, Türkiye'deki demokratikleşme sürecinin çok ağır bir tempoyla geliştiğini ve demokrasiye kesin bir dönüş için bir fırın ekmek yenilmesi gerektiği kanısındasınız. Dolayısıyla, aklıma şöyle bir soru geliyor: Şu dönemde, Türkiye'nin gereksindiği politikacı nasıl biridir? Kimlerle işbirliği yapmalıdır? Hangi güçlere dayanmalıdır ki, bütün bu sakıncaları mümkün olduğu kadar az göğüslesin?

Buraya kadar söylediklerimi çok iyi özetlediniz. Daha önce de söylediğimi yineleyeceğim: Türkiye'de demokrasi kesintiye uğradığı zaman kesintiye uğratanlara karşı direnişe geçen az sayıda kişiler dışında, seçkinler ve aydınlar hiçbir sıkıntı çekmiyorlar. Buna karşılık, büyük halk kesimleri, başta köylü ve işçiler olmak üzere çalışan kesimler sıkıntı ve çile çekmeye başlıyor. Bu nedenle ben, gerçek demokrasiye geçişin ancak çalışan halk kesimlerini örgütleyerek, onlardaki katılım alışkanlığını ve olanağını artırarak sağlanabileceği kanısındayım. Çünkü demokrasinin değerini en iyi bilenler onlardır.

▶ Bunun sağlanabilmesi için bazı örgütlenme özgürlüklerinin yeniden gündeme gelebilmesi gerekmiyor mu?

Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkıyor meselesi bu... Hiçbir Batı ülkesinde, yani demokrasinin kökleşmiş olduğu ülkelerde, çalışan halk kesimlerine özgürlükler gümüş tepsiler içinde sunulmamış, "Alın şu özgürlükleri dilediğiniz gibi kullanın!" denilmemiştir. Onlar özgürlüklerini kendileri elde etmişlerdir. Önce, bu özgürlükleri elde edebilmek için örgütlenmişlerdir. Bunun sonucunda da, demokrasinin sağlam alt yapısını oluşturan örgütlü toplumu ortaya çıkarmışlardır.

▶ Şöyle bir sonuç mu çıkıyor: Bir zamanlar Türkiye'de, işçinin aşağı-yukarı birçok Batı ülkesindeki kadar rahat örgütlenme özgürlüğü vardı ve bu geri alındı. Sendikalar güçlüydü ama şimdi değil. Yani, özgürlük kötü kullanıldı da mı böyle oldu?

Kötü kullanıldı demeyeyim. Çünkü "kötü kullanıldı" demekten başka anlamlar çıkar; yani terörden, anarşiden, enflasyondan işçi hakları sorumluydu gibi, bence gerçeğe çok aykırı olan sonuçlar çıkar. Onun için demokrasi açısından yeterli biçimde kullanılmadı demek daha doğru olur ve ben bunu yalnız bugün söylemiyorum, geçmişte de söyledim. Bildiğiniz gibi ben 63'te Çalışma Bakanı olduğum sırada, işçi hakları yasalaşmıştı. Bu hakların yasalaşma aşamasında ve yasalaşmasından sonra, Çalışma Bakanı olarak geziler yaptım ve işçilere şunu anlatmaya çalıştım: "Siz eğer bu hakları yalnız kendiniz için kullanırsanız kaybedersiniz. Bu haklardan, öteki toplum kesimlerinin de benzer haklara kavuşması için yararlanmalısınız. Ancak o şekilde sayısı çok az olan işçi kesiminin ötesinde, onu aşan bir toplumsal dayanışma sağlanabilir ve ancak böyle bir dayanışmayla demokrasi gerçeklik kazanıp kalıcı olabilir" dedim. Eksik olan bence budur: Siyasal dayanışma. Tabii bu eksiklik bazı iç ve dış çevrelerce bilinçli olarak kotarılmıştır. Amerikalılar'ın Türkiye'deki sendikal eğitim programları, işçinin depolitizasyonuna ve kendi hakları ötesinde bir şey düşünmemeyi sağlamaya yönelik olmuştur. Bu eğitimi reddeden sendikalar bile, elitist eğitimle yetinmişler, yalnızca üst düzey

sendikacıları veya bazı işçileri belli konularda eğitmekle eğitimi tamamladıklarını düşünüp, mağdur olan başka kesimlerin haklarıyla ilgilenmemişlerdir. Sonuç olarak da, o kesimler işçiyi yalnız bırakmış, hatta işçiye karşı kışkırtılmıştır. "İşçinin elinde bu kadar hak var, onlar mağdur değil. Asıl mağdur olan sizsiniz, işçiler ise doymak bilmiyor" havası yaygınlaştırılmıştır. Onun için, bence hakların özünden çok, onları elde etmek ve korumak için kullanılacak yöntem önemlidir. O yöntem iyi saptanırsa, en ileri özgürlükler bile kalıcı olabilir.

▶ Aydınlar, ya da seçkinler konusuna dönersek... Şu saate kadar sizce kötü bir sınav vermiş bir kitleyle yeniden işbirliği yapmak size sakıncalı mı geliyor?

Benim bu konuda söylediklerimi bazı çevreler aydın düşmanlığı gibi yorumluyorlar. Benim herhangi bir toplum kesimine düşman olmam saçmadır. Her toplum kesimi bir gerçektir; ona düşman olunamaz. Ancak ben, kendime toplumun üstünde yer veren, kendini toplumla yabancılaştıran geleneksel aydın tavrına karşıyım. Bu tavır giderilmedikçe, yalnızca halkın örgütlenmesiyle de fazla mesafe alınamaz. Ama en büyük direnci de burada görüyorum. Bu konuda bana kızan kesimler, yani tırnak içinde "aydın" kesimler, sesleri yüksek çıktığı için çok güçlü ve kalabalıkmış gibi görünüyorlar. Ama onların dışında gitgide genişleyen bir aydın kesim var ki, onlar, benim ve eşimin ne demek istediğimizi çok iyi anlıyorlar ve hiç de alınganlık göstermiyorlar.

Faşist İtalya'dan esinlenen Ceza Yasası'yla çok partili döneme geçildi.

▶ Dışarıdan bakıldığında, şematik bir tavır belirlemek olanağı veriyor tutumlarınız. Bülent Ecevit, sosyal demokrat ya da sosyal demokrasinin biraz solunda kesimlerle işbirliği yapacağına, bu kesimleri ezmeyi amaçlayan ANAP, DYP gibi siyasal kesimlerle işbirliği yapmaya daha çok eğilimli gibi...

Genellikle aydın kesimlerinde, "Ya bizdensin, ya karşısın" tavrının benimsenmesi böyle bir değerlendirmeye yol açıyor. Demokrasi için öteden beri vurguladığım bir gereksinme daha var: Uzlaşma. Uzlaşmasız demokrasi işlemez. Demokrasi çok partili bir rejimdir ve çoğulcu toplumlarda olur. Bağdaşamayacak düşüncelerin ve akımların bulunması da doğaldır demokraside. Türkiye'de demokrat olduğunu söyleyen geniş bir sağ kesimle, yine demokrat olduğunu söyleyen geniş bir sol kesim var ki, bunların demokrasi tanımı ve kurallarında anlaşmamaları halinde demokrasi ikide bir kesintiye uğramaktan kurtulamaz. Onun için, benim sağ ile sol arasında, demokrasi ve devletin temelleri açısından uzlaşma arayışım bence yadırganmamalıdır. Uzlaşma gereksinmelerinin belirtilmesinin kehanet gibi görülmesini çok yadırgıyorum ve demokrasi kültürümüzün eksikliğinin nedenlerinden biri olarak görüyorum. Solun, sosyal demokrat kesimlerle de rejim için işbirliği yapabileceği kanısındayım. Çünkü sosyal demokrasiyi benimsemeyen ya da benimsemediğini sanan bazı sol kesimler biliyorum ki, onlarla bizim demokrasi anlayışımız gitgide birbirine yaklaşıyor. Ama önce demokrasinin ne olduğu, ne olmaması gerektiği konusunda anlaşmak gerekir. Bizim ANAP'la bir anlaşmamız yok. Biz baştan beri "Bu Anayasa ile demokrasi olmaz" diyoruz. Böyle derken de, bir Başbakan çıkıp, "Gelin Anayasa değişikliklerini kolaylaştıralım" dediği zaman "Buna varız" tavrını almamızdan doğal ne olabilir? Ama ben ve DSP hiçbir zaman Özal'ın bu konudaki formülünü benimsemedik. "Değişik seçenekleri, formülleri görüşmeye hazırız" dedik. Bu bir pazarlık değildir, işbirliği değildir ama bir uzlaşma yoludur. ■

BİZ ADAM OLUR MUYUZ?

Toplumumuzda insanın uğradığı erozyona karşı durabilmenin çözümü öncelikle siyasi alandadır.

Yarının kuşaklarından yetişecek araştırmacılar, sanatçılar dönüp günümüzü incelediklerinde adeta dehşete kapılacaklar; ellerindeki başlıca araştırma malzemesi olan gazete ve dergiler ile toplum gerçeklerini yansıtan sanat ürünlerinin verilerini, abartma, basın sansasyonu, sanatçı kurgusu gibi yorumlayanlar bile çıkacak.

Oysa yaşadıklarımızın hiçbiri kurgu değil, "bilim-kurgu" hiç değil. Belki çoğumuz olup bitenlere alıştık, daha doğrusu bunca çirkinliğin, bunca kepazeliğin, bunca insansızlığın suçluları çoğumuzu alıştıra alıştıra icra-i sanat eylediler. Çoğumuzun duygularını köreltiler, yüreklerini nasırlaştırdılar, bilinçlerini donuklaştırdılar. Böylece, hiçbir şeye şaşırmayan, hiçbir şeye refleks vermeyen bir toplum haline dönüşmeye başladık; "olmaz olmaz diye bir şey yoktur, her şey olabilir ve her şeyin olabileceğine hazır olmak gerekir" gibilerinden bir anlayış topluma sinmeye, genel bir yargı halinde yerleşmeye yüz tuttu.

"Bu dünyada babana bile güvenmeyeceksin arkadaş!" sözü, akıl dağıtmaya meraklı zevzeğin tekerlemesi olmaktan çoktan çıktı; günümüzün bir yaşam felsefesi olmaya, bireyler arasındaki ilişkileri belirleyen temel bir ölçüt haline gelmeğe yöneldi. Öyle ki, babasına bile güvenmeyecek kadar herkese kuşkuyla bakan kişi, bu güvensizlik duygusuna ya da yargısına yol açan olumsuzluklara da tepki göstermez oldu. Ahmet Mehmet'e güvenmezken, kendisi güvenilir bir insan olma, erdemli kalma, kendi öz benliğine saygısını koruma gibi değerleri öne çıkarsa, hiç değilse o kişinin erdemle erdemsizlik arasında birinciden yana tercih yaptığı söylenebilir. Ama başkalarına güvenmeyen kişi "bana herkesten her türlü kötülük gelebilir" paranoyasıyla kendi egosuna daha bir sarılıyor, erdemsizliği kendi açısından da olağanlaştırıyor. Zira, "ben hiç kimseye güvenmiyorum"un karşıtı doğal olarak "hiç kimse de bana güvenmesin"dir. Erdemsizlik bu denli olağan hale gelince, Mehmet'e güvenmeyen Ahmet'in de çıkarı gerektirdiğinde erdemsizliğe başvurmaması için bir neden yok, çünkü her ikisine göre de "bu dünya böyle kurulmuştur". Hele hele erdemsizler bugünkü gibi habire köşeyi döndükçe ve kendileri gibi olmayanları yaya bıraktıkça, ister istemez, kendi bireyi eksenine hapsedilmiş, toplumsal değerleri zayıflatılmış, insani yanları aşındırılmış her kişi bu yağma hasanın böreğinden payını almak için aynı itişkakış'a katılacaktır, ilh.

"Bu dünyada babana bile güvenmeyeceksin arkadaş!" sözü, akıl dağıtmaya meraklı zevzeğin tekerlemesi olmaktan çıktı; günümüzün bir yaşam felsefesi olmaya yöneldi."

Sonuç? Sonuç, insanı insan yapan değerlerin, onu doğadaki hayvandan ayırdeden başlıca özelliğin, yani bilinçliliğin ve dolayısıyla toplumsallığın güdükleştirilmesidir; insan topluluklarını sürülükten çıkarıp **toplum** haline getirmiş olan değerlerin, bağların önemsizleştirilmesidir; **insan öğesi**'nin köreltilmesi, bireyin sıradanlaştırılması, kendi egosu etrafında yabancılaştırılması ve yabanileştirilmesidir.

"Ahlâki çöküntü", "dejenerasyon", "dekadans" (çürüme), "yozlaşma" vb. gibi sözcüklerle ifade ettiğimiz insani değerlerin ve dolayısıyla **insan**'ın uğramakta olduğu bu erozyon giderek artan bir ivmeyle toplumsal bünyede yayılıyor, hem toplumu hem de bireyi derinden etkiliyor, sarsıyor. Nitekim, dost meclislerimizde, aile sohbetlerimizde konu sıkça konuşuluyor, zaman zaman gazete ve özellikle dergilerde de yazılıyor, çeşitli yönleriyle ele alınıyor.. Ortada bir çözümsüzlüğün durduğu, bir çaresizliğin duyulduğu açıkça belli oluyor.

Gelgelelim, bu erozyona karşı ciddi bir uğraşa giriştiğimizi söylemek olanaksız. Yaşanılan moral çöküntüye, yozlaşmaya tepki ve isyan duymamıza rağmen, halen bu gidişe karşı elimiz kolumuz bağlı durumda. Buna karşılık, suçun failleri ekonomileriyle, politikalarıyla, zihniyetleriyle toplumu bizden çok daha fazla etkiliyorlar. Varolan değerleri yıkıp, yerlerine kendi değersizliklerini, hiçliklerini, ahlâksızlıklarını empoze etmede habire yol alıyorlar.

Suçlular yollarını hangi araçlarla katediyorlar?

Her şeyden önce, ellerinde tuttukları siyasal kudretle; otoritenin belirlediği özgürlüksüzlük ortamıyla. Bu politik faktörün tamamlayıcı parçası olarak, tabulaştırdıkları resmi ideolojinin ve resmi kavramların dayatılmasıyla... Ve onların politikalarına, ideolojilerine, siyasal partilerine etkili bir şekilde karşı koyacak, toplumsal coşkuyu yaratacak, topluma bu açmazdan çıkma yolunu ve umudunu gösterecek, kitlelere güven verecek ve o güveni halkın kendisinde bulmasını-kendi gücüne inanmasını-sağlayacak, etkili ve güçlü bir sol muhalefetin hâlâ siyaset arenasında mevcut bulunmamasıyla.

Evet, sorunun çözümü öncelikle politikadadır: Sol muhalefetin bu gidişi durduracak, süreci tersine çevirecek ölçekte bir siyasal güç haline gelmesindedir. Çünkü, bu anahtar ele alınmadıkça, ya topluma ahlâk öğütleri veren kerameti kendinden menkul bilgeler durumuna düşülür, ya da 20. yüzyılın sonunda bir Rönensans aramak gibi bir kültür budalalığıyla, toplumdan, hayatın kendisinden soyutlanmış bir elitin içine hapsolunur. Bundan da en çok depolitizasyon şampiyonları yararlanır.

Öte yandan, politikada aranması gereken çözüm, kuşkusuz ki, ekonomiyle, yani yaşanılan ekonomik krizden çıkış arayışıyla sıkı sıkıya bağıntılıdır. Çünkü ekonomik kudret sahipleri, ellerindeki politik kudretle ekonomiye orman kanunlarını hakim kıldılar; gelir dağılımındaki uçurumlar büsbütün büyüdü, işçinin ücreti yarıya düştü, işsizler ordusu genişledikçe genişledi, köylünün beli iyice büküldü, memurların küçük esnaf ve zanaatkarların, diğer dar gelirlilerin kemerleri sıkıldıkça sıkıldı. Çalışan yığınların ekonomik durumlarının daha kötüye gitmesinin önlenmesi, tersine, yaşama ve çalışma koşullarının iyileşmesi ise ancak ve ancak ekonomik kudret sahiplerinin çıkarlarına dokunmakla mümkündür. Onlar kendi çıkarlarını kendi elleriyle bozmayacakları için, sorun çalışan yı-

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

ğınların sorunudur; onların kendi çıkarları doğrultusunda hareketlenmeleri ve örgütlenip mücadeleye girişmeleri sorunudur. Bunun da yolu, gene esas olarak politikadan, yani politik alternatif haline gelmekten geçer.

Nitekim, ekonomik kudret sahipleri çıkarlarına dokundurtmamak için politikaya sımsıkı sarılıyorlar. Sıkının sıkısı bir otoriteden başka bir şey düşünmedikleri açıkça bellidir; işçinin, köylünün, diğer emekçinin hak arama çabalarına karşı gösterilen hiddetin ve şiddetin boyutları ortadadır. Halkın örgütlenmesinden ne denli huysuzlanıldığı açıktır.

Amaç, insani değerleri yok etmek

Ama elbette kudretliler siyasetle ve siyasal kurumlarla her şeye kadir olamayacaklarını, resmi tabuların ve klişelerin de bir yerden sonra yetersiz kalacağını bildiklerinden, toplumda insan ögesine ve onu belirleyen insani değerlere karşı kıyasıya bir savaşı da yürütmeyi ihmal etmiyorlar.

Her şeyden önce, kendi insansızlıklarını en geniş ölçüde sergileyerek olağanlaştırıyorlar, toplumda tek geçerli akçenin bu olduğunu herkese kabul ettirmek istiyorlar. Köşeyi dönme zihniyetini yaygınlaştırma gayretlerinin bir yanı bu.

Diğer yanı ise, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan emekçi insanlar arasındaki bağları zayıflatmak, biricik çıkış yolunun ancak toplumca mümkün olabileceği gerçeğinin kavranılmasının önünü almak ve çalışan yığınları toplumsal güdülerinden, toplu düşünüp, toplu davranmaktan uzaklaştırıp, tek tek bireylere indirgemek, herkesi kendi teknesini kurtarmağa çalışan kaptan haline getirmek.

Burjuvazi bunu yaparken, kendi politik kurumsallığından başka toplumda hiçbir siyasi güç olmasın istiyor; politik muhalefeti de o siyasal otoriteye karşı çıkmayan, onun koyduğu kuralların dışına taşmayan ve o kurumsallığın temel bir direği olarak kalan siyasal parti ve görüşlerle sınırlamak için elinden geleni esirgemiyor.

Gayretleri toplumda yaygın ve güçlü bir takım önyargılarla, resmi şartlandırma ve sair propagandalarla birleşince, -dayanışma duyguları zayıflatılmış, topluluk duyguları sönümlendirilmiş, aralarındaki bağlar kemirilmiş- kitleler kendi güçlerinin farkına varacak toplu etkinliklere, birlikte hak arama, ekonomik-demokrat istemlerini böylece kabul ettirme, topyekûn bir demokrasi ve özgürlük uğraşına koyulma sürecine bir türlü giremiyorlar, çareyi tek tek çabalarda görüyorlar, ya da hiç bir çare göremeyip bezginleşiyorlar, vb.

Burjuvazinin bol bol yararlandığı bir başka nokta da, yukarıda özetlediğimiz nedenlerden ileri gelen, umutsuzluk, karamsarlık, bezginlik psikolojisinin toplumu sarması ve her şey daha da kötüye gittikçe, sosyal bir aşağılık duygusunun ifade eden, o köhne "biz adam olmayız", ya da "böyle gelmiş, böyle gider" boşvermişliğinin toplu bir sabit fikir halini alması oluyor.

Bir kısır döngü

Kabul edelim ki, andığımız politik ve ekonomik süreçler, ruhsuz, heyecansız, inançsız, güvensiz, yarınından umutsuz bir topluma dönüşmemiz doğrultusunda hiç de küçümsenmeyecek hasarlara yol açtı. İnsanlarımızı kendi öznel dünyalarına gömdü, o dünyaları da, çaresizliklerle, öfkelerle, geçimsizliklerle, komplekslerle, gerilimlerle, ekonomik sıkıntının, güvensizliğin, yarınsızlık duygusunun, bu ve benzeri sayısız yansımalarıyla doldurdu.

Söz konusu etkenler, Türkiye toplumunun, kimlik aranışının daha bir karmaşıklaşarak sürdüğü, toplumda hızlı yapısal değişikliklerin yaşandığı, kırlardaki mülksüzleşme sonucu kentlere-ve yurt dışına-göç edildiği; buna karşılık, kentlere akan potansiyel işgücünü istihdam edebilecek bir sanayileşmenin bulunmadığı, böylelikle kır küçük burjuvazisinin kısmen kent küçük burjuvazisine, ama büyük oranda yarı-proleter ve işsiz kalabalıklara dönüştüğü, emperyalizme bağımlılık girdabında çırpınan ekonominin krize girdiği bir sürece denk düştü. 24 Ocak bu süreci bütün olumsuzluklarıyla hızlandırdı, sıkı para politikasıyla, işçinin işgücünü, köylünün emeğinin karşılığını ucuzlatmakla halkın satınalma gücünü düşürdü, köylüyü daha çok yoksullaştırdı, ama hiç işçileştiremedi, kırlara ilaveten kent küçük burjuvazisinin durumunu kötüleştirdi; öte yandan, 24 Ocak furyasından yararlandırdığı bir kaç yüzbin aileyi daha da zenginleştirerek kendi sınıf tabanını genişletti, bu tabana lüksü sundu, ithal pazarını açtı. Böylece kentlerde bir yanda artan lüks tüketime karşılık, öbür yanda geniş kesimleri pençesine alan bir yoksulluğu yaydı. Kırlarda ise, -bunca ihracat gürültüsüne rağmen tarımsal üretimi rasyonelleştirecek, tarım kapasitesini -ve dolayısıyla o alanda serbest işgücü ihtiyacını-arttırabilecek, küçük üreticilerin üretim potansiyelini yükseltecek yenileştirmelere gidemedi. Tersine, 24 Ocak gereği, tarım girdilerini azalttı, sübvansiyonları kaldırdı, taban fiyatlarını düşük tuttu; köylünün mülksüzleşmesini olağanüstü hızlandırdı. Yoksullaşmanın daha büyük ölçülerde göçü getirmesiyle kısır döngünün çemberi tamamlanmış oldu.

Sonuçta, kentlerde daha da korkunçlaşan, köy ile kent arasında büyüyen zıtlıklar, toplumsal bünyede büyük anomaliler meydana getirdi: Köyle kent arasındaki akıntıya kendini kaptırmaktan başka çaresi olmayan on milyonlarca insan, kentlerdeki kontrastlar altında ezilmiş, afallamış başka on milyonlara eklendi ve bir ekonomik, sosyal ve kültürel hercümerç ortaya çıktı.

Böyle bir sosyal yapıyı zaptu rapta almak ekonomiyle mümkün olmayacağından (çünkü bu sosyal keşmekeş zaten o ekonominin sonucuydu), geriye kala kala eldeki sihirli değnek yani sopa kalacak, kültürel yozlaşma da onu bütünleyecekti.

Türkiye'nin üyesi bulunduğu Batı aleminde **akültürizasyon** denilen bir kültürel, ahlâki ve sosyo-psikolojik bunalımın, sığlaşma, yalınkatlaşma, yeni yeni türlerden yabancılaşma şeklinde bir insan erozyonunun etkileri de özellikle TV ve video sayesinde bize yansıyınca, mozayığın başlıca parçaları tamamlanmış oldu.

Her bir boyutu ayrıntılı olarak tartışılması, irdelenmesi gereken bu çetrefil konuyu bir yazının sınırlarına sığdırmak kuşkusuz ki, olanaksız; daha önemlisi, konu onu gören herkesin elbirliğiyle üzerine yürümesini gerektirecek kadar önemli. Biz burada sadece gecikmememiz gerektiğini vurgulamak ve söz konusu uğraşta politikanın, siyasal mücadelenin önemine parmak basmak istedik. ■

ORTADOĞU'DA OYUNUN KURALLARI

İçerde duyarlı bir kamuoyu bulunmayan bir Türkiye'yi Ortadoğu'da bir maceraya sürükleme tasarıları 12 Eylül'den başlayarak gündeme getirildi.

Musul, bu yılın başlarından beri, kamuoyunu ilgilendiren belli başlı konulardan biri haline yeniden geliverdi. Türkiye Cumhuriyeti 1926 Haziran'ında imzaladığı bir anlaşmayla Musul bölgesindeki haklarından vazgeçmişti ama, bu konu 1980'den sonra ikinci kez ısıtılıp önümüze konur oldu. Önce 1981-82'de, şimdi de içerden ve dışardan bazı akılevveller Türkiye'nin "Musul'u alması gerektiği"ni açıktan söyleyebiliyor, bazı gazeteler Musul sorununu tarihten bugüne canlandırma kampanyası başlatıyor ve Türkiye'nin bölgesel "sorumlulukları"ndan sıkça söz edilmeye başlanıyordu.

"Türkiye'nin şimdi Musul'a atabileceği bir adım, ülkemizi yalnız veya asıl olarak bir bölge devleti konumuna sokmanın ilk adımı olacaktır."

Aslında, 1979-80'de, Ortadoğu bölgesini doğrudan etkileyen önemli gelişmeler vardı. İlkin, bu dönemde "petrol devrimi" bitti. Ya da, zaten böyle bir olgunun hiçbir zaman varolmadığı, 1973'ten beri petrolle ilgili ortaya çıkan değişikliklerin, yalnızca Arap dünyasındaki liderlik bileşimini yeniden belirlemeye, Batı dünyası içindeki sivriliklere törpülemeye ve Üçüncü Dünya'yı güçlendirmek şöyle dursun, hizaya sokmağa yaradığı artık herkes tarafından anlaşıldı. Ama enerji kaynağı olarakpetrolün önemi bitmedi.

İkincisi, İran'da bir "İslam Devleti" kurulmasıyla, bölgeye sistemdışı olan, pek kolay denetlenemeyeceği anlaşılan bir yeni unsur katıldı. Üstelik, yaşayabilmesi için kendisini "ihraç" etmesi kaçınılmaz olan İslam "devrimi", bölgesel ve küresel kaygılar doğrultusunda, Irak'la savaşa sürüklendi. Böylece, bugün de süren bir sıcak çatışma, Ortadoğu'nun yeni olgusu durumuna geldi.

Üçüncüsü, Afganistan'a Sovyetler Birliği tarafından askeri müdahalede bulunulunca, İran'daki belirsizliklerle birlikte Basra Körfezi konusunda Batı'nın kaygıları, "sistemi yeniden oturtma" telaşı arttı.

Dördüncüsü, Türkiye'de 12 Eylül oldu. Batı'nın siyasal ve kültürel yapısıyla ilişkileri en aza inen, içerde duyarlı bir kamuoyu bulunmayan bir Türkiye'yi Ortadoğu'da bir maceraya sürükleme tasarıları, bu dönemden başlayarak gündeme getirildi. Önce NATO'nun sınırlarını genişleterek Basra Körfezi'ne kadar uzatma çabalarına girişildi, olmadı. Sonra, "NATO'nun sınırları bellidir; ama olsun, sınırları dışında da NATO belirli sorumluluklar yüklenebilmelidir" dendi, tutmadı. O zaman ABD'nin "Çevik Kuvveti" Türkiye'de üslensin, üs vermekten başka Türkiye'nin katkısı olmasın diye tasarlandı. Ama, kendi ülkesinden kaynaklanan yabancı müdahaleler konusunda kötü deneyimleri olan Türkiye'yi, bütün koşullara rağmen buna razı etmek mümkün olmadı. Sonunda, Türkiye'nin "yaşamsal çıkarları" gündeme getirilip, Musul konusunu yeniden ısıtmak gerekecekti. Öyle de oldu.

Politika oyunu

Şimdi, Türkiye'yi nasıl bir Ortadoğu'nun beklediğine bakalım. Bu bölgede, kuşkusuz, Ondokuzuncu Yüzyıl'dan bu yana pek çok şey değişmiştir. Ancak, aslında Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşılacağı sorunu olan, ama Batılılar'ın adına "Doğu Sorunu" dedikleri sorunun başladığı günlerden bu yana değişmeyen, ya da pek az değişen bir şey de vardır: Oyunun kuralları. Ortadoğu'da oynanan uluslararası politika oyununun kurallarını şöyle sıralamak mümkün:

1. Değişken ittifak kalıpları içinde, çok sayıda bölgesel ve bölgedışı devlet, yer değiştirip durmaktadır. Bu değişkenlik ve belirsizlik öylesine kural durumuna gelmiştir ki, bir gün önce can dostu olanlar, ertesi gün can düşmanı kesilebilmekte, ya da bunun tersi olmaktadır. Bu yüzden ilişkilerin kalıcı ve güven verici kalıplar içinde yürütülmemesi kuraldır.

2. İttifak kurma ya da bozma biçimleri bölge sistemi açısından bütünseldir. İlgili görünmeyenler de, mutlaka herhangi bir konuda taraf durumuna getirileceklerdir. İkili ilişkilerin iç bütünlüğü olamaz, hemen çok yanlı ilişki kalıbına dönüşecektir. Kısacası, Ortadoğu'da her şey, her şeyle ilişkilidir, bağlantılıdır. Bu yüzden bölgedeki herhangi bir uluslararası politika girişimi, bir yeniden saf tutma, gruplaşma hareketini başlatacaktır.

3. Bölgedeki en küçük sorunun bile abartılarak en önemli bir uluslararası sorun biçimine dönüşmesi kaçınılmazdır. Yöresel, ulusal, bölgesel ve uluslararası sınırlar son derece belirsizdir.

4. Bölgedeki siyasal girişimler, dünyanın başka yerlerinde olduğundan çok daha belir-

▲ *Yıl 1924. Berlin'de Türkler, "Musul Türk kalacak" diye gösteri yapıyorlar. Oyun 1987'de tekrarlanacak mı?*

gin bir biçimde, "büyük devletler"in tepkileri gözetilerek yapılmaktadır. Ortadoğu, belki de dünyanın en çok "içine girilmiş", "uluslararasılaştırılmış" bölgesidir.

5. Bu özellikler, bölgesel ve bölge-dışı devletlerin Ortadoğu oyununu oynarken belirli eylem ve siyasal davranış biçimlerine başvurmalarına yol açmaktadır. Bunlardan birincisi, oldu-bitti, ya da "el çabukluğuyla koparma" politikasıdır. Bunun yanı sıra, herhangi bir pazarlıkta en küçük bir noktada bile durumun değişmesine direnme davranışı da yaygındır. Görüşme ve çatışma ilişkilerinde, büyük ve küçük sorun ayrımı yapılmaz. Her şey birbiriyle bağlantılı olarak ele alındığı gibi, öncelikler de saptanmaz. Strateji değil, kısa dönemli yarar sağlayacak taktikler önemlidir. Daha doğrusu strateji-taktik ayrımı pek yapılmaz.

6. Görüşmelerin doğrudan değil, arabulucular ya da üçüncü taraflar eliyle yürütülmesi tercih edilir. Ancak araya girenlerin işin sonunda soruna derinlemesine karışmaları, taraf olmaları ya da yeni bir durumun garanti edeni olmaları kaçınılmazdır.

Türkiye Ortadoğu'ya girerse...

Böyle bir Ortadoğu'nun tam içinde yer almak başkadır, tarihsel ve kültürel bağlara dayalı ilişkiler içinde bir Ortadoğu politikası yürütmek başkadır. Lozan'dan beri "Doğu Sorunu"nun içinden çıkmış olan Türkiye'nin şimdi Musul'a atabileceği bir adım, ülkemizi **yalnız** veya **asıl olarak** bir bölge devleti konumuna sokmanın ilk adımı olacaktır. Yukarıda ana çizgileriyle verilmeğe çalışıldığı gibi kuralları olan bir oyunun içine giren Türkiye'nin, bu belirsizlikler ortamında yaşam savaşı veren bir devlet olacağını şimdiden görmek gerekir.

Aslında, eğer Ortadoğu oyununa sürüklenirse, Türkiye yalnızca kendisini belirsizlikler ve kısa dönemli politikalar kıskacında bulmakla kalmayacak, böyle bir adımın Türkiye için bugünden görülebilmesi gereken daha derin sakıncaları da olacaktır.

Bu sakıncaların başında, "Doğu Sorunu"nun yeniden canlandırılabilir olması gelmektedir. Lozan'ın taşlarından biri oynatılınca, yapının bütününün ayakta kalması şüpheli olacaktır. Türkiye, Lozan dengesi ortadan kalktıktan sonra, yaklaşık bir yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin yaptığı gibi, tehlikeli bir ip cambazlığından ibaret olan bir denge politikasının sınırları içine hapsedilebilecek ve hiçbir dönemde olmadığınca dış bağımlılığı artacaktır. Böyle bir Türkiye'nin, en haklı çıkarlarını bile kollaması, savunması güçleşecektir.

İkincisi, böyle bir adımın, Türkiye'nin doğu statükosunu değiştirme sakıncası vardır. Musul bölgesine şu veya bu biçimde giren bir Türkiye, bu bölgenin etnik yapısını da, bütün karşıtlık ve çatışmalarıyla birlikte devralacaktır.

Üçüncüsü, yalnız veya asıl olarak bir Ortadoğu devleti konumuna giren bir Türkiye'nin, Batı dünyasıyla olan siyasal ve kültürel bağları son derece sınırlanacaktır. Böyle bir Türkiye, Avrupa'ya sırtını, Ortadoğu'ya yüzünü dönmüş, Batı'yla olan ilişkileri yalnızca Suudi Arabistan üzerinden ABD ile kurulu olandan ibaret bir bölge devleti konumuna girebilecektir. Kuşkusuz, böyle bir konumun yalnız dış politika açısından değil, içerde de siyasal ve kültürel yapı açısından sonuçları olacaktır. ■

KORKU TRANSFERİ

Sayın Erdal Atabek'in Görüş'ün 4. sayısında yayınlanan, "korkutulmuş, yıldırılmış insanımız" üzerine yazısını büyük ilgiyle, etkilenerek okudum. Atabek'in gözlemleri ve değindiği ana nokta beni bir hayli düşündürdü. Başkalarını da düşündürmüştür umarım.

Korkutulma ve korkma olgusunu tespit, sorunu çözmeye, olgunun doğurduğu sonuçları gidermeye yetmiyor elbette. Bunun için, korkunun esas köküne inmek gerekiyor. Orada da, ben şahsen, korkutanların niyetlerinin, ellerindeki maddî korkutma araçları ve yöntemlerinin esas belirleyici etken olduğunu sanmıyorum. İnsanoğlu hiçbir zaman, hiçbir tehlike, tehdit ya da emrivaki karşısında bütün bütün çaresiz değildir, yeter ki çaresizliğine inandırılmış olmasın!

Öte yandan, bizim toplumumuzda belli olaylar, olgular ve durumlar karşısında yapılacak hiçbir şey olmadığına inanma yönünde enikonu kökleşmiş bir eğilim olduğu da muhakkak. Ama kökü çok eskilere giden tarihsel etkenleri fazla öne çıkarmanın da esas sorunu belirlemede ve çözümüne yaklaşımda çok yararlı olduğunu sanmıyorum. Bu bağlamda sorun, "sokaktaki adam"ın kendisine yapılanlara kayıtsızlığından, genel atalet ve itaat alışkanlığının süregitmesinden çok, toplumun siyasi süreçlerini etkilemede iddia sahibi aydın kesimin düşünce ve duygu saplantılarının direşkenliği ile ilgili: çağımız koşullarında, çağımızın güncel sorunlarıyla içiçe süregiden hâkim ideolojik şartlandırmanın o kesimi genellikle -bütünüyle değil, tabii- karakterize eden teorik ve pratik yaklaşımlar, düşünce ve davranış biçimleri üzerindeki etkisinde yatıyor gibi görünüyor.

Korkmak salt pasif bir tepki mi acaba? İçinde hiç mi **aktif** unsur taşımıyor? Korkutulan kişi korkmayı biraz da kendisi seçmiyor mu? Korkmamayı seçtiği anda kendisi için de, bütün toplum için de genel toplum düzeninin temel işleyişi ve geleceğine yönelik başka seçimlerin gündeme gelmesinin kaçınılmazlığı karşısında, belki kendi de farkında olmadan, korkulardan korku **beğenmiyor** mu?

Çünkü insan -burada yine, ister istemez "aydın kişi"den söz etmek gerekiyor- kendi seçimi işin içine hiç karışmadan sürekli korkutulamaz. Bir korkar, iki korkar, beş ya da on korkar... sonunda, içinde bir nebze insanlık kıvılcımı varmışsa eğer, korkmaz olur; ya da, bir başka deyişle, korkusunu yenmeyi, yani **korka korka da olsa işini/eylemini sürdürmeyi,** yolundan şaşmamayı öğrenir. Ne ki asıl korkmak ya da korkmamak sorunu da işte orda başlar; zor ve tehdit karşısında korkuyu yenme düzeyine ulaşan kişi korkunun yerine ne koyacak?

Sorun, bu düzemde kişisel olmaktan çıkar, politikleşir. Bu bakımdan Türkiye'nin özgül koşullarında kişinin korkusunu yenebilmesinin demokrasiyi, özgürlüğü, insan yerine konulma haklarını gerçekten kazanma perspektifine, onun süreçlerine ve araçlarına, sonuçlarına bakışıyla çok yakından ilişkisi var: Korkmamak, ayağı **bugünden** geleceğin gerçek kurtuluş zeminine basan başlıbaşına bir seçimdir. O seçimin hayata geçirilmesine yönelik bir düşünme ve davranış biçimine bağlanmayı, korkunun pazarlanma gerekçelerinden ve pazarlayıcılarından mutlak yalıtlanmayı içerir. Mevcut düzenin ideolojik bağlarından kesin, geri dönülmez bir kopuşu öngörür.

Korkutulmuş sıradan insan"ı "çağdaş insan"a götürecek yolların açılabilmesi için önce o yolları kapatan en büyük engeli kritik gözle, salim kafa ve sağlam yürekle irdelemek, bu irdeleme sonucunda varılacak yargıdan korkmamak, korkmamanın bahasını göze almak gerekiyor; bir başka deyişle, Türkiye'de asla demokrasi istemediğini, insanları korkutmadan da hiçbir yere varamayacağını kaçtır ispat etmiş olan burjuvazinin dolaylı/dolaysız ideolojik etkisinden kesin kopuşu ne yapıp edip sahiden gerçekleştirmek gerekiyor.

Mutlaka gerekiyor, çünkü sıradan insanın yüreğine salınan korku gibi aydın kişinin korkuya adeta bir "kurtuluş müjdesi" gibi dört elle sarılması da burjuvazinin süregiden ideolojik etkinliğinin bir türevidir. Oysa korkunun bu her iki tezahürünün derinlemesine tahlili, temelde yatanın, asıl, **burjuvazinin kendi konumundan duyduğu korku** olduğunu gösterecektir. Bunu Görüş'ün aynı sayısında yayınlanan söyleşide Aziz Nesin çok güzel ortaya koyuyor: Asıl korkanlar, çünkü korkması gerekenler, **onlardır!** Korkunun yerine burjuva ideolojik şartlanmanın ona (ne isim altında olursa olsun) sunduğu "kurtuluş"tan başka koyacak bir şey bulamayan kişinin duyduğu korku burjuvazinin kendi korkusudur. Bu korku transferi olgusu, toplumun sağlıklı dinamiklerini etkisizleştirmede burjuvazinin işine yarayan en güçlü silâhtır. Tanklardan, tüfeklerden, tüm çatık kaşlardan ve yüzyılların geleneğinden çok daha etkilidir. İşte onun için kişinin korkuyu yenmede atacağı ilk adım o şartlanmayı aşmak olmalıdır.

Ondan sonrası....gerçi yine kolay olmayacaktır. Bugünün korkutulmuş sıradan insanını demokrasiye, insan haklarına, özgürlüğe sahip çıkan çağdaş insan düzeyine ulaştıracak süreç daha çok uzun ve zor yıllar, çoğumuzu bugünden umutsuzluğa, karamsarlığa salacak ve kısa devre umutlara bel bağlamaya sürükleyecek kadar uzun ve zor yıllar alabilir. Ama yine de, tarihe kısa devre yaptırmaya kalkarak durmadan hüsran içinde yaşamaktan ve hep korkulardan korku beğenme durumunda kalmaktansa, o uzun süreci ve gereklerini göze almak evlâdır.

Buna ister "kahramanlık" deyin, ister demeyin; önemli olan bu gerçeğin kavranmasıdır: **bugünden** zorunlu seçimi yapmak ve onun kitlelerin bağrında maddî güce dönüşmesinde üzerine düşeni yerine getirmeye koyulmak, kişinin her şeyden önce kendine karşı sorumluluğu ve gerçek kurtuluşudur. ■

Halim Togan

"Anap'lı Liberaller" Mavrası

"ANAP'lı Liberaller" konusu basında hayli sıkça işlenir oldu. Bu sıfatla anılan bazı çok ya da az tanınmış politikacılara belli alanlarda -bu arada rejimin "demokratikleşmesi" alanında- enikonu umut bağlayanlar var. Ama vurgulama daha çok "irtica" ve "çağdaşlaşma" tartışması ortalığı saralı beri, "ANAP'lı Liberaller"le ANAP'lı Gericiler" ya da "ANAP'lı Keçeciler" arasındaki ayrılık noktaları üzerinde. Dolayısıyla, ANAP içindeki "liberal"lere yakıştırılan belirgin özelliğin "demokratikleşme"den yana mı, yoksa "çağdaşlaşma"dan yana mı ağır bastığı pek aydınlığa çıkmıyor. Çünkü "ANAP'lı Liberaller"i dillerine dolayanlar, çağdaşlaşma ile demokratikleşmenin karşıt şeyler değil, birbirini bütünleyen şeyler olduğu gerçeğini ısrarla belirttikleri halde, asıl önemli olan bir başka noktayı hep es geçiyorlar: "ANAP'lı Liberaller"in, diğerleriyle **nerede birleştiklerine**, birlik olduklarına hiç değinmiyorlar.

Bir kere, ANAP gibi bir partiyi bilinen koşullarda kurmuş olmakta, ya da içinde türlü sıfatlarla faaliyet göstermekte birleşiyorlar. "12 Eylül öncesi bir siyasi akım"ın temsilcisi hareketçilerle aynı parti ve yönetim içinde, her kademede ve kritik mevkide, sorumluluk paylaşmakta birleşiyorlar. ANAP'ın ekonomik/sosyal politikalarının, yani 24 Ocak dayatmalarının "alternatifsiz"liği görüşünde birleşiyorlar. Türkiye'ye, geçici ve **sürekli** koşullarda demokrasinin ve özgürlüğün ne kadarının yeterli olduğu, işçinin, köylünün, küçük/orta memurun, emeklinin, öğretmenin, dar gelirlinin insan gibi yaşama hakkını "şimdilik" ne kadar hakkettikleri konusunda aynı görüş ve tercihleri paylaşıyorlar. 82 Anayasası'nı savunmada, 13 Kasım olgusunun üzerine oturmada aralarında bir ayrılık yok. ANAP'ın hükümet etme üslup ve tarzı, hukuk devleti anlayışı, parlamentoya ve genel oya biçtiği değer ve işlev konularında ne ayrılıkları var? İktidar nimetlerinden kör kör parmağım gözüne nasiplenmede ya da yakınlarını nasiplendirmede birbirlerinden geri kalan yanları mı var?

Söz konusu ayrılık noktaları da işte bütün bu **birlik** noktaları göz önünde tutulunca bir anlam kazanıyor: ANAP'ı ANAP yapan olguya dayalı pratik ve zihniyeti sonuna kadar paylaşanların, politik ve insani kişiliklerini ANAP'lı olmakla ortaya koyanların "liberal"liği, sırf "ANAP'lı Keçeciler"e belli bazı noktalarda karşı olmakla sınırlı. Bu da bizzat kendilerinin liberal olmaya,bu arada demokratikleşmeye ve çağdaşlaşmaya ne anlam verdiklerinin kanıtı.

Kaldı ki, yukarda sayılan -ve sayılmayan- birlik noktalarının tümünde değilse de çoğunda ANAP'la birlik olup da, hatta "ANAP'lı Keçeciler"in çağdışı uygulamalarına resmi devlet desteği sağlanmasına ses çıkarmayıp da onlardan ayrılan ve ayrılıklarını son zamanlarda -o da ancak son zamanlarda- bir hayli tantanayla vurgulayan daha başkaları da var. "ANAP'lı Keçeciler"den öyle bir iki noktada ayrılmak liberal olmaya yetiyorsa, demek ki onlar da liberal:

Sonra, "ANAP'lı Liberaller"e bağlanan umutların ucu ANAP'ın sahibi ve genel başkanına kadar da uzanmıyor mu? Dillerin altındaki bakla ortada: "ANAP'lı Keçecilerden kurtul, sen de liberal ol!"

Vaktiyle, 13 Kasım ertesinde de, zatı muhtereme buna benzer umutlar bağlanmıştı. "13 Kasım seçim zaferi"nin sahibine demokratikleşmeyi hızlandırma ve -ekonomide "liberalizm" adına başlattığı "devrim"den kinaye olsa gerek- çağdaşlaşmanın gereklerini yerine getirme misyonu yakıştırılmıştı. O zamandan beri köprülerin altından çok sular akmış olmasına rağmen şimdi dönüp dolaşılıp gelinen yer aynı.

Şerri çok kolay sineye çekip kendi kendilerini ve bütün bir toplumu sözümona "çaresizlik" duvarlarıyla kuşatanlar "çare"yi ehveni şerde bile değil, ehveni şer hayalinde buluyorlar!

Bu da demokratikleşmeyle çağdaşlaşmanın birbirlerini bütünler olmasından **pratikte** ne anladıklarını gösteriyor.

Mehmet Keçeciler. ▼ *ANAP'ta her eğilim mevcut, liberal eğilim hariç.*

DİSK'in 20. Kuruluş Yıldönümü Avrupa'da da Kutlandı

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun 20. kuruluş yıldönümü, F. Almanya'daki DİSK ve DİSK onursal üyesi TÖB-DER yöneticilerinin düzenlediği ve Avrupa'nın öbür ülkelerinde bulunan DİSK'li sendikacıların desteklediği bir toplantıyla 28 Şubat günü kutlandı.

Toplantıya DİSK'li sendikacıların yanı sıra, Dünya Sendikalar Federasyonu Genel Konseyi üyesi ve Uluslarası Kimya, Petrol ve Bağlı Ürünler Sendikaları Genel Sekreteri Alain Covet; DSF Dayanışma ve Eğitim Dairesi Müdürü Şeret Kanra, Fransa'dan CGT adına Jacques Tixier; İspanya'dan İşçi Komisyonları Sendikal Merkezi adına Celestino Diaz ve F. Almanya Eğitim ve Bilim Sendikası'ndan Reinhard Hooker konuşmacı olarak katıldılar. 1200'den fazla izleyicinin bulunduğu toplantıya, uluslararası sendikal hareket içerisinde yer alan çok sayıda sendika dayanışma mesajları gönderdi. Özellikle, toplantıyı "savaşan binlerce işçimiz adına, Güney Afrika'da ilan edilmiş bulunan olağanüstü hal şartlarında gözaltına alınan işçiler ve sendikacılar adına, uzun yıllardır ırkçı apartheid rejiminin zindanlarında çürütülenler adına" diyerek selamlayan Güney Afrika Sendikaları Kongresi (SACTU) adına gönderilen mesajda, Şili İşçileri Sendikal Merkezi (CUT) adına gönderilen ve DİSK'in Şili işçilerini faşist darbeye karşı her zaman ve militanca desteklediğini belirten, Şili ve Türkiye işçi ve emekçilerin bir olduğuna işaret eden mesaj yoğun alkışlarla karşılandı.

Toplantıyı düzenleyen ve destekleyen sendikacılar adına bir konuşma yapan DİSK Yürütme Kurulu üyesi Kemal Daysal, Türkiye'deki gelişmeleri, işçilerin ve sendikal hareketin durumunu, karşı karşıya olduğu sorunları değerlendirdi.

DSF adına bir konuşmaşma yapan Alain Covet, DİSK'in açılması ve Türkiye toplumundaki yerini alması gerektiğini, DİSK'li sendikacıların özgürce hareket edebilmesi, DİSK'in mal varlığının geri verilmesi, yurt dışında yaşamaya zorlanan DİSK'li sendikacıların serbestçe ülkeye geri dönebilmesi doğrultusunda çalışmalarını sürdüreceklerini belirtti.

Öte yandan, DİSK'in 20. kuruluş yıldönümü, İsviçre'nin Zürih kentinde de kutlandı.

İsviçre Sendikalar Birliği'nin (SGB) aktif olarak desteklediği kutlama gecesinde, SGB Yürütme Kurulu üyesi Karl Aeschbach, DİSK temsilcisi Yücel Top, DİSK/Bank-Sen'den Turhan Ata, Dev-Maden-Sen'den Müslüm Şahin'in konuşmacı olarak katıldıkları kutlamada, DİSK davasında verilen kararın demokrasi ilkeleri, hukuk normlarıyla bağdaşmaz olduğu belirtildi. Avrupa sendikal örgütleri ve kamuoyu DİSK'le dayanışmaya ve Türkiye'de yürütülen demokrasi mücadelesine omuz vermeye çağrıldı.

Geceye Dünya Sendikalar Federasyonu (DSF), Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), İsviçre Sosyalist Partisi, İsviçre Emek Partisi, İsviçre Barış Hareketi, Prof. Server Tanilli, DİSK Yürütme Kurulu üyesi Kemal Daysal, Maden-İş Genel Başkanı Mehmet Karaca, Maden-İş Genel Sekreteri Halit Erdem, Türkiye Aydınlarıyla Dayanışma Girişimi adına Fuat Bulfan, Bank-Sen'den Fevzi Karadeniz, Maden-İş 23. Bölge Başkanı Cemal A. Poyraz ve birçok İsviçreli sendikacı başarı mesajları yolladılar. ■

Sosyal Demokrasi ile Sosyalizmi Karıştırmak

12 SHP'li (Ahmet Güryüz Ketenci, Hızır Ekşi, Tevfik Çavdar, Yakup Kepenek, Cahit Angın, Cüneyt Canver, Uğur Batmaz, Muzaffer Saraç, İsmail Cem, Mustafa Gündeşlioğlu, Mehmet Moğoltay, Erzan Erzurumluoğlu) tarafından imzalanan ve program ilkeleri olarak adlandırılan bir metin SHP içinde tepkilere yol açtı.

Bu metni "parlamentarizm düşmanlığı" olarak değerlendirerek, "sosyal demokrasi ile sosyalizmin karıştırıldığını" ileri süren Fikret Ünlü, söz konusu tepkilerin özünü dile getiriyordu.

Sosyal demokrasiyi hâlâ Kautsky'nin bağladığı yerde duran sosyal demokrasi olarak görmekte direndikleri için, Fikret Ünlü'nün özlü deyişiyle söylemek gerekirse, sosyal demokrasi ile sosyalizmi karıştıran ve bu nedenle de örneğin DSP'nin tepkilerine bir türlü akıl erdiremeyen "eski moda" sosyal demokratlarımız, eski sosyal demokrasi ile yeni sosyal demokrasi ya da demokratik sosyalizm arasındaki savaşımın yalnız SHP ile DSP arasında değil, ama asıl önemlisi SHP içinde de söz konusu olduğunu ister istemez görüyorlar.

Görüyorlar da bakalım gördüklerine inanacaklar mı?

Ama bu gerçekliği yalnız onların görmesi yetmiyor. Önümüzdeki genel seçimlere sosyal demokratların birliği ile gidilmesi üzerine bilgece hesaplar yapan "daha sol"daki "sol birlikçi"lerin de görmesi gerekiyor.

Gerekiyor da, bakalım görmemekte ne kadar direnecekler! ■

Tosun Kaya

İnsan Hakları ve Sınıf Hakları

İnsan hakları burjuvazi için belirli sınıfları kapsayan "ebedi haklar"dır; bilimsel dünya görüşü içinse, süresi sınırlı sınıf haklarından başka bir şey değildir.

İnsanlık tarihi, insanoğlunun özgürlüğe doğru gelişmesinin tarihidir; yani üretici güçlerin gelişmesiyle insanın özgürlüğünü, Marx'ın dediği gibi "kendini gerçekleştirmesini" engelleyen tüm bağlardan kurtarmasıdır. Demek ki üretkenliğin artmasının tek bir anlamı vardır: İnsanı özgür kılmak.

Ne var ki, kapitalizm öncesi toplumlar her zaman tutucu, devinimsiz, üretici güçlerin çok yavaş geliştiği toplumlar olmuşlardır. Bu tür toplumların tarihsel ilerlemeyi farketmemeleri yapılarının doğal sonucu olarak görüldüğünde, ilerleme düşüncesine, böyece insanın kendini gerçekleştirme süreci olan bir tarih tasarımına ve de kendini gerçekleştirmeye ilişkin "insan hakkı"na ideolojik olarak neden yabancı kaldıkları kolayca anlaşılmaktadır. Ancak üretici güçler hızla gelişmeye başladığı, bu gelişme insanların tüm ekonomi dışı yükümlülüklerden (kölelik, feodal ve benzer bağlar gibi) kurtarılmasını gerektirdiği ve kurtuluşu sonucunda üretici güçler zorunlu olarak yeniden geliştiği zaman, ilk olarak toplumun tarihinin insanlığın ilerlemesinin tarihi ve bu ilerlemenin de artan özgürlüklere çok şey borçlu olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Ekonomi dışı yükümlülüklerin bağından kurtularak elde edilen özgürlük, bu gelişmeden yarar sağlayan insanlara gitgide ilerlemenin önkoşulu olarak görünmüş ve bu yüzden insanların hakkı olarak, insan hakları olarak benimsenmiştir. Ve insanları ekonomi dışı yükümlülüklerden kurtaran bu özgürlük hakkını iyice yerleştirebilmek için, bunun tanrı vergisi ya da doğal bir hak olduğu ilan edilmiştir. Böylece ilerleme düşüncesi, özgürlük ve insan hakları düşüncesi, sonuçta üretici güçlerin hızla gelişmesine dayanan burjuva ideolojisinin oluşturucu öğeleri arasında yer almıştır.

Doğallıkla bu gelişme gerçeklikte çok daha karmaşıktı. Bu ideoloji feodal etkiler altında kısmen dinsel özgürlük çabaları olarak ya da politik düşünce özgürlüğü biçiminde, kısmen de ekonomi alanında devlet düzenlemelerine karşı bir direniş olarak başlamıştı. Bu nedenle zaman içinde, toplumsal ilerlemeyi hızlandırma düşüncesine bağımlı olan birçok insan hakkı kavramı ortaya çıkmıştır. Bütün bu haklar, gerçekleştikleri sürece, üretici güçleri egemen sınıf yararına elden geldiğince çabuk geliştirme ve üstyapıyı buna uygun olarak biçimlendirme amacına hizmet etmekteydiler. Ayrıca bu hakların tüm hümanistlere toplumsal, özellikle bireysel gelişmede sanki bir ilerlemeymiş gibi görünmeleri de gerekiyordu.

Ancak kapitalist toplum daha da gelişip ideolojik mezar kazıcılarını yaratınca bu sözümona insan hakları, biricik nesnel "insan hakkı" olan insanın kendini gerçekleştirmesi hakkı açısından eleştirel bir biçimde gözden geçirilmiştir : Burjuvazinin getirdiği "ebedi insan hakları" kapitalist sistemle bile her ne kadar uyum sağlamış ve kapitalist sistem insanın kendini gerçekleştirmesi yolunda ilk adımı atmış olsa da, bu sistem yine de işçi sınıfını yaratmış ve kendini gerçekleştirme sürecinde belirli sınırları aşma bakımından yetersiz kalmıştır. Böylece "ebedi" ya da "doğal" insan hakları gizlerinden kurtarılmış ve belirli bir toplum düzeninin sadece sınıfsal hakları olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Bilimsel dünya görüşünün hak kavramına yaklaşımı farklıdır. Burjuva ideologları hak kavramını nesnel, yani doğa ya da dünyadışı bir varlık tarafından belirlenen bir sorun olarak ele alır ya da göstermeye çalışırlarken, bilimsel dünya görüşü bunu, ilk toplumun sona ermesinden bu yana sınıfsal olarak belirlenen bir sorun saymaktadır. Demek ki, insan hakları kavramındaki insan, bilimsel dünya görüşü için "doğabilimsel"dir, ama hak ise sınıfsal olarak belirlenmektedir. Yani burjuva-öncesi ve kısmen kapitalist sınıflı toplumlardakinin tam tersi; bu toplumlarda insan kavramı genellikle sınıfsal ve hak da "doğal" ya da "tanrısal" olarak belirlenmektedir.

Kuşkusuz kapitalizm öncesi toplumlarda egemen ideolojinin sınırlarını zorlayarak kölelerin, serflerin ve yabancıların "insan olduğu(!)"nu söyleyen düşünürler olduğu gibi, doğa ya da tanrı tarafından bağışlanan hakların özel sınıfları, zümreleri ve katmanları kayırdığını, ama geri kalanlara hiçbir yarar sağlamadığını belirten düşünürler de vardı. Ne ki bu düşünürler, devrim zamanları dışında, etkileri olmayan birer istisna olarak kalmışlardır. Yeni bir egemen sınıf durumunu pekiştirir pekiştirmez bu düşünürlerin etkileri kaybolmuş ve kendileri de susturularak baskı altına alınmışlardır.

Böylece insan haklarının burjuvazi için, belirli sınıfları kapsayan "ebedi haklar" olduğu ortaya çıkmaktadır; bilimsel dünya görüşü içinse, "insanlar"la uzaktan yakından ilişkisi bulunmayan ve pratik uygulamada egemen sınıf dışındaki insanlara yönelik, süresi sınırlı sınıf haklarından başka bir şey değildir.

Engels'in belirttiği gibi, "insanın gerçek özgürlüğü" ise, insanoğlu doğaya egemen olduğu zaman gerçekleşebilecektir; yani üretkenlik, maddi varoluş için kaygı duyulmayacak, herkes toplumsal varlık olarak eşit saygı görecek, tüm sınıf farkları ortadan kalkacak, hak ve görevler gereksinimlere dönüşecek şekilde arttığı zaman gerçekleşebilecektir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi, sahip olduğu yetenek ve yetilerinden yararlanması, tüm gereksinimlerinin karşılanması anlamına gelen özgürlüğüne kavuşması, tarih boyunca insanoğlunun ulaşmaya çalıştığı hedeflerdir. Bu hedeflere sadece emek sayesinde ulaşılmaz, bu hedefler emeğin, sözcüğün en geniş anlamında emeğin, çalışmanın, etkinliğin ta kendisidir. İnsan gerçek özgürlüğüne kavuştuğu zaman, "çalışma zamanı" ile "serbest zaman" arasındaki sınırlar da kaybolacaktır. Çalışma zamanı giderek ortadan kalkarken bugünkü biçimiyle serbest zaman, yani maddi geçim kaynaklarının üretimi dışındaki zaman bir etkinlik zamanına dönüşecektir; hem de ikili anlamda : Birincisinde insanoğlu artık üretim sürecinde aktif olarak yer almayacaktır; yani daha çok üretim sürecinin gözcüsü ve düzenleyicisi durumuna gelecektir. Sonra da, insanın üretim sürecinde gözcü ve düzenleyici olarak geçirdiği zaman giderek kısalacaktır. İnsanın kendini gerçekleştirmesini sağlayan "serbest zaman" içindeki bilimsel, sanatsal vb. gibi çalışmaları, yani asıl etkinlikleri yaşamsal gereksinimlerin başında yer alacaktır.

İnsanın kendini gerçekleştirmesi bir hak olmayıp, tarih sürecinin yasallıklarına dayanan bir görevdir, hem de, bu yasallığın elden geldiğince çabuk gerçekleşmesini sağlamak için tüm güçlerin seferber edilmesi anlamında tarihsel bir görevdir. ■

Sabahattin Kerim

HANGİSİ GERİCİLİK?

Dini akımların yaygınlaşması hem kitlelerdeki sosyal uyanışı frenlemeye hizmet ediyor, hem de burjuvazi, yanlış hedef gösterme imkânına sahip oluyor

İrtica hortladı!" 60 küsur yıllık Cumhuriyet tarihinin eskimeyen "leitmotiv"lerinden birisidir "irticanın hortlaması". Bir bakıma kanıksanmıştır, ama yine de her defasında üzerinde olmadık spekülasyonlar yapılır. Ve sonunda da -"çok partili" düzene geçişten itibaren adeta kuraldır bu- "zinde güçlerin hassasiyeti" hatırlatılarak aba altından sopa gösterilip irticaya **haddi** bildirilir. İrtica da, çizmeyi aşmanın -yani haddinden fazla hortlamanın- zamanı olmadığını kavrayıp geri çekilir ve sular bir süre için durulur.

Biliniyor, "irtica"nın siyasi dildeki anlamı, frenklerin "reaction" dedikleri **gericilik**. Yani irtica, kurulu düzeni beğenmeyip daha eski bir düzeni özleyenlerin, o düzene -veya düzenlere- **geri** dönüşü hedefleyen uğraşları. Örneğin kapitalist düzende burjuvazinin egemenliğine karşı çıkıp yeniden aristokrasinin iktidarını hedefleyen akımlar irtica sayılıyor. Fransa'daki "Restoration" hareketi bunların en ünlülerinden biri. Benzeri şekilde sosyalist bir düzende kapitalizme geri dönüşe yönelik hareketler gericilik, yani irtica kapsamına giriyor.

"Demokrasi saflarında yer alan kimileri, tutarlı laik olmanın bu asgari gereklerini savunmayacaklarsa, onların 'laiklik elden gitti' sızlanmalarını kimse ciddiye almaz"

Ne ki bizim siyasi literatürümüzde "irtica" kelimesi bir çeşit anlam sapmasına uğramış. İrtica denince münhasıran dini akımlar kastediliyor. Çember sakallı, eli tespihli, başı takkeli "mürteci" tipiyle de, "irtica=dinci akım" imajı beyinlere hakkediliyor. Böylece de hedef saptırılıyor, geniş emekçi yığınların çıkarlarını tehdit eden esas gericilik mihrakları ve gerici siyasetler gözlerden gizlenmiş oluyor.

Cumhuriyet yeni kurulduğunda ve kapitalizmin emekleme döneminde "irtica" gerçekten irtica idi, geriye dönüş anlamında, yeni düzen için bir ölçüde tehlike oluşturuyordu. Osmanlı yönetimine İslami kurallar damgasını vurduğu için bu irticanın dini motiflerle kendine yol açmak istemesi doğaldı. Bu olgu da irtica ile dini akım arasındaki özdeşlik imajının yaygınlaşmasına ve kökleşmesine hizmet ediyordu.

Ne ki zamanla -kapitalist üretimin egemen hale gelip, burjuvazinin hakimiyetinin pekişmesiyle birlikte- dini irtica rejim için tehlike olmaktan çıktı. Bundan dolayıdır ki özellikle "çok partili" düzene geçişten itibaren "gericilik kaynağı" dini akımların sırtını en çok sıvazlayanlar, onların toplumda yaygınlık kazanmalarına en çok hizmet edenler, **yeni** düzenin sahibi burjuva sınıfı ve onun temsilcileri olmaya başladılar. Başlangıçta kan dökerek bastırılan irticaya burjuvazinin kucak açmasının bir sebebi olmalıydı. Nitekim de vardı. Çünkü kapitalizm geliştikçe burjuvazi de **gericileşiyordu**. Ve böylece iki gerici mihrakın elele vermeleri doğallaşıyordu. Üstelik bu sayede burjuvazi bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu: Dini akımların yaygınlaşması hem kitlelerdeki sosyal uyanışı frenlemeye hizmet ediyor, hem de gericiliğin esas kaynağı olan burjuvazi, böylece kendisini gözlerden saklayıp, sıkıştığında yanlış hedef gösterme imkânına sahip oluyordu.

Türkiye'de mevcut sosyo-ekonomik formasyon kapitalizm olduğuna göre esas gericiliğin burjuvaziden kaynaklandığı görüşü tutarsız olmuyor mu? Bir başka deyişle burjuvazi, kapitalizmden daha geri bir yapıya dönmeyi değil de mevcut düzenin **korunmasını** savunduğuna göre, onun siyasi eğilimine damgasını vuranın **muhafazakârlık** olması gerekmez mi?

Doğrudur, burjuvazinin yegâne amacı Türkiye'de kapitalizmin ebediyen varlığını sürdürmesidir. Yani mevcut düzeni **muhafaza** etmektir. Ne ki mevcut düzen, objektif ölçütlere göre öylesine sıfırı tüketmiştir ve öylesine yenilenmeye -yani aşılmaya- muhtaç hale gelmiştir ki, onu **muhafaza** edebilmek için, burjuvazi gerektiğinde gericilik yapmaktan geri durmamaktadır. 1961'den bu yana anayasanın başından geçenler çağımızda geriye doğru gidişin en tipik ve ibret verici örneklerinden sadece biridir. Kendilerini muhafazakâr olarak niteleyen partilerin ve kişilerin demokrasiye bakış açıları da bu konuda şaşmaz bir turnusol kağıdıdır. Bunların tekmili "Batı demokrasisi"nin doğuştan hayranıdırlar ama Türkiye'deki geniş emekçi yığınların demokratik hak ve özgürlüklerinin de yeminli düşmanlarıdırlar. Kapitalizm muhafaza edilecek ise, onun olmazsa olmaz kurumlarıyla, demokratik hak ve özgürlüklerle birlikte muhafaza edilmesini savunmak, çağımızda şarttır. Bu yapılmadığı gibi, demokrasinin zaman zaman askıya alınması dahi onaylanıyorsa, bu burjuvazi için muhafazakârlıktan daha geri bir konuma düşmek anlamına gelir. Bunun da siyasetteki karşılığı düpedüz gericiliktir. Türkiye'de demokratik hak ve özgürlüklere saygılı bir burjuva sınıfın olmayışı muhafazakârlıkla gericiliğin böylesine içiçe girmesine yol açmaktadır.

Kaldı ki, "irtica" kapsamı içinde görülen dini akımların da mevcut sosyo-ekonomik formasyonu geriye doğru değiştirmeye yönelik bir iddiaları yok. Onların da amacı -tıpkı burjuvazi gibi- kapitalist düzenin muhafazası. Ancak devletin ve sosyal hayatın İslami kurallara göre düzenlenmesini istedikleri söylenebilir. Böylesinin ise burjuva anlamda dahi demokrasiyi dışlayan bir rejim olduğu besbelli. Kısacası, demokratik hak ve özgürlüklerden haz etmeme noktasında da burjuvazi ile dini akımlar arasında bir paralellik var. Zaten emekçi yığınların taleplerinin bastırılmasında uyum içinde olmalarının nedeni de bu.

Öyleyse, "türban olayı" nedeniyle, haftalar boyu Türkiye'de siyasetin başlıca gündem maddesinin "irtica" olması, suni bir olay mı?

Bir bakıma öyle. Yani bir tür kayıkçı dövüşü. Çünkü Türkiye'de dini motifli siyasetlerin en ufak bir iktidar şansı olmadığını burjuvazi gayet iyi biliyor. Bunun çeşitli nedenleri var.

Her şeyden önce İslami yapıyı mevcut ekonomik alt yapının üstüne oturtmak maddi olarak hemen hemen imkansız. Çünkü İslam, semavi olduğu kadar, daha doğuşunda dünyevi bir din. Yani dünyevi hayatın pek çok yönünün nasıl düzenleneceği kitapta yazılı. Kapitalizm öncesinin basit yeniden üretim ilişkileriyle bağdaşabilen bu düzenlemenin, günümüzün dünya sistemi haline gelmiş kapitalist ekonomileriyle bağdaşması imkânsız. Kitapta yazılı olanlar Allah'ın kelamı oldukları için mevcut alt yapı ile siyasi ve sosyal İslam düzenini **uzlaştırmak** da mümkün değil.

Dini akımların sınıf mücadelesindeki konumları da onlara Türkiye'de bir iktidar şansı tanımıyor. Bugün Türkiye'de sosyal kutuplaşma, tekelci burjuvazinin başını çektiği egemen ittifak ile emekçi halk yığınları arasındadır. Kapitalizm mesafe katettikçe saflaşma daha netleşiyor. Bir başka deyişle bugün Türkiye'nin kaderinde söz sahibi başlıca iki güç var. Son değerlendirmede Türkiye'de bu güçler düzene damgalarını vuracaklar. Burjuvazi egemenliğini koruduğu sürece kapitalizm de —kronikleşen bunalıma rağmen— varlığını sürdürecek; emekçi kitleler, işçi sınıfının öncülüğünde iktidara geldiklerinde ise sosyalizme ilerleyen bir düzenin kapıları açılmış olacak.

Dini motifli siyasetlerin sosyalizmle uzak yakın ilişkileri olmadığını, buna karşılık kitapta da yeri olan ticarete çok daha uygun düşen kapitalizmi savunduklarını biliyoruz. Öyleyse dini akımların iktidar şansı ancak ve ancak burjuvazinin, en başta da büyük burjuvazinin desteğini sağlamalarına, sağlamak da yetmez bizzat büyük burjuvaziyi teslim almalarına bağlıdır. Bu kadarını her halde dinci

akımların kendileri dahi hayal etmezler.

Öyleyse dini akımlar için iktidar şansını bir halk hareketinde, ya da bir orta katmanlar hurucunda aramaktan başka çare kalmıyor. Oysa içinde bulunduğumuz şartlarda geniş yığınları harekete geçirecek esas motifler, onların başlıca problemi olan geçim sıkıntılarına, son zamanlarda pek popüler olan deyimle "açlık sınırında yaşamalarına" çözüm getirecek türden olmak zorundalar. Gerçi dini ideolojinin yaydığı tevekkül ve tahammül, kurtuluşu öbür dünyada arama türünden motifler de hayatın acılarına karşı bir tür "çözüm" işlevi görürler. Ama bu tür motiflerin kitleleri harekctlendirmeye değil, aksine sessiz sedasız ve tepkisiz kılmaya hizmet edeceği açıktır. Çalışan insanlar, ancak ve ancak bu devamlı kötüye gidişin kendileri için bir kader olmadığını, kendileri için sosyal kurtuluş yolunun mücadeleden geçtiğini kavradıkları ölçüde sıkıntılarına çare aramak için davranacaklardır. Örneğin emekçi yığınlar geçim şartlarındaki kötüleşme ile demokrasideki azalma, yoksulluğun, pahalılığın, rüşvetin, fuhuşun, intiharların, salgın hastalıkların artması ile baskının artması arasındaki paralelliği açıkça görmekteler, bunlar arasındaki neden-sonuç ilişkilerini hızla kavrıyorlar. Kimse "din elden gitti, onun için her geçen gün halimiz berbatlaşıyor" diye düşünmüyor. Öyleyse kısa vadede kitleleri harekete geçirecek başlıca motif, en hayati talepleri dile getirip savunabilmek için temel demokratik hak ve özgürlükleri elde etmek şeklinde somutlanıyor. Oysa biliyoruz itaatın esas olduğu dini akımlar için emekçilerin demokratik hakları bir anlam ifade etmiyor.

Denecek ki, dini akımlar küçümsenmeyecek bir yaygınlıkta örgütleniyorlar ve emekçi kitleler arasında da kendilerine bir hayli taraftar buluyorlar.

Doğrudur, ama tartışma konumuz bu oluşumun "rejimi tehdit eden bir irtica hortlaması" olup olmadığı... Şayet dinci akımların sömürü ve baskıya karşı tevekkülü yaydıkları doğruysa —ki doğru— bu tür gelişmeler, sömürü ve baskının esas kaynağı olan egemen güçlere itaati de beraberinde getirir. Buna karşılık aynı dini akımlar, sömürü ve baskıya katlanmaya değil, bunlara karşı mücadeleyi öngören, esas kurtuluşun öbür dünyada değil yaşadığımız bu dünyada olduğunu söyleyen sosyalistlere, ilericilere, demokratlara ayak bağı olurlar. Egemen çevrelerin dini akımları himaye etmelerinin esas nedeni de budur.

Bütün bunlara Türkiye'de, Cumhuriyet öncesi dönemler de dahil hiçbir zaman imtiyazlı ve mülk sahibi bir ruhban sınıfının varolmadığı olgusu eklenirse, irticanın hortlayabilmek için hiçbir maddi toplumsal temele sahip olmadığı bir kere daha görülür.

Öyleyse bu "kayıkçı dövüşü" niye?

Çeşitli nedenleri var. Bir tanesi ABD'nin —ve Batı Avrupa'nın— Humeyni olayından sonra Ortadoğu'daki dinci akımlara karşı aşırı hassasiyet göstermeleri. Bir başkası dinci akımlara mensup kimselerin devlet kadrolarına "haddinden fazla" doluşmuş olmaları. Bir diğeri, Türkiye'nin esas meselelerinin ikinci plana atılıp, kitlelerin, hayatın sıkıntılarına yönelik dikkatinin dağıtılması.

Ayrıca "türban yasağı" kampanyasının hiç yabana atılmayacak bir de "yan ürünü" var: Yasaklara bir yasak daha eklenmiş oluyor. Yasaklı düzen ve baskı pekiştirilip, daha da "meşrulaştırılmak" isteniyor.

Türban yasağına, asıl onun altında yatan, tüm Türkiye'yi bir kışla gibi gören zihniyete karşı çıkmamız, dini gericiliğin mevcut rejimi tehdit etmekten çok uzak olduğunu göstermemiz, dini akımlara hoşgörü ile baktığımız anlamına mı gelir?

Elbette değil. Materyalist dünya görüşünün en zıt karşıtlarından olan dini ideoloji, emekçi halkın sosyal kurtuluşu uğruna yürütülen mücadelenin karşısındaki en fanatik unsurları da besler. Bu nedenle sosyalistler dini ideolojiye karşı işçi sınıfının dünya görüşü doğrultusunda ideolojik mücadele vermekle yükümlüdürler.

Dini gericilik kendi başına rejimi tehdit edecek çapta bir tehlike oluşturmaz ama, bir başka gericiliğin, —esas tehlike buradadır— faşizmin değirmenine su taşır. Dini gericilik de, faşizm de, değil öngördükleri toplumsal düzende, kendi iç işleyişlerinde dahi demokrasiye asla yer vermemeleri bakımından birbirlerine tıpa tıp benzerler. Birisinde kitap adına ahkam kesen tarikat başının, ötekinde ise "führer"in emirlerine itaat esastır. Bu bağlam içinde dini akımlar faşist hareketler için fidelik işlevini görürler. Ve başı sıkıldığında büyük burjuvazinin hemen sarıldığı faşizm ise, tecrübelerimizden de bildiğimiz gibi başbelasının en büyüğüdür. İşte bu nedenlerle dini hareketlerin etkisindeki genç beyinleri faşizmin tasallutundan kurtarmak için de, dini ideolojiyle kararlı bir mücadele yürütmek şarttır.

Dini akımların özellikle 1980'li yıllarda daha da yaygınlaşması olgusu, insanların kurtuluşu giderek daha çok dinde aramaya başladığı anlamına gelmez. Devamlı artan hayat sıkıntıları karşısında kendini eli kolu bağlı hisseden insanların bir bölümünün mistisizme kapılmaları doğaldır. Üstelik görülmedik bir hız kazanan toplumsal yozlaşma da bir tür tepki duygusuyla insanların dine yönelmelerine yol açar. Ancak bu psödo bir tepkidir ve bugün tanık olduğumuz dine yönelme aslında toplumsal yozlaşmanın veçhelerinden birisidir. Nasıl arabesk hızla yaygınlaştıysa, onun gibi bir olgu. Çağımızda bilime yabancılaşan, bilimin dayattığı gerçeklere sırt çeviren, kurtuluşu tevekkülde arayan dinsel eğilimin yaygınlaşması, toplumun hasta olduğunu işaret eden semptomlardan birisidir. Hiç kuşku duyulmasın ki toplum sağlıklı bir gelişme sürecine girdiğinde nasıl tüm yozluklar marjinale itilecekse dini akımlar için de aynısı olacaktır.

Dini akımlara karşı ideolojik mücadele esastır ama yetmez. Bu mücadelenin demokratik mücadele ile desteklenmesi şarttır. Bunun da esası laisizmin devlette ve toplumda işlerli kılınmasıdır; bir başka deyişle dinin kendi başına bırakılmasıdır. Bu kapsamda demokrasi güçlerinin ileri sürmeleri ve gerçekleştirilmesi için takip etmeleri gereken başlıca talepler şunlar olabilir:

▶Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesi, devletin beslediği tek bir din görevlisinin ve din adamının olmaması,

▶İmam Hatip Okulları'nın normal orta öğrenim kurumlarına dönüştürülmesi,

▶Okullardaki din derslerinin kaldırılması,

▶Devlet kadrolarına atamada sadece mesleki yetkinliğin esas alınması, dini akımların kartvizitleri sayesinde işinin ehli olmayanlar tarafından işgal edilen kadroların temizlenmesi,

▶Devlet denetimindeki vakıf kuruluşlarının dini kurumlarla ilişkisinin kesilmesi, bu gibi kuruluş ve derneklere "kamu yararına kuruluş" gerekçesiyle yapılan mali yardıma son verilmesi,

▶Ateist ve din karşıtı tüm görüşler üzerindeki yasakların kalkması.

Varolan ve kendini laik olarak niteleyen rejimin, laik tedbirlerin yukarıda sıralanan belli başlılarına hiç kulak vermeyeceği besbelli. Ancak, demokrasi saflarında yer alan kimileri de, seçimler ve oy kaygularıyla, tutarlı laik olmanın bu asgari gereklerini savunmayacaklarsa, onların "laiklik elden gitti" sızlanmalarını kimse ciddiye almaz. Üstelik, bu böyle devam ettiği sürece irtica daha nice kere hortlar, nice yasaklara niceleri katılır!.. ■

▼Hedef İrtica!
Ama asıl irtica burjuvaziden kaynaklanıyor.

Süleyman Bey, Yazı mı Tura mı?

Süleyman Bey'in gerçekten demokrasi için mi mücadele ettiğini —çünkü bir şeyler için gerçekten mücadele eden bir Süleyman Bey var ortada!— irdelemek şart.

Süleyman Demirel iktidar kavgası veriyor: demokrasi için mücadele etmiyor. "Niçin olmasın ki?" denilebilir. "Süleyman Bey'in ne olduğunu bilmiyor muyuz? Ondan daha başka ne istenebilir ki?"

Doğru. Ama iş bununla bitmiyor. Çünkü Süleyman Bey Türkiye'de bir vakıa. Ve demokrasi mücadelesi **bizi** yakından ilgilendiriyor. Hem zaten, "Birisi gelmiş Türkiye'nin sırtına bir rejim giydirmişse ve sizi kıpırdatmıyor ise... solcu veya sağcı herkesin, kendisini ayırdetmeksizin bir **müştereğe** gelmesi lâzım," diyen Süleyman Bey'in kendisi. (Cumhuriyet, 4 Ocak 1987). Bu dediği de, herhalde, "Namerdim kendim için bir şey istiyorsam"ın daha bir "entelektüel"cesi!

Bu durumda, Süleyman Bey'i muttasıl boy hedefi kılmak ya da "yola getirmek" için değil, sorunu somut tahlilde yerli yerine oturtabilmek için söz konusu "müşterek"in ne olduğunu bir iyice irdelemek gerekiyor. Ve bunu tekrar ve tekrar yeniden yapmak gerekiyor. Sorun Süleyman Bey'in ne olup ne olmadığını temcit pilavı gibi tekrarlamak (ya da, olası bir görüşe göre, olur olmaz yerde "ele vermek") değil; sorun, Süleyman Bey'in sözünü ettiği zorunlu müştereğin asgari kıstaslarını demokrasi mücadelesinin bugünü ve yarını açısından **entelektüelce** belirlemek, aydınlığa çıkarmak. Bu bakımdan Süleyman Bey'in gerçekten demokrasi için mi mücadele ettiğini -çünkü bir şeyler için **gerçekten** mücadele eden bir Süleyman Bey var ortada!- tekrar ve tekrar irdelemek şart oluyor.

Ne diyor Süleyman Bey? "...herkesin kendini ayırdetmeksizin bir müştereğe gelmesi lâzım," diyor. Oysa görünen o ki Süleyman Bey durmadan kendini **ayırdediyor!** Süleyman Bey'in "müşterek"inin özü ve içeriği onun sağcı olarak kendini Türkiye'de demokrasinin tam tecellisinden kaybedecek hiçbir şeyi olmayanlardan, solculardan ve tüm demokratlardan ayırdetmesinde yatıyor. Bu da "Türkiye'nin sırtına giydirilen rejim" karşısında Süleyman Beygilin verdiği kavganın esas niteliğini belirliyor.

Süleyman Bey'in sözünü ettiği "müşterek" ne?

"Solcu ya da sağcı olabilmek dahi... demokrasinin mevcudiyetine, demokrasinin mevcudiyeti ise hür seçime bağlıdır, bana göre, millet iradesinin üstünlüğüne bağlıdır... Ben demokratım diyorum. Hür ve Demokrat bir Türkiye istiyorum diyorum... Bu nasıl olacak sorunuzun cevabı şudur: Hem hür olacak, adalet olacak, eşitlik olacak, ve ülkeyi idare edenler bu etkiyi milletin hür iradesinden alacaklar... Üstün iradenin serbest bir ortamda tecelli etmesi sağlanacak.. (Cum. 4.1.1987)

Şimdi biz Süleyman Bey'e sormuyoruz (çünkü onun ne olduğunu, ne olmadığını biliyoruz), sadece konuya ilgi duyanlar için bir durum tespiti yapalım diyoruz: Türkiye'de bugün milletin "üstün irade"sinin serbest bir ortamda tecelli etmediği doğru. Süleyman Bey'in üzerindeki siyaset yasağı, tek başına o bile, bu gerçeği tespit için yeterli. Yarın Süleyman Bey'in tüm istedikleri -kendi üzerindeki yasağın kalkmasının da ötesinde istediğini söylediği şeylerin tümü- gerçekleşirse o üstün irade **serbest bir ortamda** tecelli edecek mi? Hür seçim olacak mı? Hürriyet, adalet, eşitlik olacak mı? Türkiye hür ve demokrat mı olacak?

Süleyman Bey'in istediklerinin somutunu, elbette ki, istemedikleri belirler. "Cumhuriyetçiliğimin sınırları var," diyen yine kendisi. İstemediklerinden biri de -acaba? diye bir hayli kıvranıldıktan sonra şimdi artık herkes biliyor- Türkiye'de legal ve özgür bir işçi sınıfı partisi. Hatta belki de sadece o.

Süleyman Bey "Cumhuriyetçiliğimin sınırları var," dedikten sonra Türkiye'de legal işçi sınıfı partisi kurulmasına karşı olmakla faşist partiye ve bir cunta partisine karşı olmayı aynı kefeye koyabiliyor. Bunun insanlık ve demokrasi açısından ne demeye geldiğine hiç değinmeden pratiğe bakalım: geçmişte faşist partiyle hükümet ortaklığı kurmuş olmakta bugün de hiçbir beis görmediğini açıkça söyleyen Süleyman Bey'in kendisi (Cumhuriyet, 4 Ocak 1987) Cunta partisine ise Türkiye'de zaten gerek olmadığını gözardı eden de o!

Bu durumda Süleyman Bey'in cumhuriyetçiliğinin sınırları dışında kala kala yalnız işçi sınıfı partilerinin legal özgürlük hakkını tanımak kalmıyor mu?

Öte yandan, "Ben diyorum ki, kim istiyorsa çıksın, komünist partisinin kurulmasının savunmasını yapsın, ben de onun karşısında olacağım, bunun çok yanlış bir şey olduğunu söyleyeceğim," diyen (Cumhuriyet, 4 Ocak 1987) Süleyman Bey'in bu sözlerinden de "Hür seçim, adalet, eşitlik" taleplerinin gerçek anlamının ne olduğu çok iyi anlaşılıyor.

Süleyman Bey hür seçim istemiyor. Çünkü millet iradesinin üstünlüğünü, komünist partisi kurulması konusunda **mevcut yasal düzenlemeler** çerçevesinde, kendi yanlış/doğru kıstaslarının, sınıfsal tercihlerinin şaşmazlığıyla özdeşleştiriyor. Böylelikle de "üstün irade"nin serbest bir ortamda tecellisinden hiç de yana olmadığını adeta vurgulayarak ortaya koyuyor.

Şimdi bunları böyle söyleyip geçmek, tabii, Süleyman Bey'i habire sağırlar diyaloguna davetten öte bir yere varmaz. Temcit pilavı sürer gider. Ama sorunun aslında bir Süleyman Bey sorunu olmadığını, Allahın günü demokrasiden söz edilen bir toplumda yaşadığımızı göz önünde tutarak durumu somuta indirgediğimizde ne görürüz?

Bugün işçi sınıfının mevcut partileri legal ve özgür çalışma imkânı bulup âdil ve eşit koşullarda (burjuva demokratik anlamda) gerçekten hür ve serbest bir seçime katılsalar -birbirlerinin oyunu kırmamanın çaresine de baktıkları takdirde- seçmen oyunun yüzde 10'a yakını o partilerin yurda sundukları platforma verilir. Kaldı ki, mevcut işçi sınıfı partilerinin önlerinde bir siyasî birlik perspektifi de var. O da gerçekleştiği takdirde oran rahatlıkla -Süleyman Beylere, Özallara, Ecevitlere, sosyal demokrasi olgusuna, "türlü çeşitli" İslâmcılara rağmen- o kadarını da belki şaşılacak bir ölçüde aşar. En azından, bu bir "öngörü"dür. Doğru olup olmadığı ancak **doğrudan tecrübeyle** belli olabilir.

Bu demek ki, bu tecrübe yaşanmadığı sürece, Süleyman Bey'in **istediği** durumda da bütün bu seçmenlerin oyu, bugün olduğu gibi, serbest tecelli imkânı bulamayacaktır. Bu, doğrudan doğruya, **"üstün irade"**nin serbest tecelli imkânı bulamaması demektir. Çünkü "üstün" iradenin tecellisine o zaman da daha baştan, aynı bugün olduğu gibi, ipotek konulmuş olacaktır. Milletin hür iradesinin üstünlüğü **üstünde** başka bir irade, yalnız **kendi** cumhuriyetçiliğinin değil, **başkalarının** da cumhuriyetçiliğinin sınırlarını yine **kendi** belirleyen bir irade hükmünü sürdürecektir. Daha da somut olarak, en azdan birkaç milyon seçmenin kendi hür ve serbest tercihleri doğrultusunda **seçme hakkı**, parlamentoda, yerel meclislerde, vb. temsil edilme hakkı, yönetime katılma hakkı yine tanınmayacaktır. Nasıl bugün seçmenin Süleyman Bey'i seçme hakkı "millete giydirilen rejim" tarafından inkâr ediliyor, hiçe sayılıyorsa, aynısı, legal işçi sınıfı partisi platformunu savu-

nanlar ve o platforma oy verecek olanlar için söz konusu olacaktır. Bıraktık 82 Anayasası'nın diğer garabetlerini, salt seçme ve seçilme hakkı, yani Süleyman Bey'in "rejim meselesi" olarak en başta önem verdiği haklar alanında ne hürriyet, ne adalet, ne de eşitlik olacaktır.

Süleyman Bey, sık sık, önümüzdeki ilk seçimde "üstün irade"nin tam tecellisinin koşulları sağlanmalıdır diyor. Bununla yalnız kendisinin siyaset yapma ve seçilme hakkını değil, belki milyonlarca yurttaşın da **seçme** hakkını savunuyor. Doğru da yapıyor. Ama iş işçi sınıfı partisi platformuna oy verecek yurttaşların seçme hakkına, özgürce legal siyaset yapma hakkına gelince, onlar için hiç de "üstün irade"nin tam tecellisinin şartlarının sağlanmasından yana değil. O yurttaşlara tercih ettikleri bir siyasete oy verme imkânını demokratça tanıyacağı yerde, **başka siyasetlerin** sahiplerine onlara o imkânı tanımayı vaadetme hakkını "demokrat"ça lütfedip bahşediyor. Sanki bugün dahi Türkiye'de o hakkı inkâr eden varmış gibi!

Mantık garabetinin böylesi, ya da demokratlık kıstasının bu kerte düşürülmesi ancak "demokrasi" adına demokrasiye inanmamanın ve bunu ilânda **yarar** görmenin göstergesi olarak izah edilebilir.

"Ben demokratım," diyen Süleyman Bey kendinden başkalarına demokrat olma "hakkını tanıdığını", kendisinin o kadar demokrat olmadığını açık açık söylemekle, demokrasinin o kadarında, yani "üstün irade"nin tam tecellisinin sağlanmasında, birkaç milyon yurttaşın siyaset ve oy tercihi üzerindeki ipoteğin kalkmasında Türkiye için "tehlike" gördüğünü ilan ediyor. Böylelikle de bugün için Süleyman Bey ve diğer bazı siyasetçiler üzerindeki yasakların kalkmasında Türkiye için "tehlike" görenlerle aynı mantığı paylaşıyor.

Süleyman Bey komünizme karşı olabilir. Demokrat da olmayabilir. Süleyman Bey'in demokrat olması için komünizme karşı olmaması ya da ona taraf olması şart değildir. Ne ki Süleyman Bey eğer komünizme karşı ama **demokratsa**, "üstün irade"nin tam tecellisi gereğine inanıyorsa, önümüzdeki ilk seçimde, "Ey ahali, bize oy verirseniz, biz komünist partisi kurulmasını serbest bırakacağız," diyenlere karşı çıkıp, "Hayır bunu yapmayın, bu çok yanlış bir şeydir," diyemez. Ama önümüzdeki ilk seçimden önce "üstün irade"nin **herkes için** tam tecellisinin sağlanması yönünde üzerine düşeni demokratça yerine getirdikten sonra halkın karşısına çıkıp, "Sakın bu komünistlere oy vermeyin. Bu çok yanlış bir şeydir," diyeceğini açıklayabilir. Bu, ama yalnız **bu**, onun hakkıdır. Mesele bu kadar basit, sade ve açık.

Öyleyken, Süleyman Bey bu sadeliği ve açıklığı kördüğüme bağlayıp, "isteyen komünist partisinin kurulmasını özgürce savunsun. Ben de çıkıp bu çok yanlış bir şeydir, bunu yapmayın diyeceğim. Hani hepimiz aynı şeyi düşünmeyelim diyoruz ya!" türünden ucuz mantık oyunu ve mugalata ile sorunu boğuntuya getirmeye çalışıyor.

Böyle yapmakla da "Türkiye'ye giydirilen rejim"e karşı sözde bir "müşterek"e çağırdığı solculara ve tüm demokratlara **karşı**, Türkiye'ye o rejimi giydirenlerle **aynı safta** yer alıyor. Yani bal gibi kendini ayırdederek o rejimle aynı müştereği paylaşıyor, o rejimin temel tercihini kendi **iktidar kavgasının vazgeçilemez koşulu** olarak ortaya koyuyor.

Yazı da benim, tura da bizim diyor!

Verdiği mesaj solculara değil, sağcılara. ■

Mehmet Ali Birand:

"DAHA ÇOK MÜDAHALEYLE KARŞILAŞABİLİRİZ

Mehmet Ali Birand dış politika alanında uzmanlaşmış gazetecilerimizden birisi, belki de en ünlüsü. Ama Birand kendisini dış politika alanıyla sınırlamadı, araştırmacı gazeteciliğin başarılı örneklerinden birini verdi. Hem de tabu olan bir konuda, Silahlı Kuvvetler hakkında.

"Emret Komutanım" çeşitli tepkiler aldı. Bu tepkilerin en önemlisi Genel Kurmay Başkanlığı'nın kitabı sakıncalı bulmasıydı.

Sıkıyönetim konusunu irdelediğimiz bu sayımızda Birand'a bazı sorular yönelttik.

▶ Genel Kurmay'ın kitap hakkındaki açıklamasını anımsayalım. Bu açıklamadan sonra kitabın dağıtım ve satışında herhangi bir zorluk çıktı mı? Tanıtımda bir duraklama oldu mu, örneğin reklam kampanyası kısıtlandı mı?

Genel Kurmay Başkanlığı'nın açıklaması kitabın satışını olumsuz şekilde etkiledi. Açıklamaya kadar, kitabı büyük ölçüde askeri okullar alıyorlardı. Bu, bıçakla kesilir gibi durdu. Öğrenciler gruplar halinde gelirlerdi. Anladığım kadarıyla, Genel Kurmay'ın sevmediği bir kitabı okurken görünmek istemediklerinden dolayı almaktan vazgeçtiler. Buna rağmen yine de üç ayda dokuzuncu baskıya girildi ki, bence çok iyi. Benim asıl merak ettiğim, kitabın eski ve yeni politikacılarımız tarafından okunup okunmadığı. Ne yazık ki, kitabı asıl okuması gereken bölüm olan siyasilerimiz pek ilgilenmiyorlarmış gibi bir tutum içindeler.

▶ Kitap, askeri ve sivil üst düzey yöneticisi düzleminde nasıl bir tepkiyle karşılandı? Resmen bir tepki geldi mi?

Kitaba, siyasal yelpazenin en muhafazakâr kesiminden son derece olumsuz tepki geldi. Türk Ordusu'nu küçülttüğümü ileri sürüp saldırılarını hâlâ devam ettiriyorlar. Solun en uç bölümünden "yeterince yazmamışsın", "daha fazla açıklamalıydın" diye bazı tepkiler aldım, ancak genelde beğeni kazandı. Beni asıl memnun eden, Genel Kurmay'ın açıklamasından sonra dahi birçok subayın hem de imzalı olarak gelen mektuplarındaki beğeni dolu cümlelerdi. Aralarında "artık bizim de eleştiriye alışmamız gerekir, biz de tartışılmalıyız, tabu olmamalıyız" diyenler var. Karşılaştığımız zaman kitabın bazı bölümlerini eleştiriyorlar, ancak temelde haklı olduğunu da söylüyorlar. Askerin çok tutucuları ise ateş püskürüyorlar.

▶ Türkiye, Cumhuriyet tarihinin % 40'ını sıkıyönetim altında geçirdi. Tek parti yönetimi dönemi de eklenince bu oran büyüyor. Sonuçta, ordu politika dışına neredeyse hiç çıkmadı. Kısaca, neden? Yorumun nedir?

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en önemli üstünlüğü çok iyi organize olmaları ve mekanizmanın bir emirle harekete geçebilmesi. Bunu toplumun siyasi kadrolarında göremiyoruz. Bürokraside ise hiç yok. Sivil kesimdeki mekanizmalar bir türlü işletilemiyor. Bu nedenle, ordu, siviller kendilerini toplayıp harekete geçene kadar boşluğu çok daha çabuk doldurabiliyor. Asıl neden, sivilin de birçok işlerin ordu tarafından çözümlenmesini normal karşılaması. Hele devlet otoritesi işletilemeyince, toplumdan da ordunun belirli bir disiplini kurması istekleri, beklentileri artıyor. "Gelsinler de haksızlar cezalandırılsın" inancı yaygınlaşıyor. Asker müdahalelerine özellikle ilk dönemlerde olumlu yankı bu nedenlerle doğuyor. Özetle, askerin müdahalesini aslında bizler tahrik ediyoruz. Bizim yapmamız gereken işleri onlara bırakıyoruz. Kimse de, her müdahalenin orduda ve Türk siyasi hayatında yarattığı yaraları sanki düşünmüyor.

▶ Askeri okullardan başlayarak "memleketin tek ve gerçek sahibi ve sorumlusu ordudur" anlayışının verilmesine, 1980 öncesi AP ve CHP'nin ses çıkarmayışını nasıl yorumlayabilirsin?

"Ülkenin tek sahibi ordudur" yaklaşımına gerçekten ne CHP ne de AP aksini söyleyerek ortaya çıkmıştır. Kendi işlerine geldiği oranda Türk Silahlı Kuvvetleri'ni teşvik etmişler veya onlarla uzlaşmayı yeğlemişlerdir. Hiçbiri "görev dağılımını" tartışmamıştır. Belki de kendilerine güvenemediklerinden dolayı göz yummuşlardır. En basiti, koskoca bakanlık müsteşarları (ki en sorumlu durumdaki insanlardır) devlet protokolünde neredeyse tuğgenerallerden sonra gelecekler. Kimse de buna ses çıkarmıyor. Devlet içinde kimin söz sahibi olduğunun en belirgin işareti ise işte bu protokol sıralamasıdır.

▶ Kitaba başlarken ve bugün, Türkiye'nin yapısı içinde Ordu'nun yerini aynı mı görüyorsun? Başka bir deyişle kitap sana ordu hakkında neler öğretti?

Kitaba başlamadan önce, Türk Ordusu'nun devlet işlerinde bu kadar ağırlığı olduğunu ve sivil-asker arasında bu kadar derin görüş ayrılıkları bulunduğunu bilmiyordum. İncelemeyi sürdürdükçe işin tahminlerimden çok daha ciddi olduğunu gördüm. Yüzeydeki ilişkilerin altına inildiğinde asker ile politikacıların birbirlerine bakışlarındaki kuşku ve kaygının bu kadar yaygın olduğunu da bilmiyordum. Nihayet kitap öncesinde Türk Ordusu'nun gücü ve aksayan yönleriyle ilgili bilgilerimle karşılaştırdığımda, kitap sonrasındaki bulgularım da beni çok rahatsız etti. Bu konuların üzerine gitmezsek ilerde daha çok sürtüşmeler veya müdahalelerle karşılaşabileceğimiz fikrim arttı. ■

SIKIYÖNETİM YAZGI DEĞİL

Ülkemizdeki sıkıyönetimler olgusunu toplumsal demokratikleşme süreci kapsamında irdelemek yerinde olur.

Zafer Üskül'ün bu sayımızda yer alan incelemesine göre Cumhuriyet tarihinin önemlice bir bölümü sıkıyönetimler altında yaşanmış; hâlâ da yaşanmakta. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü getiren I. Dünya Savaşı'ndan ve yeni bir devletin cumhuriyet biçiminde doğuşu ile sonuçlanan Kurtuluş Savaşımız'dan bu yana toplumumuz hiç de öyle olağanüstü dönemler, altüstlükler geçirmediği halde, olağanüstü yönetimlere niçin bu kadar sık ve yoğun bir biçimde başvuruldu; olağandışı yönetim biçimleri niçin bu denli olağanlaştırıldı?

Bu soruyu yanıtlamak için her şeyden önce sıkıyönetim terimindeki olağandışı kavramın demokrasi dışı anlamına geldiği hususunda anlaşmak gerekir. Nitekim siyaset bilimi de, genel toplumsal kabuller de sıkıyönetimi bu şekilde değerlendirir. Örneğin dünyaca ünlü Larousse, Fransızca'daki "etat de siége" terimini "hukukun askıya alındığı, yerine askeri bir yönetimin emirlerinin geçirildiği durum" olarak tanımlıyor. Bu sözcüğün İngilizce ve Almanca'daki karşılıkları ise "savaş hali" sıfatıyla nitelendiriliyor.

Öyle ise, ülkemizdeki sıkıyönetimler olgusunu toplumsal demokratikleşme süreci kapsamında irdelemek yerinde olacaktır. Bir başka deyişle, yukarıda sorduğumuz sorunun yanıtını toplumumuzun sıkıyönetimlere başvurmayacak ölçüde demokratikleşmemiş olmasında aramak gerekecektir. Bu ise bizi istersemez Türkiye'de burjuva demokratik devrim sürecine götürür. Başka toplumların tarihinde de demokratikleşmenin kökeni burjuva devrimlerine dayanır.

Demokrasiyi kazanmak için bizim de bir yüzyıl beklememiz ve uğraşmamız gerekmiyor; çünkü dünyanın başka toplumlarında elde edilmiş özgürlükler bütün insanlığın malıdır.

Türkiye'nin burjuva devrimi (1908) feodal toplumun içinde doğmuş, sermaye biriktirerek gelişip, ekonomik bir kudret haline gelmiş, iç pazarı bütünleştirmek ve ona hakim olmak için siyasal iktidar mücadelesine girişmiş, kentlerde belediye örgütlenmeleri ile ilk siyasal modellerini edinmiş, kırlardaki köylüleri özgürleştirip serbest işgücü sağlamak amacıyla köylülerin demokratik taleplerine, toprak isteklerine sahip çıkmış bir burjuva sınıfının eseri değil. Kapitalistleşme Türkiye'de Batı burjuvazisinin yerli levanten temsilcileri ve acentalıkları eliyle girdi. Bu zümre ise ne iç pazara tek başına sahip olmak, ne de siyasal iktidarı hedeflemek gibi bir amaç güttü; çünkü bu burjuva zümresi sermaye birikimini sağlayamadı, kendi sanayiini kuramadı, Batı burjuvazisinin acentası ve yerli taciri olarak kaldı. Burjuva devrimini yapacak böyle bir burjuvazi yetişmeyince de, öncülük ve devrimcilik Batı'daki toplumlardan etkilenen ve burjuva düşüncelerle donanarak monarşiye karşı meşrutiyet talepleriyle yola çıkan burjuva aydınlarına kaldı.

Jön Türkler'in düşünceleri ikinci kuşakta gizli İttihat Terakki Cemiyeti'yle siyasal örgütlenmeye ulaştı, ama devrimin öncü örgütlenmesi önemli ölçüde küçük rütbeli askersivil devlet görevlileri ile sınırlı kaldı; bu nedenle de düşüncede elitçi, yöntemde ise komplocu, entrikacı oldu. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile yönetime gelen İttihatçılar, burjuva demokrasisini değil, aşırı merkeziyetçi otoriter ve askeri bir devlet anlayışını Osmanlı devlet yapısı ve onun özellikleriyle bütünleştirerek sürdürdüler. 31 Mart'ın Hareket Ordusu tarafından bastırılması, daha sonra da Birinci Dünya Savaşı'na girilmesi, iktidarın militer karakterini büsbütün perçinledi.

Devrimin ikinci aşaması ve tamamlanması diye niteleyebileceğimiz Kurtuluş Savaşı'nda güçlü bir burjuvazi yoktu. Her ne kadar savaş yıllarında ortaya çıkmaya başlayan, milli bir karakter taşıyan Anadolu ticaret burjuvazisi, devrimin siyasi örgütlenmesine, (Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne, Büyük Millet Meclisi'ne ve Halk Fırkası'na) katıldıysa da, ulusal burjuva önderliği bu zümreden çok, bağımsız devlet amacını güden ve hem askeri hem sivil örgütlenmeye önderlik eden kadroların ağırlığında somutlandı. Düzenli ordunun komutanları, siyasal örgütlenmenin ve Halk Fırkası'nın da liderleri oldular. Yeni devlet de bu fırkanın önderliğinde kuruldu. Kurtuluş Savaşı'nın çeşitli siyasal organlarına katılan burjuvalar ise olsa olsa bu liderlere medyun oldular, İzmir İktisat Kongresi ile benimsenen yol, devlet kapitalizmi eliyle özel sektörü yeşertmek, burjuvaziye sermaye birikimi için olanaklar hazırlamak biçiminde olunca; cılız bir burjuvazinin sadece politik değil, ekonomik işlerini de Halk Fırkası'nın yönetim kadrosu üstlendi. Böylece daha başından beri askeri bir etki ve güçlü bir bürokrasi ile içiçe olmak, otoriter ve aşırı merkeziyetçi bir devlet ve yönetim anlayışı gütmek, sık sık sıkıyönetime başvurmak, sıkıyönetim dışında da daima askeri hiyerarşiye bir rüçhan hakkı tanımak, burjuvazinin ve tek parti yönetiminin siyasal iktidar felsefesini ve niteliğini oluşturdu.

Gerçi burjuvazi içinden belli muhalefet zümreleri de çıktı; ama ister tek parti içinde bir klik olsunlar, ister Terakkiperver Fırka ve Serbest Fırka örneklerindeki gibi kısa ömürlü ayrı parti olsunlar, bu burjuva muhalefetler de demokrasiyi ve demokratikleşmeyi savunmadılar; demokrasi talepleriyle ortaya çıkmadılar. Böyle olunca o parti ya da fraksiyonların kitlesel destek arayışları daha çok dincilikte kaldı. (Bu ise aydınları, laik kentlileri, dinsel taassuba karşı olan köylü kesimlerini, yönetimin ve resmi ideolojinin yanında tuttu; bu güçlerden demokratikleşme talepleri gelmedi.)

Çok partili dönem

Devlet kapitalizmi özel sektörü yeşertip geliştirdi; özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı yıllarında büyük vurgunlarla savaş zenginleri türedi. Savaşın bitiminde özel sektör belli yatırımlara gidecek ölçülerde-bir anlamda ilkel de olsa-sermaye birikimine artık sahipti. Devletçilik kozası içinde oluşan bu birikim, kabuğunu çatlatıp dışarı çıkmak istiyordu. Bu söz konusu birikimin Batı sermayesine, Batı sermayesinin de ona ihtiyacı vardı. Bu ekonomik durum siyasal statüyü de zorladı ve Halk Partisi'nin böğründen Demokrat Parti doğdu. Demokrat Parti, tek parti yönetiminin olumsuzluklarına ve savaş yıllarında büsbütün artan ekonomik sıkıntılara duyulan tepkileri de arkasına alarak ve dincilik motifinden de bolca yararlanarak, geniş bir kitle desteği sağladı. DP, demokrasi havarisi olarak ortaya çıktı, ama ne DP'nin ne de hemen hemen tümüyle onu kendi öz partisi olarak benimsemiş olan büyük burjuvazinin, demokrasi ya da demokratikleşme diye bir niyeti vardı. Nitekim, bırakınız işçilerin, köylülerin, aydınların ekonomik siyasal örgütlenmelerini ve özgürlüklerini, CHP ve MP gibi örgütlenmelere bile tahammül gösterilmedi. DP iktidarı tek parti yönetiminin 1924 Anayasası ile iktidar ettiği gibi, mevcut yasaları bile daha da geriye götürecek değişikliklere başvurdu.

DP'nin baskıcı yönetimine karşı, aydınların, basının, üniversitenin, gençliğin muhalefeti, CHP'nin etrafında toplandı ve zamanla söz ve basın özgürlüğü, kuvvetler ayrımı, üniversite, radyo özerkliği, sendikal haklar gibi demokratik taleplerle bu muhalefet muhteva kazandı. Bu durum CHP'yi de önemli ölçüde etkileyerek onu tek parti dönemindeki anlayışından hayli uzaklaştırdı. Sonuçta bu talepler 27 Mayıs'ın CHP ağırlıklı Kurucu Meclisi'ne ve onun yaptığı demokratik anayasaya yansıdı.

Ama ülkemizde asıl demokratikleşme 60'lı yıllarda işçi sınıfı ile, sosyalistlerle, hızla sola açılan aydın güçlerle, sendikalar ve diğer

meslek örgütleri ile sağlandı. Dış etkenler bakımından da Soğuk Savaş'ın aşılmış olması, detant süreci, sosyalist ülkelerle yakın ekonomik ilişkiler, Ortadoğu'daki gelişmeler gibi faktörler, bu sürece yardımcı öğeler halinde işlev gördüler.

Bütün bu gelişmeler CHP'yi daha ileri noktalarda etkiledi; ortanın solu ile başlayan akım sosyal demokratlaşma sürecine vardı.

Böylece 1960 sonrasındaki evrede sınıfsal kutuplaşmalar ve onun siyasal yansımaları kapitalist bir toplumdaki kaçınılmaz temel eksenlere oturdu. Çünkü ülkede güçlenmekte olan bir sol vardı. 1960 öncesinde solun "s"sini bile ağzına almak 7,5 yıldan başlarken, bir zamanlar tek parti iktidarı olarak solu boyuna ezmiş CHP ve İsmet Paşa bile solcu olduğunu söylemek noktasına gelmişti. Bu, ister sosyalist hareketin önünü kesmek için bir sübap olarak düşünülmüş olsun, ister düşünsel bir gelişme ve çağa ayak uydurma diye anlaşılsın, her durumda ülkenin siyasal manzarasının ve yelpazenin ne denli değiştiğini ve yukarıda değindiğimiz sosyal gelişmeyi de yansıtıyordu.

İşte bu gelişmeler, 1961 Anayasası'nın rafa kaldırılması yolundaki girişimleri de getirdi; bu anayasanın 60 kadar maddesi 12 Mart döneminde AP'nin oyları ile değiştirildi. AP 1970'li yıllarda da bu anayasayla ülkenin yönetilemeyeceğini söyleyip durdu; sonuçta anayasa 12 Eylül'le yürürlükten kaldırıldı.

Toprak reformu ve kapitalistleşme

Demokratikleşme ve demokratikleşememe konusunda altı çizilmesi gereken bir başka önemli husus da, ne Meşrutiyet devriminde ve sonrasında, ne de Cumhuriyet döneminde, feodaliteye karşı radikal bir mücadele verilmemiş olmasıdır.

Şu halde, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'li yıllara değin nüfusun % 80'inden fazlasını oluşturan kırsal kesimin demokratikleşmemesinin genel toplumsal demokratikleşme sürecinin gecikmesinde önemli bir payı var; çünkü radikal bir toprak reformu sadece ekonomik bir dönüşüm olmakla sınırlı değil. Böyle bir reform, köylülerin bilincine yüzyıllar boyu yer etmiş olan şartlanmaların, taassubun, itaat güdüsünün en hızlı bir şekilde silinmesinin de ön şartı; feodaliteden kapitalizme geçişte toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan köylülerin, yeni toplumun örgütlenmesine, o toplumun getirdiği yeni kurumların benimsenmesine ve tüm topluma maledilmesine bilfiil katılmasının biricik yolu demekti.

Yüzyıllardır toprak kölesi olarak çalışmış, bu durumu mutlak görmüş, Tanrının buyruğu saymış, merkezi otoriteye ve feodal beyin buyruğuna kayıtsız şartsız itaati değişmez sanmış geniş köylü yığınları ancak böyle bir toprak reformu ile burjuva toplumunun özgürlüklerinden yararlanırlar; onlara sahip çıkıp geliştirirler; bende ve teba olmaktan çıkıp yurttaş haline gelirler. Gene köylülüğün tutuculuğu, mistisizmi, önyargıları, ancak böyle bir dinamizm içinde süratli bir azalma gösterir.

Nitekim Türkiye'de kapitalizm, gerek dış, gerekse iç nedenlerle 1950'lere kadar kayda değer bir gelişme göstermediğinden köyün kente açılması, sanayi ünitelerinin ve üretimin artması dolayısıyla kentleşme ve işçileşme de gecikince, kapalı ekonominin kapalı toplumu, varlığını 1950'lere, 1960'lara kadar sürdürdü.

Demokratikleşme, işçiler ve sol

İşçilerin büyük üretim ve yerleşim birimlerinde toplanması, böylece sınıfın nicel ve nitel bir güç olarak toplumda sesini, ağırlığını duyurması ise özellikle 1960'ı izleyen sanayi yoğunlaşması ve merkezileşmesi yıllarında gerçekleşti; nitekim demokratikleşme süreci de bu dönemde başladı. Demokratikleşme, işçilerin sınıfsal mücadeleleri ile birlikte yürüdü ve işçi hareketinin bu güçlenişi, sosyalist görüşlerin toplumda yaygınlık kazanmasıyla gerçekleşti. Bu durum değişik aydın katmanlarını, öğrencileri, birçok yöredeki köylüleri de etkiledi ve hareketlendirdi. Sınıfsal ve ulusal demokratik talepler; demokratik öğrenci hareketleri, meslek örgütlenmeleri; köylülerin, küçük üreticilerin örgütlenmeleri; ürünlerini değerlendirmek istemeleri; toprak ve su talep etmeleri ülkede güçlü bir sol birikim yarattı. Belli mihraklarca silahlandırılıp, eğitilen sağ, şiddet ve terör yöntemleri ile sola saldırtıldı ve bu ortam 12 Mart'ın gerekçesi oldu. Aynı mizansen çok daha gelişkin boyutlarda 1970'lerin ikinci yarısında tekrarlandı; Kahramanmaraş'taki sağ saldırıdan sonra sıkıyönetim ilan edildi; giderek yaygınlaştırıldı ve nihayet o ortamda işadamlarından, kimi sağcı gazeteci ve öğretim üyelerinden "ara rejime" davetiye çıkarıldı. Böylece demokrasinin bir kez daha askıya alınmasının zemini yaratıldı. Böyle bir girişim için kitlelerde otorite ihtiyacının doğurulması, onun en önemli psikolojik ve siyasal bileşkesini oluşturdu. Gene böylece "devletin güçlendirilmesi" denilerek daha da merkezileştirilmesi, otoriterleştirilmesi, yurttaş haklarının büsbütün kısılması geldi; demokratikleşme süreci kesintiye uğradığı gibi, geriye de gitti.

Bütün bunlar Türkiye'de demokrasinin ancak 1960'larda doğmuş olduğunu, bu 25 yıllık süreçte de yukarıda andığımız gibi birçok badirelerle karşılaştığını gösteriyor.

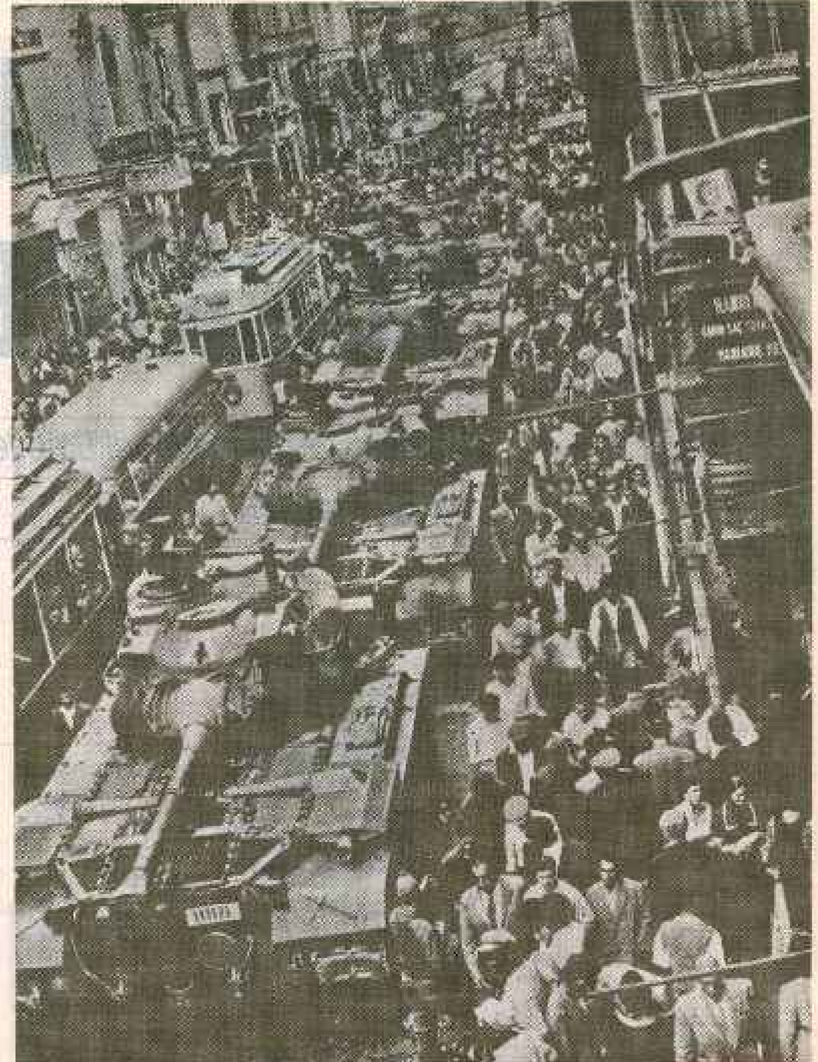
Hiç unutmamak gerekir ki Batı'daki güçlü demokratik gelenekler de 25 yılda edinilmedi; burjuva devrimlerine kitlelerin en aktif biçimde katıldığı ülkelerde, örneğin Fransa'da bile burjuvazi, demokrasi ve özgürlükleri halka altın tepsi içinde sunmadı; işçiler ve diğer halk yığınları koskoca bir 19. yüzyılda kendi hakları ve çıkarları için mücadele verdiler. Örneğin İngiltere'de, Amerika'da, Fransa'da, milyonlarca işçinin salt 8 saatlik işgünü için ne denli çetin mücadeleler verdiklerini, ya da sendikal hakları elde edebilmek için ne büyük sınavlardan geçtiklerini hatırda tutmak gerekir. Kuşkusuz ki, demokrasiyi kazanmak ve demokratikleşmeyi sağlamak için bizim de bir yüzyıl beklememiz ve uğraşmamız gerekmiyor. Çünkü dünyanın başka toplumlarında elde edilmiş özgürlükler bütün insanlığın malıdır.

Konumuzun bir de ideolojik boyutu vardır ki işin bu yanı geçmiş ve bugünkü aydın kuşakların, sosyalistlerin, resmi ideoloji karşısındaki tutumları, ona uzaklık ve yakınlıkları, sosyalizmin bağımsız ideolojisinin pratiğe, politikaya, örgütlenmeye ne ölçüde geçirilip geçirilmediği, solun hangi nedenlerle güçlenmesinin geciktiği gibi önemli noktaları kapsıyor. Bu sorun ülkemizde solun ve sosyalizmin tarihsel evrimi ile ilgili başlıbaşına bir konudur. Burada sadece şu kadarını hatırlamalıyız: Toplumumuzun demokratikleşme sürecinde en büyük pay sosyalizmin ve solun gelişip güçlenmesine aittir. Bu ise önümüzdeki yolu ve görevleri hepimize açıkça gösterir: Demokratik mücadelemizi emekçilerin sömürüden kurtulma mücadelesi ile birlikte görmek ve ona bağımlı kılmak, sosyalistlerin demokratik görevlerinin özünü ve siyasal demokrasi mücadelesindeki konumlarını belirler.

Şu halde demokratikleşememe olgusunu abartmak, hatta mutlaklaştırmak, buradan ülkemize, halkımıza ve toplumumuza değin bir takım yanlış yargılara ya da genellemelere gitmek yersiz. Sadece yersiz de değil, bir çeşit teslimiyetçiliği ya da nemelazımcılığı getireceği, hatta "bu millet adam olmaz" gibilerinden elitist tekerlemeleri hortlatacağı için zararlı da.

Demokrasisizlik ve özgürlüksüzlük ülkemizin ve halkımızın yazgısı değil. Bütün halklar gibi bizim toplumumuz da özgürlüğe layık ve layık olduğu şeyi gene kendi dinamikleriyle, kendi çabalarıyla kazanacak.

Mesele bu dinamikleri derleyip, toparlayarak hep birlikte harekete geçirmekte. Bunun da yolu siyaset arenasından geçiyor. Ancak siyasal bir mobilizasyon geniş yığınlara umut, güven ve heyecan verecek, onların demokrasi uğraşına en aktif ve en geniş biçimde katılmalarını sağlayabilecektir. ■

▲ ***Tramvaylar ve Tanklar.***
Kent sokaklarında bulunması gerekenler kalktı, bulunmaması gerekenler duruyor hâlâ.

SIKIYÖNETİMLER ÜLKESİ TÜRKİYE

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, 25 yıl 4 ay 19 gün boyunca, ülkeyi sıkıyönetimsiz yönetemediler.

Sıkıyönetim, hukuk devleti anlayışının geçerli olduğu ülkelerde, sivil yönetimlerin olağan yönetim biçimlerini uygulayarak üstesinden gelemedikleri olağanüstü durumların ortaya çıkması halinde uygulanan bir yönetim biçimidir. Sıkıyönetim olağanüstü bir yönetim biçimidir ama hukuk dışı bir yönetim biçimi değildir. Olağanüstü bir yönetim biçimi olduğundan ancak çaresiz kalındığında başvurulması gerekir. Demokratik yönetimlerin yapması gereken, sorunlara çözüm bulmaktır, sorunlar karşısında çaresiz kalmak değil.

Ülkemizde, Urfa, Siirt, Elazığ, Bingöl illerinde yaşayan ve bugün 15 yaşında olan bir genç için ise, sıkıyönetimin olağanüstü bir yönetim biçimi olduğunu kavramak olanaksızdır. Bu gençler ilkokula başladıkları andan beri yönetim biçimi olarak sıkıyönetimi tanıyorlar. Onlar için sıkıyönetimdir olağan yönetim biçimi. Bu dört ilimizde yaşayanlar en çok etkilendiler sıkıyönetimden, ama pek de yalnız sayılmazlar aslında. Ülkemizdeki 20 yaşındaki gençliğin çok büyük bir bölümü, yaşamlarının yarısını sıkıyönetim altında geçirdiler. Onlar olağan yönetimden çok sıkıyönetimi tanıyorlar, çünkü Türkiye'yi yönetenler sıkıya başvurmadan yönetemiyorlar artık.

Olağan, sivil, demokratik yönetim biçimlerinin, karşılaşılan büyük tehlikelerin atlatılmasında, yaşamsal sorunların çözümlenmesinde yetersiz kalmaları, bütün hukuk sistemlerinde olağanüstü yönetim biçimlerinin doğmasına yol açmış. Sıkıyönetim olağanüstü yönetim biçimlerinden yalnızca biri. Türkiye'de de, 1924 Anayasası'ndan başlayarak tüm anayasalarımızda olağanüstü yönetim biçimlerine, sıkıyönetime ilişkin hükümler var. Sıkıyönetim uygulamaları da Cumhuriyet'in ilanının hemen ertesinde başlamış, bugün de sürüyor.

Türkiye'de İlan Edilen Sıkıyönetimler

Doğu'da Şeyh Sait ayaklanması üzerine	23/24.2.1925-23.12.1927
Kubilay Olayı Üzerine	1.1.1931-9.3.1931
2. Dünya Savaşı Nedeniyle	20.11.1940-23.12.1947
6/7 Eylül Olayları Üzerine	7.9.1955-7.6.1956
Öğrenci Gösterileri ve 27 Mayıs Üzerine	28.4.1960-1.12.1961
Aydemir Olayları Üzerine	21.5.1963-20.7.1964
15/16 Haziran İşçi Olayları Üzerine	16.6.1970-16.9.1970
12 Mart'ın Ardından	26.4.1971-26.9.1973
Kıbrıs Harekatı Üzerine	20.7.1974-2.9.1975
Irak İç Savaşı nedeniyle	27.3.1975-27.3.1975
Yaygın Şiddet Hareketleri Üzerine	26.12.1978-12.9.1980
12 Eylül Müdahalesi İle	12.9.1980-19.3.1987

Anayasalarda sıkıyönetim

1924 Anayasası yalnızca sıkıyönetimden söz ediyordu. 1961 Anayasası'nda sıkıyönetim yanında olağanüstü hal de anayasal duruma gelmekle birlikte, Olağanüstü Hal yasası yürürlüğe konulmadı. 1982 Anayasası ise sıkıyönetimi öyle bir sıkılaştırdı ve olağanüstü hali de öyle bir düzenledi ki, doğrusu sıkıyönetim sürelerine olağanüstü hal sürelerini ekleyip birlikte değerlendirmek büyük bir yanlış olmaktan çıktı.

1982 Anayasası'nın bu açıdan en önemli özelliği ise, sıkıyönetimi hukuk düzeni içinde yer alan bir olağanüstü yönetim biçimi olmaktan neredeyse çıkarıp, keyfi bir yönetim biçimine,çok yaklaştırmış olması. Artık sıkıyönetim makamlarının bir kısım kararlarına karşı yargı denetimi gerçekleştirilemiyor, bu dönemlerde çıkarılan kanun hükmünde kararnameler aleyhine Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamıyor. Sıkıyönetim kalksa bile, sıkıyönetim makamlarının aldığı bir takım kararların kaldırılmasını sağlamak fiilen olanaksızlaştı.

Sık sık sıkıyönetim

Sıkıyönetimler giderek **daha sık** ve **daha sıkı** oldu.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından bugüne dek 12 kez sıkıyönetim ilan edildi. Bu sayıya, bazı yörelerde sıkıyönetim sürerken başka yerlerde de sıkıyönetim ilanı kararları dahil edilmedi. 12 sıkıyönetim kararından yalnızca bir tanesi TBMM'ce onaylanmadı ve uygulamaya konulmadı: Irak'ta süregiden iç savaşın asi kuvvetlerin yenilgiye uğramasıyla sonuçlanması TC Hükümeti'ni kaygılandırmış, güneydoğu sınırlarımızın güvenliğinin tehlikeye düşebileceği düşüncesiyle 27 Mart 1975 gününden başlayarak Hakkari, Mardin, Siirt ve Diyarbakır'da bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edilmişti. Ancak bu,

29 EKİM 1923 — **63 YIL**

23.2.1925
23.11.1927
2 YIL 9 AY

1.1.1931
9.3.1931
2 AY 9 GÜN

Kubilay Olayı

23.11.1940
23.12.1947
7 YIL

2. Dünya Savaşı

CUMHURİYET'İN İLANINDAN GÜNÜMÜZE SIKIYÖNETİM İLAN VE SÜRELERİ

TBMM'nin 28 Mart 1975 tarihli toplantısında onaylanmayarak reddedildi. Ayrıca Kıbrıs harekatı nedeniyle çeşitli illerde ilan edilen sıkıyönetimin Antalya ilini kapsamasına ilişkin 14.8.1974 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı da 19.8.1975 tarihli TBMM kararıyla, ilan edildiğinden 4 gün sonra kaldırıldı.

Ülkenin şurasında ya da burasında sıkıyönetimin uygulandığı sürelerin toplamı çarpıcıdır: Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim 1923'den 19 Mart 1987 tarihine kadar geçen süre 63 yıl 4 ay 19 gündür. Bu süre içindeki sıkıyönetim uygulamalarının toplam süresi ise 25 yıl 4 ay 19 gündür. Yani tüm Cumhuriyet tarihinin yüzde **40'ı.**

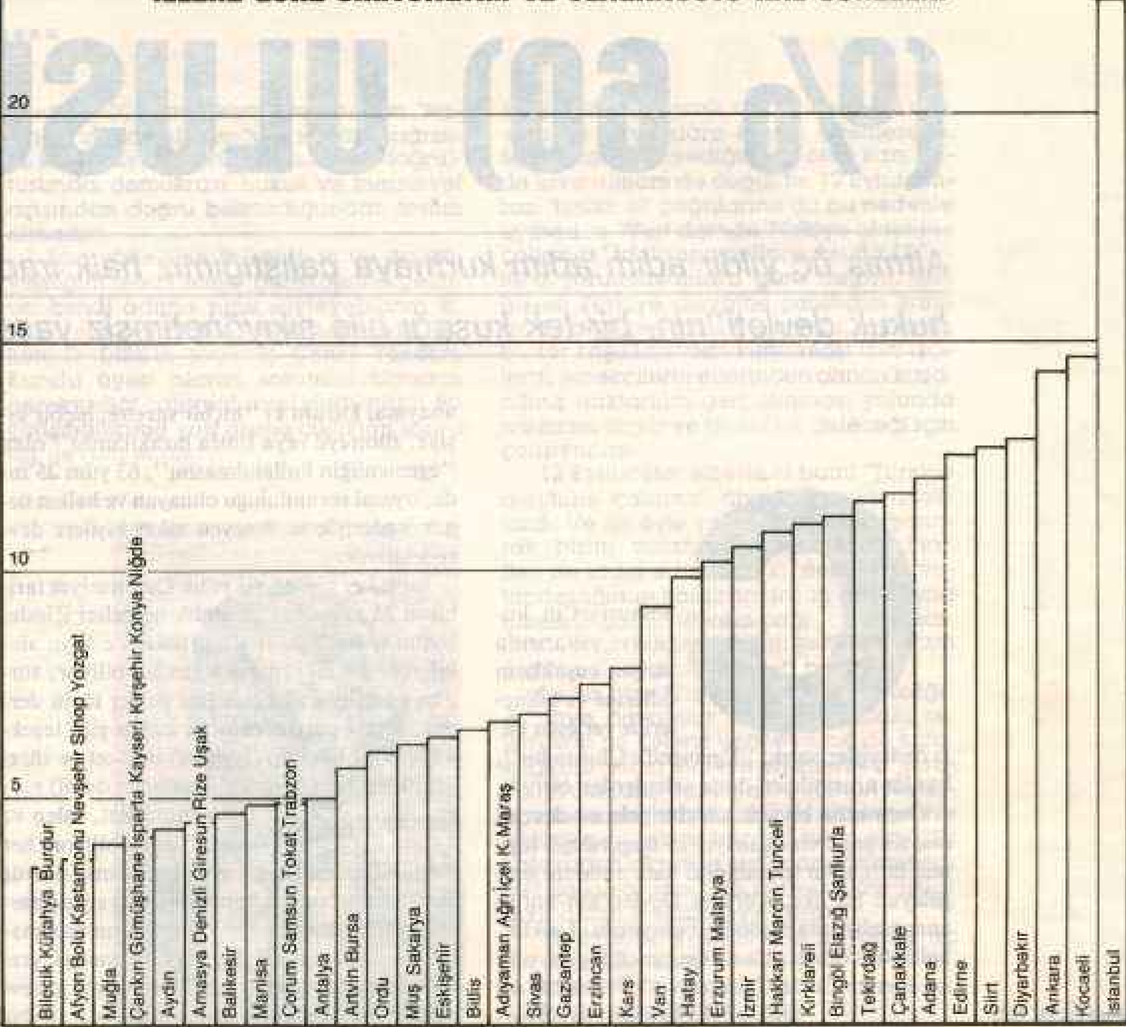
Kısacası, Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, 25 yıl 4 ay 19 gün boyunca, ülkeyi sıkıyönetimsiz yönetemediler.

Kuşkusuz, tüm iller 25 yıl sıkıyönetim altında yaşamadı. Hatta önemli sayıda il 12 Eylül'e gelinceye dek sıkıyönetimi tanımadı. Gerçekten, tüm ülkede sıkıyönetim ilk kez 12 Eylül 1980'de ilan edildi. Bu sıkıyönetim, bu yönünün yanında, başka yönleriyle de diğerlerinden ayrılıyordu: Sıkıyönetim sıkı da olsa hukuk düzeni içinde bir yönetim biçimidir demiştik; 12 Eylül sıkıyönetimi, tüm ülkede, sıkıyönetimin içinde yer alacağı hukuk düzenini de ortadan kaldırdı.

İlk kez 12 Eylül'de sıkıyönetimle tanışan illerimiz şunlar: Afyon, Amasya, Artvin, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Giresun, Gümüşhane, Isparta, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Uşak ve Yozgat. Bu illerde sıkıyönetim 3 yıl 6 ay 7 gün ile 4 yıl 10 ay 7 gün arasında değişen sürelerde sürdü. Bu 28 ilin bir bölümünde sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra 4 ay ile 1 yıl arasında değişen sürelerde olağanüstü hal ilan edildi. Bu iller arasında olağanüstü hâl yaşamayanların sayısı, yaşayanlardan çok daha az. Yer kazanmak için olağanüstü hâl yaşamayan illeri sıralayalım: Afyon, Bilecik, Burdur, Kayseri, Konya, Kütahya, Nevşehir ve Yozgat.

Kolayca görülebileceği gibi, sıkıyönetimi görece az yaşayan iller, nüfusu fazla olmayan, kırsal özelliklerin ağır bastığı daha çok tarıma dayalı iller.

Türkiye'de sıkıyönetimin en kısa süre (!) uygulandığı 10 il yukarıda anılan küçük, tarıma dayalı, görece geri iller arasında: Bilecik, Burdur, Çankırı, Gümüşhane, Isparta, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Sinop (3 yıl 6 ay 7 gün) ve Afyon (3 yıl 10 ay 7 gün). Bu sürelere yukarıdaki illerin bazılarının yaşadığı olağanüstü hâl süreleri eklenmedi.

Sıkıyönetim rekoru İstanbul'da

Ya sıkıyönetimi en uzun yaşayanlar?

Rekor İstanbul'da. İstanbullular Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki iki sıkıyönetim dışındaki tüm sıkıyönetimleri yaşadılar. Halen de olağanüstü hâl yönetimi altındalar. (19.3.1987 itibariyle). Yani Cumhuriyet'le doğan İstanbullular, yaşam sürelerinin üçte birini sıkıyönetim altında geçirdiler: 21 yıl 2 ay 10 gün (İnsanlarımız ortalama olarak 63 yıl 7 ay yaşıyorlar mı?).

Sıkıyönetimin en uzun sürdüğü iller arasında, İstanbul'un yanında Doğu ve Trakya illeri yer alıyor. Trakya illerinin bu kategoride yer almasının nedeni, II. Dünya Savaşı yüzünden bu illerle birlikte Kocaeli'nde ilan edilen sıkıyönetimin 7 yıl 1 ay sürmesi. Çok özel olan bu durumu ihmal edersek, sıkıyönetimi en uzun yaşayan 10 il şunlar: İstanbul (14 yıl 1 ay 10 gün), Ankara (13 yıl, 3 ay 10 gün), Diyarbakır (12 yıl 11 ay 22 gün), Siirt (12 yıl 10 ay 22 gün), Hakkari ve Mardin (10 yıl 7 ay 22 gün), Adana (10 yıl 7 gün), Bingöl, Elazığ ve Şanlıurfa (9 yıl 11 ay 22 gün). Bu illere yaklaşan Tunceli (9 yıl 7 ay 22 gün) ve İzmir (8 yıl 8 ay 23 gün).

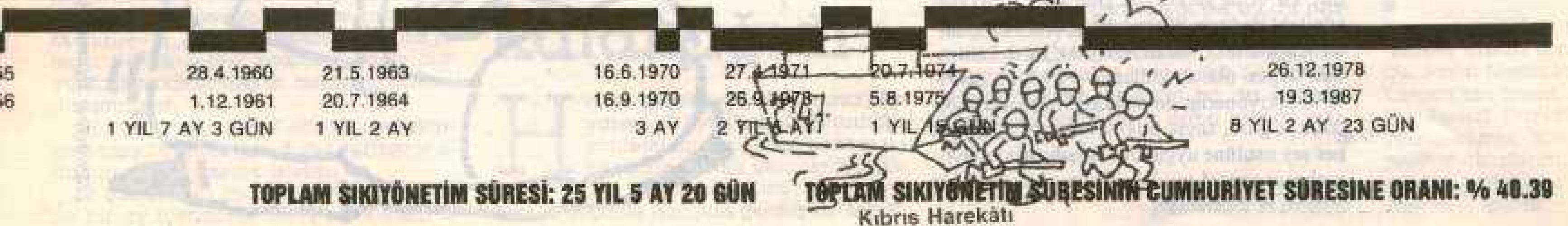
Yoruma gerek kalmıyor: İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana Türkiye'nin 4 büyük ili. Bunlara Doğu, Güneydoğu Anadolu'dan Diyarbakır, Siirt, Hakkari, Mardin, Bingöl, Elazığ, Şanlıurfa ve Tunceli ekleniyor.

Tüm bunlara eklenecek bir kaç nokta daha var: Türkiye'de ilan edilen ve uygulanan 11 sıkıyönetimin 3'ü tek partili dönemde (tek partili dönemin sıkıyönetimsiz geçen bölümü de olağan yönetim biçimlerinin uygulandığı dönem sayılabilirse) geri kalan 8'i ise 1950 sonrasında ilan edildi. Günümüze yaklaştıkça sıkıyönetim altında geçen süreler uzamakta.

Kesintisiz en uzun sıkıyönetimi şu dört ilimiz yaşamış ve yaşamakta: Bingöl, Elazığ, Siirt, Şanlıurfa.

En kısa süren sıkıyönetim ise, Kıbrıs harekatı sırasında Antalya'da yaşandı: 4 gün.

Türkiye'de yaşanan sıkıyönetimlerin dökümü bu. Bu sıkıyönetimlerin daha ayrıntılı irdelenmesine ve yorumlanmasına da sıra gelecek. ■

Gencay Gürsoy

EGEMENLİK (% 60) ULUSUNDUR!

Altmış üç yıldır adım adım kurmaya çalıştığımız halk iradesine dayalı ''demokratik hukuk devleti''nin, bir tek kuşağı bile sıkıyönetimsiz yaşatamadığı görülüyor.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında yetişen kuşakların dillerine ve bilinçlerine yerleşen bazı özdeyişler vardı; ''Egemenlik Ulusundur'', bunlar arasında en önde gelenlerden biriydi.

Geçmişten bu yolda hiçbir gelenek devralmayan genç Cumhuriyet'in öngördüğü toplum düzeninin temelindeki halk iradesini simgeleyen bu ilke, Türkiye Devleti'nin bütün anayasalarında ifadesini buluyordu. Laiklik, halkçılık, devletçilik ve devrimcilik gibi, ulusal egemenlik de Cumhuriyet'in olmazsa olmaz niteliklerinden sayılıyordu. Halkçılık, devletçilik ve devrimcilik kavramları, yaşamlarını 1961 Anayasası'na kadar sürdürebildiler. Laiklik ve ulusal egemenlik ise, 1982 Anayasası dahil olmak üzere, değişmeden kaldı. Bu arada din dersleri zorunlu hale geldi, imam hatip okulları devlet bütçesinden beslenerek binlerce fanatik ''islam mücahidi'' yetiştirdi. Kuran kursları ve dinsel amaçlı vakıflar, ulusal sınırları aşıp, Türkiyeli işçilerin yoğun olarak yaşadıkları Avrupa ülkelerinde bile örgütlendi. Bütün bunlar Anayasa'daki laiklik ilkesini koruyarak başarıldı. Tıpkı ''egemenlik ulusundur'' ilkesini koruyarak, Cumhuriyet tarihinin % 40'ını sıkıyönetim altında geçirmenin başarılması gibi.

''Sıkıyönetim ve olağanüstü hal konusunda verilen kararlar, kamuoyunda ikinci kümeden bir futbol maçı kadar ilgi uyandırmıyor.''

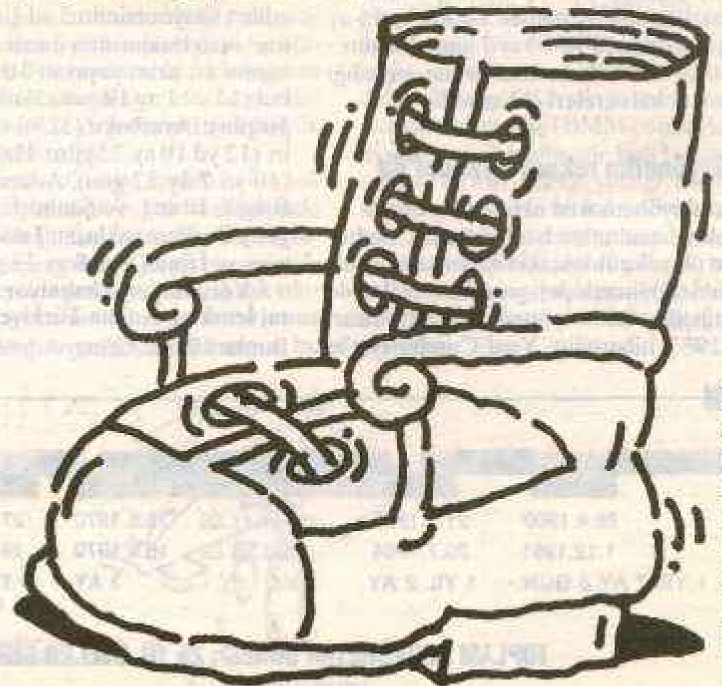
1982 Anayasası'ndaki ifadesiyle Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasa'nın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır. Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Yürütme yetkisi de, yine 1982 Anayasası'ndaki ifadeyle ''Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Anayasa'ya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir''. Sıkıyönetim de anayasal bir kurum olduğuna göre, soyut hukuk mantığı açısından her şey usulüne uygundur. Kuşkusuz, sıkıyönetim anayasal bir kurumdur ama öyle bir anayasal kurum ki ''hiçbir surette, hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz'' olan ''egemenliğin kullanılmasını'', 63 yılın 25'inde, siyasal sorumluluğu olmayan ve halkın özgür iradesiyle seçilmeyen asker kişilere devredebiliyor.

Bu asker kişiler, 63 yıllık Cumhuriyet tarihinin 25 yılında, egemenlik bölgeleri içinde, bütün temel hak ve özgürlükleri askıya alabiliyor, dilediği insanı tutuklatabiliyor, sürgün edebiliyor; ''konutları ve her türlü dernek, siyasi parti, sendika, kulüp gibi teşekküllere ait binaları, işyerleri ile özel ve tüzel kişilikleri haiz (özerk müesseseler dahil) müesseseleri... herhangi bir müracaat, talep ve karara lüzum olmaksızın'' arayabiliyor; her türlü haberleşme ve yayın kurumuna sansür koyabiliyor, onları kapatabiliyor; siyasi parti, dernek, sendika v.b. kuruluşların çalışmalarını durdurabiliyor; her türlü toplantıyı, grevi, gösteriyi, yasaklayabiliyor; kamu görevlilerinin işlerine süreli ya da süresiz olarak (bir daha kamu görevinde çalıştırılmamak üzere) son verebiliyor. Bütün bu uygulamalara karşı yargı yolu sıkıyönetim dönemi sona erdikten sonra bile kapalı tutuluyor.

Artık kanıksadığımız bu yaşam tarzının biraz dışına çıkıp geriye doğru bakınca, 63 yıldır adım adım kurmaya çalıştığımız, halk iradesine dayalı ''demokratik hukuk devleti''nin, bir tek kuşağı bile, sıkıyönetimsiz yaşatamadığını görüyoruz.

Her on yılda bir, sivil yönetimi ''elimizde olmayan nedenlerle'', silahlı kuvvetlere devretmek zorunda kaldığımız dönemleri bir yana bırakalım, Millet Meclisi'nin kararlarıyla ilan edilen ya da süresi sessiz sedasız uzatılıp duran sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları, gerçekten amaçlanan hedefe varmayı kolaylaştırıyor mu? Doğu'da bunca yıldır devam eden sıkıyönetim, kanlı olayları gerçekten önleyebiliyor mu? İki taraflı terör altında hayatından bezen bölge halkının ödediği bedel, bugüne dek hangi sorunu çözüme kavuşturdu?

Sıkıyönetim ve olağanüstü hal konusunda verilen kararların, kamuoyunda ikinci kümeden bir futbol maçı kadar ilgi uyandırmaması, en ilkel insan toplumlarında bile var olan, kendi kendini yönetme reflekslerinin körleştiğinin işareti değil mi? ''Kar felaketine'' uğrayan İstanbul'da sokakları dolduran çöp, pislik ve kar yığınlarıyla başedemeyen belediyenin yardım isteklerine seyirci kalan; burun buruna gelen iki araba yüzünden tıkanan trafiğe, bir polis gelmeden çare bulamayan; Nazi üniformasıyla sokağa çıkıp ''kimlik bitte'' dedikleri zaman, feleğini şaşırıp teslim olan halkın bu uyuşukluğu, tepkisizliği ve korkaklığı biraz da sıkıyönetim terbiyesinin eseri değil mi? ■

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

VATANDAŞLIĞI KAYBETTİRİLENLER SESLENİYOR...

"Kendi Ülkemde Yurtsuz..."

"Hayali Şirketler" yolu ile devlet hazinesinin soyulmasına karşı bir vatandaş olarak 1976 yılında yayınlattığım bir vergi yazısından ötürü, 1980 yılında öğretmenlik mesleğimden çıkarıldım. Bu haksız işleme karşı Danıştay'da dava açtıktan sonra, yurt dışında bulunan eşim ve çocuklarımın yanına gittim. 12 Eylül'ün ardından hakkımda gıyabi tutuklama kararı çıktı. Ama bu karar nedeniyle yargılandığım Konya 2. Ordu ve Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde aklandım. Buna rağmen "yurda dön çağrısı"na muhatap oldum. Tüm ilgili makamlara birer dilekçe göndererek aklanmış olduğumu, başka bir suçum varsa bildirilmesini istedim. Dilekçelerime yanıt beklerken T.C. Vatandaşlığından çıkarıldığımı öğrendim. Hemen yurda döndüm. Mahkeme huzuruna çıkıp yargılanma isteğinde bulundum. Dosyanın tetkiki ile aklandığım görülmekle serbest bırakıldım.

Mahkemeden almış olduğum temiz kağıdı ekinde bir dilekçe ile ilgili makama başvurarak T.C. vatandaşlığından çıkarılmama ilişkin yanlışlığın düzeltilmesini istedim.

Güvenlik soruşturması adı altında üç yıldan beri başvurum sonuçlandırılmadığı gibi T.C. Pasaportum elimden alındığından eşimin, çocuklarımın yanına gidemiyorum. T.C. yurttaşı olmadığım için, Danıştay, Bakanlık işlemini iptal ettiği halde öğretmenlik mesleğine dönemiyorum. Yurt dışından getirdiğim zati eşyalarım T.C. Vatandaşı olmadığım gerekçesiyle Sirkeci Gümrüğü'nde tutuluyor ve benden ardiye ücreti alınıyor.

Elimde **"Ecnebilere Mahsus İkamet Tezkeresi"** adlı bir hüviyetle işsiz, ailesiz oturuyorum. Hüviyetin üzerindeki Tabiiyet bölümünde HAYMATLOS yazılı. Yani kendi ülkemde YURTSUZ olarak yaşıyorum.

Hasan Basri Aydın

"Tarih Bu Haksızlığı Yargılayacak"

12 Eylül yönetiminin hayatın her alanında getirdiği düzenlemelere baktığımızda hareketin kime karşı, kimden yana olduğu açıkça görülüyor. Milyonlarca insanımızın açlık ve korku içinde bulunduğu, işkence haber ve tartışmalarının eksilmediği, "kayıp" listelerinin açıklandığı koşullarda, biz onlarca ilerici, yurtsever, sosyalist "vatan haini" suçlaması ile en temel hakkımızdan olan yurttaşlık hakkımızdan mahrum edilmiş durumdayız.

Bizleri "vatan haini" olarak suçlayanlara karşılık, onlardan daha yurtsever olduğumuzu söylemek isterim.

3 Şubat 1981 tarihinde yapılan çağrı ile bir ay içerisinde ülkeye dönmem istendi. DİSK'li sendikacılara yapılan "teslim ol" ve onu izleyen "yurda dön" çağrısını, kendi siyasi görüş ve inancım doğrultusunda, demokrasi, hukuk ve meşruiyet açısından doğru bulmadığımdan teslim olmadım.

Bize yöneltilen "ülkenin iç ve dış güvenliğini tehdit etme" gerekçesine gelince; kendi adıma şunu söyleyebilirim ki, yukarıda belirttiğim çağrı tarihinde, ülkemde DİSK'in seçilmiş Genel Yönetim Kurulu üyesi olarak sorumluluklarımın gerektirdiği çalışmalarımı sürdürdüm. Bu çalışmalarıma yurt dışına çıktıktan sonra da devam ettim.

Genelinde tüm demokratik hak ve özgürlükler açısından, özelinde sendikal hak ve özgürlükler açısından baktığımızda görülüyor ki, bunlar dünyanın hiçbir yerinde yasaklarla durdurulamadı, ülkemizde de durdurulamaz.

Ülke yönetimine el koyanlar tarafından DİSK ve yöneticileri aleyhine açıklama ve suçlamalar en yetkili ağızlardan, tek yanlı yapıldı.

Ben, barışı savunduğum için, silahlanmaya karşı olduğum için, emperyalizme, şovenizme, sömürüye tekellere karşı çıktığım için, toplumun mutluluğunu, sosyalizmi savunduğum için, faşizme karşı mücadele ettiğim için yargılanmaksızın yurttaşlıktan çıkarılmış bulunuyorum.

Ancak şuna inanıyorum ki, tarih bu haksızlığı da yargılayacak. DİSK yöneticilerini ve diğer yurtseverleri aklayacaktır.

Yaşar Arıkan

"Ya Kelle, ya Kafakâğıdı"

Hangi gerekçeye dayanırsa dayansın 12 Eylül'ü ve başvurduğu yöntemi meşru kabul etmem ve etmedim. Gerek demokrat kişiliğim gerekse işçilerin bağımsız, özgür oylarıyla seçimle işbaşına gelmiş bir sendika yöneticisi olarak zora dayalı bir başvuru ile buyruklara boyun eğemezdim. Meşru kabul etmediğim bir olay karşısında tavır almam da doğaldır. 12 Eylül sonrası "teslim ol" çağrılarına da bu nedenle uymadım. "Yurt dışında Türkiye aleyhine çalışmak" iddiasına gelince, bu da 12 Eylül'ü yorumlayanlara göre değişir. Ben ülkem Türkiye aleyhine çalıştığım kanısında değilim; aksine ülkemin, halkımın bu zor koşullarından kurtulması için; işçilerin, emekçilerin ellerinden alınan kazanılmış haklarının geri alınması yolunda halkımın özgür ve mutlu bir geleceği için çalışıyorum.

12 Eylülcüler elbette ki bunu "Türkiye aleyhine çalışma" diye yorumlayacaklardı. Ve de öyle yaptılar. Buna dayanarak bizim vatandaşlığımızı kaldırdılar. Ben de iddia ediyorum ki "Ben bizim vatandaşlığımızı kaldıranlardan daha fazla ülkesine bağlı, halkına bağlı, onun çıkarlarını, onun bağımsızlığını koruyan, onun özgür geleceğini düşünen biriyim".

Onlar bize "Ya kelle ya da kafakâğıdı" diye dayattılar. Ülkesini, halkını sevenlerin ne kelleyi vermeye, ne de kafakağıdını teslim etmeye niyetleri var. Bırakalım Osmanlı dönemini, Cumhuriyet döneminde de kelleler alındı, alınıyor. Ne getirdi memlekete bunlar? Kelle almakla kafakağıdı almakla sorunlar çözümlendi mi? Halkın arasına kin, nefret ve ayrılıklar sokmaktan başka neye yaradı?

12 Eylül'de yönetime el koyanlar üç gerekçe ileri sürdüler:

- ▶ terörü önlemek
- ▶ ekonomiyi düzeltmek
- ▶ demokrasiyi "yeniden" kurmak.

12 Eylül öncesi terörün olduğunu kimse yadsımıyor. Bu teröre muhatap olanların da başında geliyoruz. Bizim teröre bulaşmadığımız, teröre karşı tavrımız bilindiği halde 12 Eylül sabahından başlanarak radyo ve televizyon aracılığıyla aleyhimize tek taraflı kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. Yönetime el koyanların bu tür suçlamalarına muhatap olanların, o yönetimin denetimindeki sıkıyönetim mahkemelerine adalet adına güvenmeleri beklenemezdi. Nitekim bugüne kadar sıkıyönetim mahkemelerinin uygulama ve kararları hem ülke düzeyinde hem de dünya kamuoyunda inandırıcı olamamıştır, vicdanları sızlatmıştır. Ülkemiz adına, adalet adına bu bir yaradır.

Terörü önleme adı altında ülkemizde olup bitenleri hep beraber yaşadık. 12 Eylül sabahı biz DİSK'li sendika yöneticileri için "güvence altına alınmışlardır" diyenlerin güvencesinin ne biçim güvence olduğu pratikte yaşanarak sınanmıştır.

Ekonomiyi düzeltme iddiası ise, yedi yıllık uygulamalarla inandırıcılığını artık o kadar yitirdi ki, bugün insanlar açlıktan kendi öz çocuklarını boğar hale geldiler. Demokrasiyi "yeniden" kurmaya gelince, ne menem bir demokrasi ise bu da pratikte sınanıyor. Batı anlamında bir demokrasinin bu anayasa ile bu sınırlar içerisinde gitmeyeceği hem teorik hem pratik olarak belliydi. Nitekim bu da yığınlar gözünde bugün biraz daha bilince çıkıyor. ■

Mehmet Karaca

● Geçen sayımızda, bir montaj hatası sonucu, Sayın Mehmet Karaca'nın resmi, Sayın Kemal Daysal'ın resmi olarak konmuştur; okurlarımız ve her iki yurttaşımızdan özür dileriz.

BİR "MEA CULPA" DA REAGAN'DAN!..

Eisenhower'ın U-2, Kennedy'nin "Domuzlar Körfezi", Nixon'ın Watergate, Jimmy Carter'ın İran çöl operasyonu düşünüldüğünde Reagan'ın İran-gate olayının pek de şaşırtıcı olmadığı görülüyor.

"Onların kabul ettiği tek ahlâk, gayelerinde ilerletecek ne varsa odur; bunun anlamı her türlü suçu işleme, yalan söyleme ve sahtekârlık yapma hakkını kendilerinde görmeleridir"... Başkan Reagan'ın Beyaz Saray'a adımını attığı ilk günlerde, Şubat 1981'de yaptığı konuşmada, "devrimden bu yana tüm Sovyet liderleri"ne atfettiği bu nitelemelerin doğru olup olmadığı konusunda Amerikan kamuoyunun ne düşündüğü tartışma götürür, ama aynı nitelemelerin ABD'yi yönetenler açısından tartışmasız bir geçerliğe sahip olduğu "İran-gate" adıyla anılan en yeni -ve son olacağa hiç de benzemeyen- bir başka Beyaz Saray "skandal"ı ile bir kere daha görüldü. Amerikalılar mart ayı başında, bir kere daha televizyonları başında bir ABD devlet başkanının -bu sefer Reagan'ın- **mea culpa** (suç benim) konuşmasını dinlediler.

ABD yönetimlerinin barış zamanında dünya halklarına karşı yürüttüğü **kirli savaşlar** aysberginin şöyle bir görünüveren bu seferki ucunu Reagan, eski mesleğinin -ikinci sınıf- lıktan hiçbir zaman kurtulamamış da olsa- bütün hünerini kullanarak, edilgen fiilli cümleleriyle sarıp sarmalamaya çalıştı. "Olup bitenlerin nedenleri var, ama bu mazeret değil. Yanlış yapıldı" dediği konuşmasında Reagan, Amerikalılar'a "kalbim ve tüm iyi niyetim bana hâlâ (önceki sözlerimin) doğru olduğunu, gerçekler ve kanıtlar ise doğru olmadığını söylüyor" diye seslendi. (İngilizceden İngilizceye tercümesi: "Size yalan söyledim"). Başkan'ın bu konuşmasından sonra Newsweek dergisinin açıkladığı kamuoyu yoklaması sonuçlarına göre, ankete katılanların % 59'unun görüşü "Başkan Reagan'ın İran-contra olayına söylediğinden daha fazla karışmış olduğunun ortaya çıkacağı" yolundaydı. (Tercümesi: ABD başkanı yalan söylüyor). Ama Reagan'ın geveleđiği pek çok söz yanında, gevelemeden söylediği ve tercüme gerektirmeyen cümleler de var: Reagan bundan sonra yapılacak gizli operasyonların, şu yüzüne çıkması halinde Amerikan kamuoyunun onaylayacağı türden eylemler olmasına dikkat edileceğini söyledi: bu operasyonların "kesin politik hedefleri desteklemek üzere ve Amerikan değerleriyle uyum içerisinde" gerçekleştirileceğine dair teminat verdi! Kısaca, şimdilerde "düşük yoğunluklu çatışmalar" diye kılıflanan kirli savaşlar sürecektir. Bu bakımdan yapılanda bir yanlış yoktur!

Reagan'ın selefleri Eisenhower'ın U-2, Kennedy'nin "Domuzlar Körfezi",Nixon'ın Watergate, Jimmy Carter'ın İran çöl operasyonu ardından ülke ve dünya kamuoyu önünde özür diledikleri düşünüldüğünde, İran-gate olayının pek de şaşırtıcı olmadığı görülüyor. Öyle ki Nisan ayı içerisinde Kongre önünde ifadelerin verilmesi beklenirken, Kasım'dan Nisan'a kadar geçen sürede olaylar, Amerikalılar'a "biz bu filmi daha önce gördük" dedirtecek bir seyir izleyegelmiş bulunuyor. Artık sistemleştirilmiş bir inkâr mekanizması ile önce her şeyin reddi, sonra "olmuş, ama haberim yoktu", istifalar -aman Başkanı koruyalım- ve nihayet mea culpa! Başkan görev başındadır, Washington kovboyları dizginlenecektir!

Gerçekte Washington kovboyları -Beyaz Saray'ın emrindeki Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (NSC) işbilir elemanları- Reagan yönetimi için bugüne dek tüm marifetlerini ortaya koymuşlardır. Reagan'ın eski Ulusal Güvenlik Danışmanı John Pointdexter ve onun emrindeki yarbay Oliver North başta olmak üzere kovboylar, CIA ve Pentagon'un da değişken oranlı rolleriyle dünyanın dört bir yanında "Amerikan değerleriyle uyum içerisinde" at koşturmuşlardır. Örneğin "Amerikan çıkarları"nı korumada Rambo'yu kat kat geride bırakacak performansı ile Oliver North 1983'te Beyrut'ta Amerikan karargâhının bombalanmasının ardından Lübnan'da tam bir insan avı başlatmış, yine 1983'te Grenada'nın işgalinde komuta merkezini yönetmiş, 1984'te Achille Lauro gemisi olayının ardından Mısır'dan Tunus'a giden uçağın havada yolunun kesilip İtalya'ya indirilmesini başarmış ve nihayet Nikaragua limanlarının mayınlanmasında ve Libya'ya 1985'teki hava saldırısının düzenlenmesinde baş aktörler arasında yer almıştır. (Vietnam'dan bol madalyalı North'un 1981'de NSC'a katılmadan önce, Jimmy Carter'ın çöl operasyonunda da görev aldığı ve tahliye ekibinin başı olarak Türkiye'yi mesken tuttuğu bilinmektedir.) İşte aynı North ve patronu Pointdexter başta olmak üzere kovboylar bir yandan Kongre'yi ve kamuoyunu atlatarak Nikaraguali contra'lara yardım sağlamak, diğer yandan tam da ABD'nin Körfez politikasına uygun hesaplar yönünde, "uluslararası terörizme karşı mücadele" bayraktarlığı yapan Reagan yönetiminin Haziran 1984'te "terörist" ilan ettiği bir ülkeye silah satışını -Beyaz Saray'ı müttefikleri ve ülke ve dünya kamuoyu önünde tam bir açmazdan kurtarıp- gerçekleştirmek üzere kolları sıvamışlardır. Nikaragua ve İran'ın içişlerine müdahalenin açık örneği olan bu durum, Beyaz Saray'ın neoglobalist dış politikasıyla pek de uyum içindedir.

İran-gate'in ABD yönetimlerinin "skandal"larına denk düşen bu aşamasında, Reagan 1986 Kasım'ında "ulusal kahraman" ilan edip, Mart 1987'de "beni hayal kırıklığına uğrattılar" diye yakındığı North ve Pointdexter'ın ve diğerlerinin istifasından sonra kadro yenileme yoluna gitmiş ve hakkını vermek gerekir, işinin ehli adamları da bulmuştur. Örneğin Pointdexter'ın yerine Ulusal Güvenlik Danışmanlığı'na bu iş için bir başka biçilmiş kaftan olan Frank Carlucci atanmıştır. Patrick Lumumba'nın katli sırasında Kongo'da, 1964'te Zanzibar'da persona non grata (istenmeyen şahıs) ilan edildikten sonra, darbenin ilk günlerinde Brezilya'da bulunan Carlucci, devrimden sonra 1975-1977 yıllarında Portekiz'de adı bu ülkenin içişlerine fazlasıyla karışan bir büyükelçi olarak görev yapmıştır...

Ne demeli, yaşasın Amerikan demokrasisi, yola devam Washington kovboyları! ■

▼ **Ronald Reagan.** *"Rehinelerle silahları takas etmedik.. Tekrar ediyorum. Takas etmedik!"*

BİR BAYRAK DAHA...

Eskişehir Kılıçoğlu İşçisi NETAŞ'lı Ustalarını Selamlıyor...

Yılın en yoğun kar yağışı Eskişehir'e İstanbul'dan bir hafta gecikme ile geldiğinde tarih 12 Mart yaprağına dönmüştü. Neşesleri kesen rüzgar ile birlikte Fabrikalar Caddesi'nin gösterişli işyeri kapısına doğru adımlarını hızlandırmaya çalışan işçilerin soğuktan etkilendiklerini görmemek mümkün değildi.

"Ne oluyor bunlara yahu..."

"Galiba Kılıçoğlu yine greve çıkıyor..."

Kılıçoğlu işçisi için bir deneyim değildi grev. Nasıl ki, Türkiye işçi sınıfı tarihinin içinde İstinye'nin tütün işçilerinin, Kozlu'ların, Kavel'lerin ayrı bir yeri varsa, Eskişehir ve çevresi için de Kılıçoğlu öyledir.

Kristal-İş'in şube binasına gidip **Görüş** dergisinden geldiğimizi söylediğimizde bizi aynı sabah İstanbul'dan gelen Mali Sekreter Şazi Mertoğlu karşıladı. Şb. Bşk. Arif Kocaağa'nın odasında söyleşimize başlarken öncelikle vurgulamaya başladıkları, aynı iş kolundaki bir diğer sendika olan Çimse-İş yetkililerinin uzun zamandır yaratmaya çalıştıkları Kristal-İş'in maksatlı olarak grev yapacağı ve bunun için de "İşverenin kabul edemeyeceği" maddelerle greve giderek uyuşmazlıklar çıkartacakları söylentilerine cevap idi. Mertoğlu, "Toplu Sözleşme bir bütündür. Demokratik hükümlerin hayata geçmediği bir iş yerinde ekonomik hükümlerden bahsetmek mümkün değil. İş güvencesi olmayan bir işyerinde, ekonomik kazanımlardan bahsedilemez," diyordu.

84 madde ile başlayan toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde süreç içinde 64 madde üzerinde uyuşmazlık tutulmuş. Bu maddelerin işverence kabul görmemesinin tek nedeni, sendikanın, özellikle de işçilerin demokratik kazanımlar için tavizkâr olmaması. Özellikle işçilerin; çünkü, sözleşme taslağının büyük bir bölümünü çalışanlar hazırlamış. Şazi Mertoğlu "biz sadece taslak üzerinde imla düzeltiçiliği yaptık" derken, hem sarı sendikacılar olarak nitelediği Çimşe-İş'li meslektaşlarına örnek, hem de işçi arkadaşlarının bilinçli tavırlarına olan hayranlığını gösteriyordu.

Kılıçoğlu işçisi, '80 öncesi olduğu gibi salt kendi ekonomik demokratik kazanımları için döğüşmeyeceğinin bilincinde. Çünkü, Bozüyük Toprak Seramik'te işveren ve süratle üye gücünü Kristal-İş'e kaptıran Çimse-İş ortaklığı sonucunda, işten atılan 30 arkadaşlarına da sahip çıkmakta. Mart'ın 22'sinde Bozüyük ilçesinde yapılacak sessiz yürüyüşe katılarak dayanışmalarını göstermenin heyecanı grev heyecanı ile bütünleşmiş durumda.

"Türkiye'nin anti demokratik yasalarının karşısına 560 üye ile ve tam katılım ile çıkıyoruz" diyen Mertoğlu, "Bizim toplu-sözleşme görüşmelerimizde kesinlikle taviz veremeyeceğimiz bir konu da, geçici ve sözleşmeli statü ile çalıştırılan arkadaşlarımızın kesinlikle kadrolu eleman olmalarıdır." diyordu.

Demokrasi güçlerinin seslerini duyurmaya başlamaları ile şekillenmesini bir daha hissettiren **Demokrasi mücadelesi**, her gün Türkiye'nin her alanına yayılmakta; bu olumlu yayılışın somut örneklerinden biri de, hiç kuşkusuz, Eskişehir Kılıçoğlu işçilerinin haklı grevi. ■

Hamit Göçmen

12 Eylül'ün Râbıta'sı

Râbıta sözcüğünün iki anlamı var. Bunlardan biri, uzatma işaretli yazılanı "nefsini dünyadan men etmiş, ahrete bağlanmış" anlamında. İşte bu anlama geleni büyük harfle yazabiliriz; Suudi Arabistan'daki örgütü anmak için, Râbıta. Bir de küçük harfle yazacağımız, uzatmasız rabıta var. Lügatteki anlamı "ilgi, münasebet". Şimdi olup bitenleri bir toparlayalım.

Yurt dışındaki imamların maaşlarının, hem de 1100 dolar gibi oldukça iri bir "dünyalık" olarak Râbıta örgütünce ödenmesinin hikayesi:

1 - Diyanet İşleri Başkanı konuyu MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık'a açmış ve onay almış.

2 - Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş, Ulusu'ya bir kararname çıkarılması için yazı yazmış; yazıda imamların Râbıta'dan maaş alacakları belirtiliyormuş.

3 - Hükümet Kararnamesi, Evren'in ve Bakanlar Kurulu üyelerinin imzalarıyla çıkmış, ancak Resmi Gazete'de yayınlanmamış.

12 Eylül'ün sorumluları başlangıçta "bu da nerden çıktı?, Hiç duymadım!" gibi cevaplar verdilerse de belgeler, açıklamalar birbirini kovalamaya başlayınca "İngilizce adından dolayı Rabıta olduğunu anlamadım", "O günlerde Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü vesilesiyle çok meşguldük" demeye başladılar.

Ama bugünden belli olmuştur ki 12 Eylül döneminin Râbıta ile rabıtası var. Bu ilişkinin devlet mitinglerinde Kur'an'dan ayetler okunması, Cerrahi tarikatı şeyhinin tekkeye gömülmesi için kararname çıkarılması, okullara zorunlu din dersi konulması gibi göstergeleri zaten vardı. Yapılmak istenen 24 Ocak politikalarının "zor" gücüyle uygulanması sırasında ekmeği ufalanların artabilecek tepkilerine karşı panzehir olarak sürdürülen depolitizasyon kampanyasının din motifleriyle takviye edilmesiydi. Dünyanın değişmezliğine olan inancın kuvvetlendirilmesiydi. Madem ki "anarşi ve bölücülük" 12 Eylül öncesinde ülke gençliğini çok büyük boyutlarda sarmıştı, demek ki gençliğin "milli benliğini" koruması için gerekli donanımı bulunmuyordu. Bu donanım milliyetçilik ve dindarlık şeklinde yeni yetişen gençlere sağlanmalıydı. Bunun için atılacak ilk adım okullara zorunlu din dersi konulmasıydı.

Hem, "TC devletinin tüm düşmanları, yıkıcılar, bölücüler" Avrupa ülkelerindeki yurttaşlarımızı "zehirleyebilirlerdi"; Bu zehirin etkisini gidermek için onlara yoğurt yerine geçmek üzere 60 bin imam nefesiyle bir din rüzgârı estirmek gerekmez miydi? İmamların parasının nerden sağlandığı sorunu önemli miydi?

Aslına bakarsanız gerçekten önemli değildi. Çünkü laik bir devletin din adamlarına maaş verdiği hiç görülmüş şey değildi zaten. Bugün olayı eleştirenlerin biraz da laikliği savunmaları gerekse, bir devlet kuruluşu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığına, imamların devletten maaş almasına ve devletin imam hatip okulları açmasına itiraz etmeleri tutarlı olurdu.

Râbıta hiç şüphesiz bir uluslararası gericilik mihrakı. Demokrasi iyi kötü mevcutken de devlet laik değildi. İmamlara bütçeden maaş ödenmesi bunun kanıtlarından biriydi. Ve burjuvazi din motifini daha düşük bir dozda depolitizasyona hizmet etsin diye o zaman da kullanıyordu. Ama demokrasiyle, kopkoyu bir despotizmi ayıran nitelik çizgisinin aşılmasıyla birlikte insan hakları hoyratça çiğnenir, emekçilerin yaşam koşulları sefaletle eşitlenirken, politik mücadelenin yolları tıkanmaya çalışılırken, burjuvazi - din - devlet ilişkileri de nitelikçe bambaşka bir düzeye sıçramak ya da düşmek zorundaydı. Son yedi yılda hürriyetsizlik ve ekmeksizliğe koyu bir din dalgasının eşlik etmesinin başka bir anlamı yoktu.

O halde yedi yıldır hükümet etmekte olanların Râbıta ile rabıtasına niye şaşmalı? ■

Demokrat Olmak Ne Kadar Zor!

DSP Genel Başkanı Rahşan Ecevit, Çankaya ziyareti sırasında şunları söylemiş:

"... çok sayıda yurttaşımızın yurttaşlıktan çıkarılmalarından doğan sakıncalarla ilgili gözlemlerimi sundum. Bu yüzden, ülkemiz aleyhinde çalışan ve aslında sayıları çok az olan bazı küçük grupların, kendilerine geniş taban oluşturabildiklerini veya bulundukları ülkelerin hükümetlerine, partilerine ve başka bazı kuruluşlarına, kendilerini gerçekte olduklarından daha güçlüymüş gibi gösterebildiklerini anlatarak, eğer yurttaşlıktan çıkarılanlar için geniş kapsamlı bir af yoluna gidilirse, dışarda çok zor durumda kalan, yurt özlemi çeken ve bazen de ister istemez ülkemiz aleyhinde çalışan grupların tuzağına düşen kimseleri kurtarabileceğimizi; ülkemiz aleyhinde çalışanların da, bu şekilde tabansız ve güçsüz bırakılmış olacağını söyledim."

Sosyal'ine lüzum yok sadece demokrat olan birisi, yurttaşlık hakkının asla dokunulamayacak temel haklardan biri olduğunu, 12 Eylül sonrasında yurttaşlıktan çıkarma yönteminin bir cezalandırma, yıldırma aracı olarak kullanıldığını, "Türkiye'nin iç ve dış güvenliği aleyhinde çalışmak" gibi yuvarlak ve esnek bir ibarenin temel bir haktan insanları yoksun bırakmak için kullanıldığını ve bu yüzden de mağdur edilenlerin yurttaşlık haklarının iadesi gerektiğini söyleyebilir, söylemelidir. Eğer bu yapılmıyor da, yurttaşlık hakları ellerinden alınanların "affı" isterken resmi ideolojiye sığınılıyorsa, yani gerekçe olarak "yurt dışında bazı küçük grupların kendilerine taban oluşturmalarını" ve "kendilerini olduklarından daha güçlü gösterebilmelerini" engellemek, bu grupları "tabansız ve güçsüz bırakmak" ileri sürülüyorsa, en temel demokratik hakları savunurken bile kurulu despotik sistemin eteklerine yapışılıyorsa, buna demokratlık denmez. Herhalde yurttaşlık hakları ellerinden alınanlar, kendi haklarının, demokratik normların böyle alçaltılmasıyla savunulmasından mutluluk duymuyor ve "eksik olsun!" diyorlardır. ■

LİBERALLER LİBERASYON İSTEMİYOR

Liberasyon gerekli. Ama bir türlü Uygulanmıyor.

Çünkü liberasyonu ne liberaller istiyor galiba, ne de IMF.

Mimarları, 24 Ocak 1980'den bu yana izlenen ekonomi politikalarının neredeyse "devrimci" sayılabilecek ölçüde yeni ve yerleşik çıkarları sarsıcı nitelikte olduğunu savundular. 24 Ocağı tasarlayanların yürüttükleri bu kampanyanın etkili olduğu yadsınamaz. Öyle ki, son yıllarda izlenen ekonomi politikalarıyla Türkiye'nin "alaturka kapitalizmden" kurtulduğu, "İstanbul dükalığının çıkarlarının sarsıldığı" türü görüşler, toplumun değişik kesimlerinde yaygın olarak benimsendi.

24 Ocak kararlarını eleştirenler ise iki grupta toplanabilir. Bir grup, yine yukarda sözü edilen kampanyanın etkisi altında, 24 Ocak kararlarıyla ekonomide gerçekten önemli değişiklikler gerçekleştirildiğini ancak bu değişikliklerin, özellikle çalışanlar açısından katlanılması çok güç sonuçlar içerdiğini ileri sürüyor. Bir diğer görüşe göre 24 Ocak kararlarıyla 1950'lerden beri izlenen ekonomi politikalarında önemli hiçbir değişiklik yapılmadı, ekonomide öteden beri egemen olan keyfilik, 24 Ocak'tan sonra da güçlenerek sürdü.

"Ekonomiyi yönetenler, aşırı korunan işletmelerin rekabete girmeleri gerektiğini sık sık duyurdular. Ama bu hiçbir zaman gerçekleşmedi. Koruma önlemleri sürdü."

Olaya çok yalın bir biçim de şöyle yaklaşılabilir: Türkiye ekonomisi 24 Ocak'tan önce ve sonra, IMF'nin onayından geçen ekonomi politikalarıyla yönetilmekteydi. IMF'nin kuruluş, yapı ve çıkarlarında 24 Ocak tarihinde önemli bir değişiklik ortaya çıkmadığına göre, 24 Ocak'tan sonra izlenen politikaların öncekilerden farklı olmasını beklemek, biraz safdillik olur. Yine de, 24 Ocak kararlarıyla ekonomide gerçekten köklü değişiklikler getirilip getirilmediğini belirlemek amacıyla, bu tarihten önceki ve sonraki ekonomi politikalarının kısa bir karşılaştırmasını yapmak, yararlı olabilir.

24 Ocak öncesi politikalar

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ekonomi politikalarına egemen olan kendi kendine yeterlilik ve devletçilik görüşlerinden 1950'li yıllarda vaz geçildi. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, özel sektörün gelişmesine önem verildi. Bu dönemde izlenen politikaların niteliği, dönemin başbakanının kullandığı "Her mahallede bir milyoner yaratmak," sözleriyle açıklanabilir. Amaç, kamunun da yardımıyla özel sektör kuruluşlarını güçlendirmekti. Bu amaçla özellikle 1960'lı yıllardan sonra giderek artan bir biçimde, yerli sanayiin, gümrük vergileri, kotalar ve diğer yöntemlerle korunmasına ağırlık verildi.

24 Ocak sonrası ekonomi politikalarını belirleyenler, "liberasyon" ve "liberal ekonomi" sözcüklerini sık sık ve kimi kez birbirinin yerinde kullandılar. Liberal bir ekonominin başlıca özelliğinin, sınırsız girişim özgürlüğü olduğu düşünülebilir. Sınırsız girişim özgürlüğü, tam rekabetçi piyasa düzeni gerektirir. Tam rekabetçi piyasa düzeninde tekellere yer yoktur. Tekellerin ortadan kalkması için dış ticarette uygulanan gümrük vergisi, kota gibi kısıtlamaların kalkması gerekir. Çünkü koruma, iç piyasanın az sayıda işletmenin denetimi altına girmesine olanak sağlar ve dolayısıyla, tekellerin oluşması için elverişli bir ortam oluşturur. Bir başka deyişle "liberal ekonominin" ön koşulu "liberasyon" yani dış ticaret kısıtlamalarının kalkmasıdır.

Bu yüzden ekonomiyi yönetenlerin "liberasyon" ve "liberal ekonomi" sözcüklerini sık sık kullanmaları bir rastlantı değil. Ancak, ekonomide liberalizmi sağlamak amacıyla gerçekten liberasyona gidilip gidilmediği, tartışma konusu yapılabilir.

Liberasyon mu?

Ekonomiyi yönetenler, istenen tüm malların dışardan alınabiliyor olmasını, dış ticarette liberasyonun kanıtı olarak gösteriyorlar. Oysa istenen malların dışardan alınabiliyor olması, dış ticaretin libere edildiğini gösteren yeterli bir kanıt sayılamaz. Önemli olan, dışardan alınan malların yurt dışı ve yurt içi fiyatları arasındaki farktır. Koruma sürdüğü sürece yurt içi fiyatlar, yurt dışı fiyatlardan daha pahalı olacaktır.

Dünya Bankası'nın yürüttüğü bir çalışmaya göre, 1980 öncesi dönemde Türkiye'de fiyatlar, yurt dışındaki fiyatların yaklaşık ortalama iki kat üzerindeydi.[1] 24 Ocak'tan sonra gerçek anlamda liberasyon olsaydı, yurt içi ve yurt dışı fiyatlar arasındaki farkın bu oranın altına inmesi gerekirdi. Acaba bu gerçekleşti mi?

1984 yılında, dışardan alınan malların kâr hariç Türkiye fiyatları, yurt dışı fiyatlarının ortalama yaklaşık iki ya da üç kat üzerindeydi.[2] TÜSİAD'ın hazırladığı **Dış Ticaret Raporu**'nda da (1986) yüksek koruma oranlarının sürdüğü ve 24 Ocak sonrası dönemde önemli değişiklikler göstermediği görülüyor. DPT'nin yakın geçmişte hazırladığı bir araştırma da, yine yerli sanayi üzerindeki yüksek korumanın sürdüğünü gösteriyor.[3]

Demek ki 24 Ocak sonrası dönemde, "liberasyon" görüntüsü altında korumacılık vardır. Kotalar kaldırılır ve gümrük vergisi oranları düşürülürken koruma, öncelikle fon uygulamalarının yardımıyla sürdürülmektedir.

Gerçekçi kur mu, hayalci kur mu?

Fon uygulamalarının bir koruma yöntemi oluşturduğu kolayca görülebiliyor. Ama, 24 Ocak döneminde uygulanan ve koruma yöntemi oldukları kolayca anlaşılamayan başka araçlar da var.

Bunlardan biri, dışsatım teşvikleri. Dış ticareti yapılan malları dışalım ve dışsatım malları olarak ikiye ayırmak oldukça anlamsız. Herhangi bir mal -örneğin fasulya- dışalımından gümrük vergisi alınmazsa (ya da dışalımı subvansiyonlarla desteklenirse ve/veya dışsatımı vergilendirilirse), dışardan alınabilir, dışalım malı olur. Ya da, fasulya dışsatımı vergilendirilmezse (ya da fasulya dışsatımı subvansiyonlarla desteklenirse ve/ya da fasulya dışalımından gümrük vergisi alınırsa), dışarı fasulya satılır; fasulya, dışsatım malı olur.

Demek ki dışalım ve dışsatım malı kategorileri, yapay sınıflandırmalar. Önemli olan bir malın **dış ticaret malı** olması. Gerek dışalım kısıtlamalarının, gerek dış ticaret teşviklerinin dış ticaret mallarının fiyatları açısından etkileri bu yüzden aynıdır. Fasulya dışalımının (örneğin gümrük vergileriyle kısıtlanması) ya da fasulya dışsatımının (örneğin vergi iadesiyle) desteklenmesi aynı sonucu verir: fasulyanın **iç piyasa** fiyatlarının yükselmesi. Yani gümrük vergileri ve dışsatım teşvikleri, dış ticaret mallarının iç piyasa fiyatını yükselterek yerli üretime destek olurlar. Bu yüzden dışsatım teşvikleri de, gümrük vergileri gibi koruma işlevini yerine getirir.

Koruma aracı olarak kullanıldığı açıkça belli olmayan bir başka önlem, devalüasyon. Gerçi devalüasyonun etkilerinin gümrük vergisi (ve dışsatım teşvikleriyle) aynı olduğu, başlangıç düzeyindeki ders kitaplarında da anlatılır.[4] Ancak, konuyu yine de biraz açıklamak, yararlı olabilir.

Yukarda, gümrük vergileri (ve dışsatım teşviklerinin) koruma işlevini, dış ticaret

mallarının **iç piyasa** fiyatlarını yükselterek yerine getirdikleri belirtildi. Devalüasyon da dış ticareti yapılan malların iç piyasa fiyatlarını yükseltir. Dolayısıyla devalüasyon, gümrük vergileri ve dışsatım teşvikleriyle aynı işlevini yerine getirir. Burada mutlaka gözden kaçırılmaması gereken bir püf noktası var. O da şu: Dünya piyasalarındaki alım gücü kısıtlı olan ülkeler, dışardan aldıkları ya da dışarı sattıkları malların uluslararası fiyatlarını etkileyemezler. Diyelim ki Türkiye, fasulya dışsatımına gümrük vergisi koydu. Bunun sonucunda Türkiye'nin fasulya dışalımları azaldı. Türkiye'nin fasulya dışalım talebindeki bu azalma, uluslararası piyasalardaki fasulya fiyatlarını etkilemez. Uluslararası piyasalarda fasulya, yine aynı fiyattan satılmayı sürdürür. Sadece, Türkiye'deki fasulya fiyatları yükselmiş olur. Bir başka deyişle gümrük vergisi ve dışsatım teşviği türü uygulamalar, Türkiye'deki fiyatların dünya fiyatlarından sapmasına ve dolayısıyla Türkiye'nin, bir anlamda dünya gerçeklerinden kopmasına neden olur. Sürekli devalüasyon, gerçeklerden bu sapmayı güçlendirir. Dolayısıyla, "gerçekçi kur" uygulaması olarak sunulan devalüasyonlar, Türkiye'yi dünya gerçeklerinden soyutlayan "hayalci kur" uygulamalarıdır.

Enflasyon ödemeler dengesi açığı

Yukarda, Türk ekonomisinin 1950'lerden beri en temel özelliklerinden birinin korumacılık olduğu ve bunun, 24 Ocak sonrası dönemde de değişmediği tartışıldı. Türk ekonomisinin bir başka özelliği, sürekli ödemeler dengesi açıkları ve enflasyon. Acaba korumacılığın sürmesiyle ödemeler dengesi açıkları ve enflasyon arasında ilişki var mı?

Bu sorunun yanıtı: "Evet, var."

Enflasyon ve ödemeler dengesi açıkları aşırı tüketimden kaynaklanır. Aşırı tüketim yüzünden fiyatlar yükselir. Yine aşırı tüketim, dış talebe yansır ve ödemeler dengesi açık verir.

Peki, Türkiye'de aşırı tüketim var mı? Eğer varsa, aşırı tüketimi kim yapıyor? Ve daha önemlisi, Türkiye'deki fiyatlar dünya fiyatlarından sapmış olduğuna göre, aşırı tüketim hani fiyatlar üzerinden değerlendirilmeli: Türkiye'deki fiyatlar mı, dünya fiyatları mı? Önce, ikinci soruyu yanıtlayalım.

Her üretim, dışalımların azalmasına ya da dışsatımların artmasına ve her tüketim, dışalımların artmasına ya da dışsatımların azalmasına neden olur. Yani alışveriş zinciri içinde her üretim ve her tüketim, dış ticareti etkiler. Dış ticaret, uluslararası fiyatlar üzerinden yapılır. Dolayısıyla, üretim ve tüketim, Türkiye'deki "hayali" fiyatlar üzerinden değil de, uluslararası fiyatlar üzerinden değerlendirilmelidir.

Aşırı tüketimi kimin yaptığı sorusuna gelince. Yalnız tüketiciler değil, üreticiler de tüketim yapar. Her üretim süreci, girdilerin tüketildiği bir tüketim sürecidir de. Eğer tüketilen girdilerin değeri, üretilen ürünün değerinden fazlaysa, üretim sürecinde aşırı tüketim yapılmış olur.

Türkiye'de tüketicilerin ne denli az tüketim yaptığı, TÜSİAD'ın düzenlediği son gelir dağılımı araştırmasında da sergilendi.[5] Ulusça belki buğday dışında her malın kişi başına tüketiminde, dünya sıralamasında alt sıralardayız. Bu, Türkiye'de tüketicilerin aşırı tüketim yapmadığını gösteriyor. Aşırı tüketimi tüketiciler yapmadığına göre, üreticiler yapıyor olmalı.

Tüketici üreticiler

"Montaj sanayii" diye adlandırılan, özellikle planlı dönemde koruma altında büyüyen sanayiin Türk ekonomisi açısından bir yük oluşturduğu çok tartışıldı. Bu yük, koruma altında büyüyen sanayiin üretici değil de tüketici olmasından kaynaklanıyor. Türkiye'deki fiyatlar dünya fiyatlarının üzerinde olduğu sürece yerli sanayi, dünya fiyatlarının üzerinde maliyetlerle üretim yapabiliyor. Bu yüzden, üretimin dünya fiyatlarıyla değeri, üretimde kullanılan girdilerin dünya fiyatlarıyla değerinin altında kalıyor. Bir başka deyişle üretim sürecinde yapılan tüketimin değeri, üretimin değerini aşıyor-tüketim, üretimden fazla oluyor. Tüketimin üretimden fazla olması, dışalımların artmasına neden oluyor ve ödemeler dengesini olumsuz yönde etkiliyor.

Ekonomiyi yönetenler, aşırı korunan işletmelerin rekabete girmeleri gerektiğini sık sık duyurdular. Ama, yukarda da belirtildiği gibi bu, hiçbir zaman gerçekleşmedi. Koruma önlemleri, 24 Ocak'tan sonra da sürdü.

Korumanın kalkmasını kuşkusuz yerli sanayiciler istemiyor. Yerli sanayiciler aynı zamanda liberalizmi savunduğuna göre liberasyonu, liberallerin istemediğini söyleyebiliriz.

Peki, IMF liberasyon istiyor mu? IMF'nin Batılı ülkelerin denetiminde olduğu ve bu ülkelerin dış ticarette temel amacının, az gelişmiş ülkelere mal satmak olduğu biliniyor. Koruma sürdüğü sürece yüksek maliyetli yerli sanayi ürettiğinden fazla tüketecek ve dolayısıyla, Türkiye'nin uluslararası piyasalardaki alıcı konumu değişmeyecektir. Demek oluyor ki korumanın sürmesi, IMF'yi denetleyen Batılı ülkelerin çıkarları açısından da uygundur. Kaldı ki, Türkiye'deki yüksek maliyetli işletmelere, IMF'yi denetleyen ülkelerin sermayesi de ortak. Ve dışalımı serbest bırakılan mallar, genellikle Türkiye'de üretilmeyen mallar.

Sonuç

Dış piyasada rekabet edebilecek güçteki yerli işletmeler, özellikle "kur ayarlaması" adı verilen sürekli devalüasyonların getirdiği finansal yükler yüzünden battı. Oysa, dünya fiyatlarıyla zarar eden, ekonomi için yük oluşturan çoğu yabancı ortaklı pek çok işletme, fonların, dışsatım teşviklerinin ve devalüasyonların sağladığı koruma şemsiyesi altında üretimlerini 24 Ocak'tan sonra da sürdürdüler.

Koruma önlemleri hemen her ülkede uygulanıyor. Bu yüzden Türkiye'nin koruma önlemlerini tümüyle kaldırması kuşkusuz doğru değil. Ancak yüksek oranlarda korunan yerli sanayi, ekonomi açısından kanayan bir yara oluşturuyor. Bu yaranın kapanması için liberasyon gerekli. Ama, liberasyon bir türlü uygulanmıyor. Çünkü liberasyonu ne liberaller istiyor galiba, ne de IMF. ■

Kaynaklar:

1) Afsabeh Mashayekhi, **Shadow Prices for Project Appraisal in Turkey.**
2) **Cumhuriyet**, 8/1/1984
3) **Cumhuriyet**, 23/19/86
4) R. Laves ve R. Jones, **World Trade an Payments**, s. 360
5) **Cumhuriyet**, 13/12/1986

Talan Ekonomisinde Son Gelişme:

TÖBANK OLAYI

Halkımızın tasarrufları, bazı "etkili" ve "yetkili" kişilerin de içinde bulunduğu aracılar tarafından geri dönmesi mümkün olmayan krediler olarak "özel kesim"e aktarılıyor.

TÖBANK olayı ile 24 Ocak ekonomik istikrar programının aslında emekçi sınıf ve tabakalara yönelik bir soygun programı olduğu bir kez daha kanıtlandı. Gerçi 24 Ocak kararlarının amaçları içinde "serbest piyasa koşullarında" ekonomiyi düze çıkarma niyeti yer alınca bunun ne anlama geldiği belli olmuştu. Ancak yine de "serbestinin" hangi boyutlara ulaştığının anlaşılabilmesi için bazı olayların yaşanması gerekti.

Her şey 1 Temmuz 1980 tarihinde mevduat faizlerinin serbest bırakılması, daha doğrusu yükseltilmesiyle başladı. Bunun doğal sonucu kredi faizlerinin de yükselmesiydi ve öyle oldu. Yetkililer bu düzenlemeleri açıklarken, o güne kadar ucuz banka kredileriyle gelişen ve ayakta duran firmalara artık bu olanağın sağlanmayacağını, küçük tasarruf sahiplerinin sömürülmesine de son verildiğini öne sürdüler. Firmalara mallarını, mülklerini satarak özsermayelerini artırmalarını tavsiye ettiler. Böylece eskisi gibi krediyle çalışmayacaklar, kendi yağları ile kavrulacaklardı. Ama beklenen gerçekleşmedi. Sıkı para, daralan iç pazar ve yüksek maliyetlerin belirlediği ortamda kredi talebi giderek arttı. Ucuz banka kredisiyle iş görme alışkanlığını edinmiş firmalar faizlerin yüksekliğine aldırmadan borç para arayışlarını sürdürdüler. Öte yandan yüksek faizin çekiciliği nedeniyle bankalara mevduat akışı hızlandı. Faiz oranlarının belli düzeyde tutulması için bankalar arasında yapılan centilmenlik anlaşmaları yürümedi ve önce bir iki küçük bankanın yarattığı faiz yarışına, sisteme katılmalarına izin verilen "piyasa" ve "borsa" bankerleri de girince, iş çığrından çıktı.

"Ülkemizde bankalardan milyarlarca lira kredi aldıktan sonra firmayı iflas ettirmek, halkın tasarruflarını kredi olarak kullandırdıktan sonra bankayı batırmak ticaretin yeni kuralı olarak iyice gelişti."

Piyasa bankerleriyle bazı küçük bankalar mevduata inanılmaz faizler veriyorlardı. Aylık faiz oranları % 10-12'ye ulaştı. Böylece artık tasarruf sahipleri "sömürülmüyor", enflasyon oranının üzerinde "reel" faiz alıyordu. Ancak kimse, tasarruf sahibine bu kadar yüksek oranda faiz vererek para toplayanların bunları kimlere, hangi fiyattan satacağını düşünmek istemiyordu. Keza kredi alan kişi ve kuruluşların bu parayı hangi işte kullanarak faiziyle birlikte geri ödeyeceğini kimse aklına getirmiyordu. Hükümet olanları seyrediyordu.

Nihayet Maliye Bakanı Kaya Erdem "Halkımız kumar oynamıştır" deyince, zaten hesabı kitabı olmayan, topladıkları mevduat ile faiz ödemeleri yapar hale gelen ve kullandırdıkları kredileri tahsil etmeyen ya da edemeyen piyasa bankerleri battılar. Böylece genellikle küçük tasarruflardan oluşan yaklaşık 60 milyar lira, kim olduğu belli olmayan piyasa bankerlerine ve bunlardan genellikle dolaylı biçimde kredi alan ve aralarında bazı ünlü firmaların da bulunduğu "özel kesim"e aktarılmış oldu. Halkımızın kumar oynadığını söyleyen yetkililer tasfiye kurulları oluşturarak küçük tasarruf sahiplerinin (200.000.- liraya kadar para yatırmış olanların) "kumarda" kaybettiklerini hazineden ödediler. Batık paranın ise ancak % 20'si bankerlerden ve onlardan kredi alanlardan tahsil edilebildi. Böylece ucuz krediyle iş yapma alışkanlığı edinmiş olan fırsatçı firmaların daha elverişli koşullarda kredi almalarını sağlayan ilk uygulama başlatıldı.

Piyasa bankerlerinin bu "acıklı" sonu mevduat sertifikaları pazarlayarak iş hacimlerini hızla büyüten borsa bankerleriyle bunlarla içli dışlı olan bazı küçük bankaları da etkiledi. Önce borsa bankerleri battılar. Sonra da bunlara hesapsızca mevduat sertifikası veren ve kullandırdığı krediler geri dönmeyen bazı bankaların çöküşü gündeme geldi. Merkez Bankası'nın para musluklarını açması âni çöküşleri önlediyse de oluşan güven bunalımında mevduatın büyük bankalara yönelmesi, bu bankalara Hükümetçe el konulmasını gerektirdi. İstanbul Bankası, Hisarbank ve Odibank Ziraat Bankası'na, Bağ-Bank Vakıflar Bankası'na, İşçi-Kredi Bankası İş Bankası'na devredildi. Hükümetçe geçici yönetimler oluşturuldu. Ancak bu defa da geçici yöneticilerin tahsili kabil olmayan kredi işlemlerini sürdürdükleri yolunda yoğun iddialar ortaya atıldı. Fakat üzerinde durulmadı. Bu bankaların daha da büyümüş olan tahsili olanaksız kredi alacakları ile mevduat borçlarını devlet üstlendi. Bankaların sahipleri ve tüm yöneticileri ise eski görkemli yaşamlarını sürdürmeye devam ettiler. Haklarında ne hukuki ne de cezai hiçbir işlem yapılmadı. Böylece ülkemizde bankalardan milyarlarca lira kredi aldıktan sonra firmayı iflas ettirmek ya da halkın tasarruflarını toplayıp bunları "nüfuzlu" kişilerin tavsiyelerini de gözeterek mevhum ya da güçsüz "firmalara" kredi olarak kullandırdıktan sonra bankayı batırmak ticaretin yeni kuralı olarak iyice gelişti.

İşte TÖBANK olayı da bu anlayışın bir ürünü olarak ortaya çıktı. Kuşkusuz TÖBANK'ın batışı âni bir gelişme sonucu olmadı. 1982 yılında yaşanan bankacılık krizinden büyük ölçüde etkilenen bu bankaya o zaman

▲**Prof. Mimaroğlu.** *Bir öğretim üyesi bir bankanın % 90 hissesini nasıl ele geçirdi?*

hazineden düşük maliyetli 30 milyar lira dolayında bir kaynak aktarılmış ve böylece batmaktan kurtarılmıştı. Ancak banka durumunu düzeltememiş ve borcunu ödeyememişti. Nitekim Bankalar Yeminli Murakıplarınca 1985 ve 1986 yıllarında düzenlenen raporlarda da Bankanın mali bünyesindeki tahribatın giderek büyüdüğü belirtilerek Bankalar Kanunu'nun 86. maddesi uyarınca kovuşturma açılması istenmişti. Saptanan olumsuzluklara karşın olaya müdahale için Şubat 1987 ayına kadar beklenmiştir. Ayrıca müdahalenin biçimi bu bekleyişi anlamlı kılmaktadır. Çünkü geçen sürede adı çevresindeki söylentiler nedeniyle banka sürekli mevduat kaybetmiştir. Bu arada kimlere ne kadar kredi kullandırdığı ise bilinmiyor. Ayrıca bankanın sermayesinin (4.3 milyar lira) % 90'ına sahip olan Prof. Sait Kemal Mimaroğlu'na ait hisselerin % 65.88'i, operasyondan bir ay kadar önce, sembolik bir fiyatla Hazine tarafından satın alınarak Merkez Bankası kasalarına konulduğu halde bu durum kamuoyundan giz-

lendi. Hisselerin % 19'unu alan Ziraat Bankası, % 15'ini alan Halk Bankası, yine % 15'ini alan Emlak Kredi Bankası ile % 16.88'-ini alan Ziraat Bankası Ortaklık ve İştirakleri, hak ve görevleri olduğu halde, 27 Şubat'-ta yapılan Genel Kurul'a katılmadılar. Böylece yasal olmadığı halde, Prof.Mimaroğlu bu hisseleri de temsilen Genel Kurul'da hazır bulundu ve paylarına dayanarak Bankanın 31.12.1986 bilânçosunun, kâr-zarar cetvelinin ve yönetim kurulu üyelerinin ibrasını sağladı. Bu işler halledildikten birkaç saat sonra Ziraat Bankası Genel Müdürü TÖBANK olayını kamuoyuna açıkladı. Böylece bankanın 51 milyar lira olarak gösterdiği batık kredilerin kimlere, kimlerin aracılığı ile verildiği, niçin yeterli teminat alınmadığı, kâr-zarar cetvelinde yer alan 63 milyar liralık olağanüstü gelir kaleminin (ki bu yolla Banka 1986 yılını 56 milyon lira kârla kapatmış gösterilmektedir) nelerden oluştuğu görüşülemedi. Ayrıca Prof.Mimaroğlu'na ait hisselerin kamuca sembolik bir bedelle satın alınmasında adı geçene ne gibi güvence ve olanaklar sağlandığı konusu üzerinde de durulamadı. Kaldı ki bir öğretim üyesinin nasıl olup da 4.3 milyar sermayeli bir bankanın % 90 hissesini, özellikle Bankanın da yöneticisi olması nedeniyle, ele geçirdiği ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

Sonuç olarak bugün, halkımızın tasarruflarının kamu bankalarının başını çektiği bir uygulama ile bazı "etkili" ve "yetkili" kişilerin de içinde bulunduğu aracılar tarafından geri dönmesi mümkün olmayan krediler olarak "özel kesim"'e aktarıldığı ortadadır. Banka ve şirket batırarak zengin ve "itibarlı" kişi olma, 24 Ocak kararlarının getirdiği söylenen "zihniyet değişikliğinin" en çarpıcı özelliğidir. 24 Ocak Kararları ilan edildiğinden beri bu kararların mantığının Türkiye'nin emperyalist ülkelere daha çok sömürtülmesine, içerde ise sömürüyü arttırmasına, gelir dağılımının bozulmasına, ulusal gelirden en büyük payı alan kesimle, en az payı alan kesim arasındaki uçurumun büyümesine ve tüm bunların sosyal sonuçları olarak ülkede çürüme ve yozlaşmanın artacağına çok işaret edildi. Doğal ki bu politikaları uygulayanlar ve savunanlar işaret edilen sonuçları biliyorlar ve bu sonuçlara ulaşılmasını istiyorlardı. O nedenle TÖBANK olayı son olmayacaktır. Daha şimdiden "Sermaye Piyasasının Teşviki, Sınai Mülkiyetin Tabana Yaygınlaştırılması Hakkındaki Kanun Tasarısı" ile Başbakanlık Y.Denetleme Kurulu'nun 1985 yılı raporuna göre 100 milyar lira "hayali" kredi alacağı olan Anadolu Bankası'nın dolaylı biçimde kurtarılmak istendiği suçlamaları yoğunlaşmıştır. Yine aynı yasa tasarısı ile banka kredileriyle zengin olan ve bugün "güç durumda" olduğu söylenen kişi ve kurumların kurtarılması amaçlanmaktadır. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun işlevsiz hale getirilmesi girişimleri ise kapkaççıların kamu bankalarını bugünkünden çok daha vahim biçimde soymak niyetinde olduklarını göstermektedir. Öyle anlaşılıyor ki artık toptan "kurtarma" söz konusudur. Kuşkusuz bunun bedelini yine emekçi sınıf ve tabakalar ödeyecektir. Ancak inanıyoruz ki bu soygunun sonu, geçmişi gibi eğlenceli olmayacaktır. ■

NÂZIM HİKMET Sanat ve Edebiyat Üstüne

Hazırlayan Aziz Çalışlar - Bilim ve Sanat Yayınları Ankara 1987, 362 s., 1575.- TL.

Sadece Türk şiirinin değil, dünya şiirinin de en önemli adları arasında yer alan Nâzım Hikmet'le "tam" tanışmamız kim bilir ne zaman gerçekleşecek? Şiirini bütünsel olarak okuma şansını bile ancak 60'lı yıllarda elde edebilen okur, onun bir o kadar önemli olan yazılarından hâlâ habersiz; haberli olanlar da tek tük derleme kitaplarıyla yetinmek zorunda. Nâzım'la ilgili anıları ve bu arada akılda kaldığıyla onun sanat-edebiyat üzerine görüşlerini ele alan anı kitapları dışında Nâzım'ın sanat-edebiyat üzerine görüşlerinin ağırlıkta olduğu bugüne kadarki dört kitap, Memet Fuat'a Mektuplar, Nâzım ve Piraye, Va-Nû'lara Mektuplar ve Kemal Tahir'e Mektuplar'dır. Ancak, ikinci basımlarının bile yapılmadığı düşünülürse, bu kitaplardan -dolayısıyla Nâzım Hikmet'in sanat-edebiyat konusundaki görüşlerinden- kaç kişinin haberdar olduğu kolayca sayıya dökülebilir; daha da giderek, ikinci basımları bile yapılamamış bu kitapların ve bu kitaplarda dile gelen sanat-edebiyat yönsemelerinin, edebiyat-sanat ortamımızı ne denli etkile(me)diği üzerinde de uzun uzun düşünülebilir.

Buradan bakınca, Aziz Çalışlar'ın söz konusu çalışması, anılan bütün bu olumsuzlukları gidermenin önünü açmada bir ilk adım olarak değerlendirilebilir; hem de cesur, bütünlüklü ve umutlu bir adım olarak.

İki bölümden **(Sanat ve Edebiyat Sorunları/Sanatsal ve Edebi Kültür Mirası)** oluşan kitap, Aziz Çalışlar'ın uzun sayılabilecek bir önsözüyle başlıyor. Kaba bir bölümlemeyle (Nâzım'ın kuramcı yönü; dünya görüşü; içerik-biçim algılayışı; evrenselliği) dört ana başlıkta toplayabileceğimiz önsöz'de, Nâzım'ı ve onun sanatını oluşturan bu izlekleri irdeleyen Çalışlar, bir Nâzım Hikmet incelemesi değilse bile, ayrıntılı bir Nâzım Hikmet değerlendirmesi kotarıyor. Bu, aynı zamanda Nâzım'ın sanat-edebiyat üzerine görüşlerine yabancı olan okura da gerekli tanışmayı sağlamada yardımcı oluyor.

Birinci bölümde **(Sanat ve Edebiyat Sorunları)** yer alan Sanat ve Dünya Görüşü; Sanatsal Yaratıcı Yöntem; Sanatın Yapısı; Sanatın Toplumsal İşlevi ve Sanatta Halka Yakınlık başlıklı alt bölümlerde, Nâzım'ın, genel olarak sanatı ve sanatçıyı çağına oturtma çabalarına tanık oluyoruz. Bunlar, günümüzde de hâlâ tartışılan ve bir türlü sonuçlandırılamayan (bir yönüyle de mirastan bihaber oluşumuz nedeniyle sonuçlandırılamayan), sanatta tezlilik, yan tutma ve sanatın içerik, biçim, üslup, dil sorunları üzerine, Nâzım'ın ne denli net ve bilimsel biçimde gittiğinin ve sonuç aldığının son derece çarpıcı örnekleri: "Benim kanaatime göre; tezi olmayan, yüzde yüz tezsiz roman, hikâye, hatta şiir, muayyen bir mânada, yoktur. (s.38)". "Söz yok, ilerici şair olmak iyi şey, güzel şey. Ama daha güzeli sosyalist şair olmak. Ben sosyalist şairim. (s.39)". "Müstakilen, mücerret olarak şekil araştırmalarına artık elveda. Muhteva, muhteva, muhteva. Muhtevayı en uygun, en basit, en berrak tarzda kalıplayan şekil. Düzgün, mum gibi parmaklara en sıkı sıkıya yapışan, en pürüzsüz, süssüz eldivenler yaraşır. Süslü eldivenlerle parmaklarını güzelleştirmek isteyen bilhassa çirkin, kambur kumbur parmaklı zengin kadınlardır.(s.83)"... Bölümün sonunda, **Sanat Türleri ve Özellikleri** başlığı altında Nâzım'ın edebiyat, tiyatro, sinema, resim ve mimari üzerine; tanım, saptama ve değerlendirmeleri yer alıyor.

İkinci bölüm **(Sanatsal ve Edebi Kültür Mirası), Edebiyat ve Sanat Tarihi(I)** alt bölümüyle 16.yy'dan 20.yy'a dünya sanat tarihine toplu bir bakışı kapsarken; **Edebiyat ve Sanat Tarihi(II) - Türk Edebiyatı ve Sanatı Üstüne** bölümüyle de döneminin genişçe bir panoramasını veriyor. 16.yy'da, Shakespeare, Cervantes, ve Brueghel ile başlayıp, Vaptsarov, Tvardovski ve Ionesco'ya varan çizgide, dünya sanat-edebiyat mirasının önde gelen hemen her ismi (Baudelaire, Freud, Cezanne, Gide, Chaplin, Picasso, Sartre, Eck, vd.) hakkında Nâzım'ın kimi uzun kimi kısa değerlendirme-değinmelerini bulmak mümkün. Aynı yöntem, Türk Edebiyatı ve Sanatı Üstüne bölümünde de, Namık Kemal, Şair Eşref'ten; Balaban, Yaşar Kemal'e uzayan çizgide (Yahya Kemal, Halide Edip, Cevat Şakir, Muhsin Ertuğrul, Sait Faik, Sabahattin Ali, Abidin Dino, Bedri Rahmi, Orhan Veli, vd.) uygulanıyor.

Ve kitap bittiğinde, bir şairi, Nâzım'ı, -kendi deyişiyle söylersek- **konkre bir insanı** tanımanın yanı sıra; şiir-roman-eleştiri'den, tiyatro-sinema-resim'e kadar, bilimsel dünya görüşüyle donanmış bir sanat-edebiyat kuramı (görüşü, düşüncesi, yönelişi, tezi) ile de somut bir düzlemde tanışmış oluyorsunuz. Tabii, daha yakından ilgilenenler için, ülkemizin içinde bulunduğu sanat-edebiyat ortamının belirsizlikleri, değer karmaşası, ülkemizdeki sanat-edebiyat eleştirisinin (kuram şurda dursun) çapı ve giderek ülkemizde sanatçının değeri gibi sorunlarla yüz yüze gelmek tehlikesi(!) de var... ■

SÖZCÜKLER ÜZERİNDE BİR ANLAŞMA ÖNERİSİ

Önce ve her zaman sözcükler üzerinde anlaşmak gerekiyor. Sözcükler üzerinde anlaşmak, insanları birleştirdiği gibi ayırıyor da.

Görüş'ün Mart 1987 tarihli 4. sayısının "Söyleşi" sayfalarında, arkadaşımız Zeynep Avcı'nın sunduğu: **"Aydın" denince homojen bir kitle mi gelsin aklımıza?** sorusuna verdiği yanıtın bir yerinde, Aziz Nesin şöyle diyordu: "Benim için aydın, toplumun çıkarlarıyla kendi çıkarlarını eş gören, ülkenin gerçek demokrasiye kavuşmasında kendini sorumlu ve borçlu sayan, bunun için yapabileceği şeylerin varlığından haberi olan insandır."

Bu yanıttaki aydın anlayışı üzerinde durmak üzere, "gerçek demokrasi" faslını şimdilik bir yana bırakabilirdik. Aydın kişiyi, "toplumun çıkarlarıyla kendi çıkarlarını eş gören" insan olarak betimlemek, anlamsız tartışmalara yol açabilirdi. Çünkü böyle bir betimlemenin sonu, "ben aydına aydın demem, aydın benim olmayınca" demeye varıyordu. Bir bakıma klasik aydın tanımının uzantısında yer alıyordu bu betimleme. Ne var ki aydını, "entelektüel etkinliği ağır basan, entelektüel etkinliklere yönelmiş, değerlendirme yetisi gelişmiş kişi" olarak ya da benzer terimlerle betimleyen klasik tanım, bütün sakıncalarına karşın, Aziz Nesin'in betimlemesinden daha az sakıncalıydı. Klasik aydın tanımının başlıca sakıncası, kafa emeği - kol emeği ayrımının, bu iki etkinlik arasındaki organik birlik nedeniyle, aydın olan ile aydın olmayan arasında kesin bir ayrım ölçütü verememesiydi. En ağır beden işlerinde çalışanlar dahil, kafadan sakat olmayan bir kimse entelektüel etkinlikten bağışık olmadığına göre, klasik aydın tanımının mantıksal sonucu, herkesin derece derece aydın sayılmasına varıyordu. Oysa, başı sıkışınca sahanda iki yumurta pişiren herkesin aşçı, yırtılan ceketini diktirecek kimse bulamayınca oturup kendi diken herkesin terzi sayılamayacağı gibi, herhangi bir entelektüel etkinlik gösteren herkesin - biraz da olsa - aydın sayılamayacağı açıktı. Kimin kesinlikle aydın sayılabileceğinin ölçütünü vermeyen klasik aydın tanımı, bu boşluğu herkesin kendi gönlünce doldurabilmesine yol açıyordu. Başka birçokları gibi, Aziz Nesin de söz konusu boşluğu gönlünce dolduruyor ve aydını, "toplumun çıkarlarıyla kendi çıkarlarını eş gören" kişi olarak tanımlıyordu.

"Kimin kesinlikle aydın sayılabileceğinin ölçütünü vermeyen klasik aydın tanımı, bu boşluğu herkesin kendi gönlünce doldurabilmesine yol açıyor."

Bu betimlemedeki yücegönüllülük yadsınamazdı. Ama toplumun çıkarları ile kendi çıkarlarını eş gören, çok daha önemlisi bu görüşü toplumun öteki üyelerince de paylaşılan aydın, olsa olsa **hegemonik sınıfın organik aydını** olabilirdi. Belli bir sınıfın temsilcisiydi organik aydın, bir sınıfa bağlıydı. Ama işlevi, toplumsal kökeninden önemliydi. Örneğin kendi aydınlarını, hele "büyük aydın"ları dışardan "ithal etme" durumunda olan ast sınıflar, kendi içlerinden çıkmayan organik aydınlarca da temsil edilebiliyorlardı. Organik aydın, toplumsal kökeni ile değil, toplumsal işlevi ile belirleniyordu. Gerçi aydın, ister toplumsal kökeni, ister toplumsal işlevi bakımından olsun, her zaman ister istemez bir sınıfa bağlıydı. Bu anlamda, her zaman organik aydındı. Gene de, her aydına organik aydın denmiyordu. Yeni üretim tarzının temel sınıflarını temsil eden, yeni tarihsel blokun yeni organik aydınlarına **organik aydın,** eski üretim tarzının temel sınıflarını temsil eden, eski tarihsel blokun eski organik aydınlarına **geleneksel aydın** deniyordu. Bir başka deyişle, organik aydın **yeni** tip, geleneksel aydın **eski** tip organik aydındı. Geleneksel aydınlar yalnız dağınık, "moleküler" bir durumda bulunan "kırsal" aydınlardan oluşmuyorlardı. Eski tarihsel blokun eski yöneticileri olan ve kastlar biçiminde örgütlenmiş türdeş toplumsal katmanlar da geleneksel aydınlar içinde yer alıyorlardı. Özerk ve bağımsız olduklarını düşünen bu katmanlar, gerçeklikte eski egemen güçlerin eskidikçe güzelleşen egemenlik anılarına bağlıydılar ve yeni toplumsal gruplar, özellikle de egemen toplumsal grup karşısındaki özerklik ve bağımsızlık kuruntularının yer yer kendi dışlarında da paylaşılmasıyla, kendi dışlarında da toplumun çıkarları ile kendi çıkarlarını eş gören "gerçek aydın" simgesi olarak algılanabiliyorlardı. Gramsci bu tür aydınlardan söz ederken, "kendilerini devlet olarak düşünürler" diyordu. Toplumun çıkarları ile kendi çıkarlarını eş görmek, ancak kendilerini devletle özdeşleştiren bu tür geleneksel aydınların harcı olabilirdi.

"Bu ülke için ne yapmak gerekiyorsa biz yaparız!" kafasında olanlara, bütün davranışlarında bu anlayışı sergileyenlere, Aziz Nesin'in yakınlık duyabilecek bir konumda olmadığını herkes biliyordu. Ama üstadın her fırsatta sergilediği aydın anlayışının, bu tür ucubelere gebe bir anlayış olduğunu da söylemek gerekiyordu.

Peki, entelektüel etkinlik ölçütü sakıncalı olduğuna göre, aydın ile aydın olmayan arasındaki ayrım ölçütü ne olmalıydı? Entelektüel işlev ölçütü daha sakıncasız gibi görünüyordu. Bu ölçüt, entelektüel bir etkinlik de gösterse, üstyapı içinde entelektüel bir işlev görmeyen, yani yönetim işlevleri olmayan ast görevlileri aralarında nitel bir hiyerarşi oluşturan aydınlar çevresinin dışında bırakıyordu. Bu çevrenin içinde kalan ve yönetim ya da hegemonya işlevleri olan aydınlarsa, büyük aydından ast aydına değin, nitel aydınlar hiyerarşisindeki yerlerini alıyorlardı. Tepede yeni bir dünya görüşünün ve onun bilim, felsefe, sanat, hukuk, vb. gibi çeşitli kollarının yaratıcıları vardı. Aşağı aşamada, bu yeni dünya görüşünü, bu "ideoloji"yi tüm kapsamıyla uygulamak ve yaymakla görevli kimseler bulunuyordu. Nitel aydınlar hiyerarşisi içinde, **yaratıcı, örgütleyici** ve **eğitici** bir etkinlik gösteren aydınlar böylece birbirinden ayırt edildikten sonra, bu ayrım **sivil toplum aydınları** ile, eğiticilerin pek de önemli bir rol oynamadıkları **politik toplum aydınları** gibi bir başka ayrımla birleştiriliyordu. Büyük siyasal aydınlar da, kuramcı ve yönetici olarak, kuşkusuz yaratıcılar düzeyinde yer alıyorlardı. Üstyapı içinde entelektüel bir işlev görmeyen ast görevlilerin entelektüel etkinlikleri onları aydınlaştırmaya yetmezken, **ast sınıflar partisi,** "Modern Prens", partinin örgütleme, eğitim ve yönetim işlevleri, öyleyse **entelektüel işlevi** nedeniyle, tabandaki militanlar dahil, **bütün üyelerinin aydın olduğu bir "blok" oluşturuyordu.** Böylece, şu ya da bu ölçüde entelektüel bir etkinlikte bulunduğu için herkes "aydın" olsa (ya da aydın sayılsa) bile, herkesin entelektüel bir işlevi olmuyordu. Entelektüel bir işlevi olmayan kişiye de, artık aydın denemiyordu. Daha iyisi önerilene kadar, Gramsci'nin önerdiği bu ayrım ölçütü benimsenebilirdi.*

Revizyonizm sorunu

Uğur Mumcu da, Sovyetler Birliği'ndeki yeni gelişmeler karşısında, "revizyonizm"

sözcüğünü bir kez daha gündeme getiriyordu. Şöyle başlıyordu 26 Şubat 1987 günlü **Cumhuriyet**'teki "Gözlem"ine: "Sovyet lideri Gorbaçov'un uyguladığı siyasetin, klasik Marksist literatürdeki adı "revizyonizm"'dir. Revizyonizm, Marksist öğretinin gözden geçirilerek günün koşullarına uydurulması demek değil midir? Eh, öyleyse Gorbaçov'un yaptıkları da adıyla sanıyla revizyonizmdir..."

Uğur Mumcu ile revizyonizm sözcüğü üzerinde anlaşmak gerekiyordu. Revizyonizm sözcüğü, Marksizmin devrimci özünü tartışma konusu yapan hem kuramsal hem de siyasal bir reformizmi adlandırmak üzere, işçi deviniminde çok kullanılan bir deyimdi. Revizyon sözcüğü, gerçi gözden geçirme anlamına geliyordu, ama, her gözden geçirme de revizyonizm değildi. Örneğin, Marksist öğretinin gözden geçirilerek günün koşullarına uydurulma girişimlerinin ille de revizyonizm olduğu söylenemezdi. Böyle bir girişim, revizyonizm de olabilirdi, Marksizmin yaratıcı bir geliştirilmesi de. Ayrım çizgisi üzerinde anlaşabilmek için, Marksizmin devrimci özü üzerinde anlaşmak gerekiyordu. Yoksa revizyonizm yakıştırmasından, yakasını Marx bile kurtaramazdı.

Gerçi Uğur Mumcu, her halde kötülemek için yakıştırmıyordu revizyonizmi Sovyet lideri Gorbaçov'un uyguladığı siyasete. Ama galiba revizyonizmi de yalnız kafası işleyen Marksistlere özgü bir tür "zındıklık" olarak değerlendiriyordu. Klasik Marksist literatür dediği şeyi, Marksistlerin galiba bir kez duyduktan sonra ömür boyu uyacakları bir "Kutsal Kitap" olarak benimsediklerini sanıyordu. "Leninizm belirli bir siyasal sistem ise, bu sistemden şu ya da bu nedenle ayrılmanın adı doğrudan doğruya "revizyonizm"dir" diye yazıyor ve ekliyordu: "Diyelim ki, Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan'ın Sovyet askerlerince işgalleri Leninizme uygundur.. Varsayalım ki öyledir... Öyleyse, Afganistan'dan Sovyet askerlerinin çekilmesi Leninizme aykırıdır.."

Bitmedi: "Ya da rejim karşıtı Prof. Saharov'un tutuklanması Leninizme uygun ise, Sovyet sisteminde Gorbaçov ile başladığı gözlemlenen liberalleşme Leninizme aykırıdır."

Uğur Mumcu, aynı mantıkla, Gorbaçov'dan çok önce, Lenin'in uyguladığı siyasetin, daha da önce Leninist sosyalist devrim kuramının klasik Marksist literatürdeki adının "revizyonizm" olduğunu tanıtlayabilirdi. Oysa yapmıyordu bunu. "Revizyonizm, Marksizmi düzeltme, eksiklerini tamamlama ve günün koşullarına uydurma anlamına geliyorsa, Gorbaçov, Lenin'in, Stalin'in, Brejnev'in değil, Alman sosyalisti Eduard Bernstein'ın izindedir" diye yazıyordu. Ama iyi komünistin ölü komünist olduğunu düşündüğü için değil, İyi Marksizmin revizyonizm olduğunu düşündüğü için. Bunu da gizlemiyordu: "Lenin ünlü **"Dönek Kautsky"** adlı yapıtında revizyonizme en sert yanıtları vermiştir. Leninizm ile demokratik sosyalizmin yol ayrımı işte bu tartışmalardır." Uğur Mumcu bu saptamayı bir "demokratik sosyalist" olarak yapıyordu ama, demokratik sosyalistlerimiz bu saptamadan pek hoşlanmayacaktı. Demokratik sosyalistlerimizin de önce demokratik sosyalizm sözcüğü üzerinde anlaşmaları gerekiyordu.

Uğur Mumcu'nun "revizyonist" olabilecek yetenekte göremediği Marksistler ise, Hegel'den bir **sonuç** ile o sonuca götüren **süreç** arasındaki birliği öğrenmiş olmasalardı, Uğur Mumcu'nun :"bağımsızlık... İlle de bağımsızlık... Önce kafada, ideolojide bağımsızlık" özlemini, Uğur Mumcu **ile birlikte** paylaşırlardı.

Önce ve her zaman sözcükler üzerinde anlaşmak gerekiyordu. Sözcükler üzerinde anlaşmak, insanları birleştirdiği gibi, ayırıyordu da. Ama üzerinde anlaşmadığımız sözcüklerle kurulan düşsel anlaşmalardan, üzerinde anlaşmadığımız sözcüklerle düşülen düşsel anlaşmazlıklardan çok farklı bir biçimde birleştiriyor ya da ayırıyordu.

Çuvaldızdan önce...

Uğur Mumcu'nun söz konusu ettiği demokratik sosyalizm deyimi de, hem yanlış anlamalara, hem yanlış olumlamalara yol açabiliyordu. Bu deyimin gerçeklikte bilimsel sosyalizm karşıtlığını dışavurmasına karşın, **demokratik** sözcüğünün çekiciliği yüzünden olacak, kimi bilimsel sosyalizm yandaşları asıl demokratik sosyalistlerin kendileri olduklarını düşünebiliyorlardı. Gene benzer bir nedenle mi, yani bu kez de milliyetçilik sözcüğünün çekiciliği yüzünden mi bilinmez, tıpkı gerçek milliyetçilerin de kendileri olduklarını düşünebildikleri gibi. Gerçi asıl demokratik sosyalistlerin kendileri olduklarını düşündükleri zaman, demokratik sözcüğünü, gerçeklikte polemik bir formül olarak kullanılan "demokratik sosyalizm" deyimi içinde kazandığı ideolojik içerikten arındırarak, kendi gerçek kuramsal içeriği ile benimsedikleri ölçüde, bir bakımdan haklı sayılabilirlerdi. Ama gerçek milliyetçilerin de kendileri olduklarını düşündükleri zaman, böyle bir haklılıkları da olamazdı. Gerçi ezen ülkeler milliyetçiliği ile ezilen ülkeler milliyetçiliği aynı şey değildi. Ama bu iki milliyetçilik arasında bir ayrım yapmak ve ezilen ülkeler milliyetçileri karşısında ona göre davranmak bir şey, ezilen ülkeler milliyetçiliğine soyunmak bir başka şeydi. Kendilerine gerçek milliyetçiliği yakıştıran kimi bilimsel sosyalizm yandaşlarının, gerçek milliyetçiliği, işçi sınıfının çıkarları ile özdeş gördükleri ulusal çıkarların savunulması olarak tasarladıkları açıktı. Sınıfsal çıkarlardan bağımsız, sınıfsal gerçekliği aşan ulusal çıkar yoktu. Ulusal çıkarlar, sınıfsal çıkarlarda içkindi. Ama ulusal çıkarları, gerçeklikte haklı nedenlerle de olsa öbürlerine yeğlenen bir sınıfın çıkarları değil, hegemonik bir sınıfın çıkarları simgeliyordu. Bilimsel sosyalizm yandaşlarının, bir sınıf hegemonik bir sınıf durumuna, yani öteki sınıf ve katmanların siyasal ve ideolojik yöneticisi durumuna gelmedikçe, o sınıfın çıkarlarının ulusal çıkarları simgelemeyeceğini unutmamaları gerekiyordu. İşçi sınıfının hegemonik sınıf durumuna gelmesinin yolu da, bilimsel sosyalizm yandaşlarının halkçıdan çok halkçı, milliyetçiden çok milliyetçi kesilmelerinden, bu yönde etkinlik göstermelerinden geçmiyordu. Toplumsal yaşamın, kuramsal, ekonomik, siyasal, bütün düzeylerinde yansıyan gürbüz ve sağlıklı bir sınıflar savaşımına, işçi sınıfından yana katkıda bulunmalarından geçiyordu. Bilimsel sosyalizm yandaşlarının ulusal çıkarları savunmanın **kendilerine** özgü biçimleri, işte buydu.

Gerçek milliyetçiliğin ulusal çıkarları savunmayı öngerektirdiği kabul edilse bile, gene de ulusal çıkarları savunan herkesin gerçek milliyetçi mi olması gerekiyordu? Burjuvazi hegemonik bir sınıf olduğu ölçüde, her gerçek milliyetçi, burjuvazinin çıkarlarını savunurken, gerçeklikte ulusal çıkarları savunuyordu. Çünkü ulusal çıkarı, burjuvazinin çıkarları simgeliyordu. Ama bu burjuvazi hegemonyasını yitirip yalnızca egemen sınıf olarak kaldığı, yönetimini **onaşma**'dan çok **zorlanma**'ya dayandırdığı ölçüde, gerçek milliyetçilerce savunulan sınıfsal çıkarların ulusal çıkarlara uygunluğu çok söz götürüyordu. O zaman, yeni bir hegemonik sınıfın, dolayısıyla yeni bir tarihsel blokun oluşma sürecine koşut bir yönde, gene de savunulan ulusal çıkarlar varsa, bunların savunucularını gerçek milliyetçiler dışında aramak gerekiyordu.

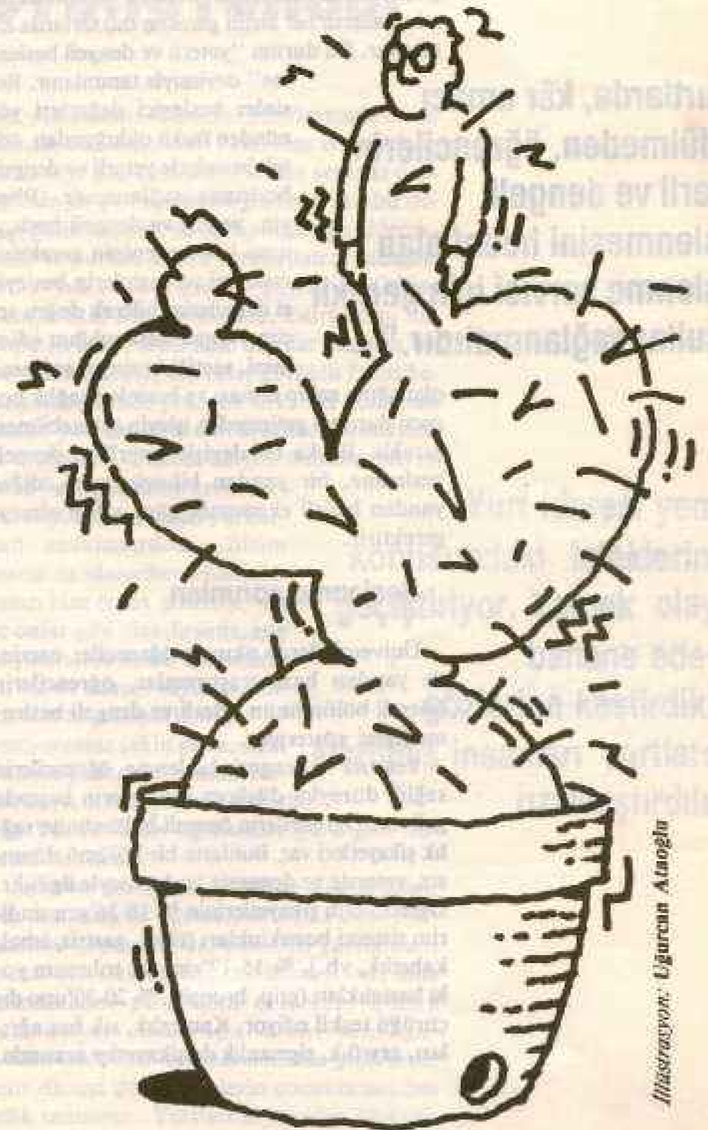
Yoksa, bilimsel sosyalizm ile demokratik sosyalizm arasında, düşsel bir ayrımdan başka ne kalabilirdi?

** Bu konu üzerine daha ayrıntılı bir açıklama gereksinmesi duyan okur, şu iki kaynağa başvurabilir:*

*1. Hugues Portelli, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Savaş Yayınları, Ankara 1982, özellikle s. 97-124.*

*2. Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri (Seçmeler)**, Onur Yayınları, İstanbul 1986, özellikle s. 309-333.* ■

"Uğur Mumcu ile revizyonizm sözcüğü üzerinde anlaşmak gerekiyor. Revizyon, gözden geçirme anlamına geliyor ama her gözden geçirme revizyonizm değildir."

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Prof. Dr. Ayşe Baysal

GENÇLERİMİZE BESLENME BİLİNCİ GEREK

Beslenme bilinci olan öğrencilerin daha az para ile daha dengeli ve sağlıklı beslenebildikleri araştırmalarla ortaya kondu.

Beslenme, yaşamın her döneminde insan sağlığının temelini oluşturur. Mide boşalıp kasılmaya başlayınca açlık duygusu gelişir. Bu duygunun herhangi bir yiyecekle bastırılması beslenme demek değildir. Beslenme, bireyin, yaşamını zihin ve beden gücü yerinde olarak uzun süre sürdürebilmesi için gerekli enerji kaynağını, bunun, bedende güç enerjisine dönüşümünü sağlayan protein, vitaminler ve minerallerin her birini gereken miktarlarda almasıdır. Bu durum "yeterli ve dengeli beslenme" deyimiyle tanımlanır. Besinler besleyici değerleri yönünden farklı olduğundan, tek tek besinlerle yeterli ve dengeli beslenme sağlanamaz. Bireyin, yeterli ve dengeli beslenmesi için bedeninin gereksinmelerini ve besinlerin besleyici değerlerini bilerek doğru seçim yapma alışkanlığını edinmesi, seçtiği besinleri sağlama olanağına sahip olması ve besinleri sağlık bozucu duruma getirmeden işleyip tüketebilmesi gerekir. Başka bir deyişle yeterli ve dengeli beslenme, bir yandan bilinçlenmeyi, diğer yandan belirli ekonomik güce sahip olmayı gerektirir.

"Yurtlarda, kâr amacı güdülmeden, öğrencilerin yeterli ve dengeli beslenmesini hedef alan beslenme servisi için gerekli koşullar sağlanmalıdır."

Beslenme sorunları

Üniversitelerde okuyan öğrenciler üzerinde yapılan bazı araştırmalar, öğrencilerin önemli bölümünün yeterli ve dengeli beslenmediğini gösteriyor.

Yetersiz ve dengesiz beslenme, öğrencilerin sağlık düzeyini düşüren faktörlerin başında geliyor. Öğrencilerin önemli bölümünün sağlık şikayetleri var. Bunların bir bölümü düzensiz, yetersiz ve dengesiz beslenmeyle ilgilidir. Öğrencilerin şikayetlerinin % 18-36'sını sindirim sistemi bozuklukları (ülser, gastrit, ishal, kabızlık, vb.), % 15-17'sini üst solunum yolu hastalıkları (grip, bronşit), % 20-30'unu diş çürüğü teşkil ediyor. Kansızlık, sık baş ağrıları, zayıflık, şişmanlık da şikayetler arasında.

Sorunların nedenleri

Beslenme sorunlarını oluşturan başlıca nedenler; ekonomik yetersizlik, bilgisizlik, buna bağlı hatalı uygulamalar ve toplu beslenme sistemindeki yetersizliklerdir.

Yükseköğrenimdeki öğrencinin yeterli ve dengeli beslenmesi için alması gereken günlük besinlerin tür ve miktarları tabloda görülebilir.

Bu besinler günde erkek öğrenciye 2900 kalori ve 80 gram civarında protein, kız öğrenciye 2000 kalori, 60 gram civarında protein sağlar. Besinlerin hazırlanması ve pişirilmesinde uygun yöntemler kullanıldığında, bütün vitaminler ve mineralleri yeterince karşılar.

Bu besinlerin çıplak ederi 400-500 TL. arasında değişiyor. Buna, % 20 pişirme için ekleme yapılırsa, 480-600 TL'ye çıkar. Yemekler dışarda yendiğinde, maliyet iki katına yükselir. Buna göre yemeklerini evde hazırlayan bir erkek öğrencinin ayda 18.000 TL, kız öğrencinin 15.000 TL civarında harcaması gerekiyor. Yükseköğrenim kurumlarında öğrencilere 75-150 TL arasında değişen fiyatta öğle yemeği verildiği göz önüne alınırsa, aylık ortalama geliri (evde oturanların özel ev kira harcaması hariç) 30.000-35.000 TL olan öğrencinin yeterli ve dengeli beslenmesi olanaklıdır. Yapılan incelemelerde, öğrencilerin aylık ortalama gelirlerinin 29.000-37.000 TL arasında değiştiği belirtiliyor. Ancak, öğrencilerden % 25'inin aylık geliri 17.000 TL'nin altındadır. Buna göre, öğrencilerin dörtte bir kadarının ekonomik yetersizlik nedeniyle yeterli ve dengeli beslenemedikleri söylenebilir.

Beslenme bilinci

Öğrencilerin yetersiz ve dengesiz beslenmelerinde ekonomik durumdan da önemlisi bilgisizlik ve buna bağlı hatalı uygulamalardır. Beslenme bilinci ve bu bilince uygun davranışı olan öğrencilerin, daha az para ile daha dengeli ve sağlıklı beslenebildikleri bazı araştırmalarla ortaya kondu. Hatalı uygulamalardan bazıları; kahvaltı etmeme, besleyici değeri yüksek, nispeten ederi düşük yiyecek ve içecek yerine besleyici değeri olmayan ederi

yüksek yiyecek ve içeceklerin tüketimi, besinlerin hazırlanması, pişirilmesi ve tüketiminde sağlık kurallarına uyulmaması, yanlış şekilde rejim yapma, gereksiz yemek seçme alışkanlığı yüzünden okullarda verilen yemeklerden yararlanmamadır.

Yükseköğretim kurumları ve öğrenci yurtlarında verilen yemeklerden öğrencilerin ortalama üçte bir kadarı yararlanamıyor. Buna neden olarak, temiz olmaması, iyi pişmemesi, çok yağlı olması, alışmadıkları türden yemek olması ve sıranın çok uzun olması gösteriliyor. Okuduğu yükseköğretim kurumunda 75.- TL karşılığı yemek verilen bir öğrenci, "yemeklerin çok kötü" olduğunu ifade ettiğinde; "neden kötü, etli yemek vermiyorlar mı?" sorusuna "her gün haşlama et veriyorlar, fakat pişmesi kötü, yiyemiyorum" cevabını verdi. Bu, bir yandan verilen yemeğin kalitesinin düşüklüğüne, öte yandan öğrencinin, küçüklükten beri yeterli ve dengeli beslenme alışkanlığını almamış olduğuna işaret ediyor.

Öğrenci yurtlarında verilen yemeklerin ederleri kalitelerine ve maliyetlerine göre pahalıdır. Ekmekle birlikte 300.-TL'ye satılan bir sebze yemeğinin maliyeti 100.-TL'yi geçmez. Yurtlarda verilen yemeklerin ederlerinin, lokantalara göre daha ucuz olması gerekir. Öğrenciler, yurtlarda verilen yemeklerin fiyatlarının dışardakilerden farksız ve daha kalitesiz olduğunu ifade ediyorlar.

Ailesinden yeterince yardım alamayan ve ailesi yanında oturmayan gerçekten yoksul olan öğrencilerin öncelikle yurtlara alınmaları ve beslenmeleri için ek olanakların sağlanması zorunludur. Yukarda belirtildiği gibi, yükseköğretim öğrencilerinin dörtte biri gerçekten yoksul grubuna girmektedir. Bu öğrencilerin yükseköğrenim kredisiyle yeterli ve dengeli beslenmeleri olanaksızdır. Yükseköğretim kurumlarındaki rehberlik kuruluşları bu gibi öğrencileri tanımalı, Kredi ve Yurtlar Kurumu ve yükseköğretim kurumlarınca bu öğrencilere ek gelir ya da ücretsiz beslenme olanakları sağlama yoluna gidilmelidir.

Öğrenciler, değişik besinlerin besleyici değerleri, değişik durumlarda insanın gereksinmeleri, besinlerin beslenme ve sağlık kurallarına uygun olarak hazırlanması ve tüketimi, en ekonomik şekilde besin seçimi ve satın alınması, düzenli beslenmenin önemi ve yolları gibi konularda bilinçlendirilmelidir. Beslenme eğitimi, yurtlarda ve okullarda sağlık, sosyal ve kültürel faaliyetler içerisinde bir rehberlik hizmeti şeklinde yürütülmelidir.

Yükseköğretim kurumları ve öğrenci yurtlarındaki yemek servisleri beslenme ve sağlık kurallarına uygun olarak bu konuda eğitilmiş yetkili personelin denetiminde işletilmelidir. Yurtlarda, kâr amacı güdülmeden, öğrencilerin yeterli ve dengeli beslenmesini hedef alan beslenme servisi için gerekli koşullar sağlanmalıdır. Beslenme servisinin planlanması ve yürütülmesine öğrencilerin katılımı sağlanmalıdır. Eldeki para ve olanaklarla en besleyici yemeklerin nasıl sağlanabileceği öğrenciler tarafından bilinirse, gerçeğe uygun olmayan eleştiriler de azalmış olur. ■

Yurtta kalan bir öğrenci dert yanıyor:

"BESLENMİYORUM, KARNIMI DOYURUYORUM"

Üniversite öğrencilerinin beslenme sorunlarını ele almaya karar verince, bir öğrenci arkadaşın da ne yiyip ne içtiğini somut olarak göstermek istedik. Yurtta kalan biri durumu daha iyi özetleyebilirdi. Atatürk Kız Öğrenci Yurdu'ndan ve İstanbul Üniversitesi'nden bir öğrenci bize yardımcı oldu. Ama adını kesinlikle yazmamızı istemiyordu. Nedenini sorduğumuzda eğer adını verirse kesinlikle yurttan uzaklaştırılacağını, "bu diyardan gitmemek için bu deveyi gütmek gerektiğini" söyledi. Biz de ısrar etmeyip sorulara geçtik:

▶Ayda elinize ne kadar para geçiyor? Ne kadarını beslenmeye ayırıyorsunuz?

Ailemin gönderdiği yirmi-otuzbin lira arası bir parayla geçinmeye çalışıyorum. Üniversite taksidi ya da başka özel bir harcama olduğu zaman ayrıca para geliyor. Aylık gelirimin en az üçte ikisini beslenmeye ayırıyorum.

▶Yemek ihtiyacınızı nasıl karşılıyorsunuz?

Akşam yemeği ve sabah kahvaltısını yurtta, öğle yemeğini de genellikle üniversite yemekhanesinde yiyorum. Ders programlarından dolayı yemekhanede yiyemezsem dışardan simit, açma, poğaça, bazen "lüks takılıp" döner-ekmek yiyorum.

▶Yurtlardaki yemeklerin kalitesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Şimdi yurtlardaki yemekler çok ilginç, şöyle: Dışardaki lokantalardan farksız, değişen tek şey kalite farkı. Kalitesi en düşük yemekleri dışardaki fiyatla satıyorlar. Temizlik denen olay zaten yok. Öyle günler oldu ki, masada yemek yerken masaların altında farelerin dolaştığını gördük. Oturuyorsun yemeğe, su yok, tuz yok, çatal var, kaşık yok, yok, yok. Salata alıyorsun marullar çamurlu, domatesler bozuk, çürük.

▶Üç günlük yemek masrafınızı hatırlayabilir misiniz?

Çarşamba gününden başlayalım:

Zeytin, peynir, ekmek, çay	250 TL
Öğle yemeği (İÜ yemekhanesi)	125 TL
Akşam (pilav, salata)	280 TL
Yurt kantininden 4 çay	100 TL
1 kilo portakal	250 TL
Perşembe,	
Öğle(sucuklu yumurta, çay, ekmek)	400 TL
Akşam (çorba, pilav)	360 TL
2 çay	50 TL
Kuruyemiş	200 TL
Cuma,	
Öğle (Mekik, açma, ayran)	250 TL
Akşam (kurufasulya, pilav)	350 TL
Portakal suyu	150 TL

Yani bu durumda günlük masrafım bin lira civarında. Ayrıca, fazla masraf yaptığım zaman öğünlerden birini atlamak zorunda kalıyorum.

▶Gelirinizin bu kadar büyük bir kısmını yemeğe harcamanıza karşılık sağlıklı beslendiğinizi düşünüyor musunuz?

Amaç zaten sağlıklı beslenme değil, karın doyurma. Sağlıklı beslenmenin koşulları yok. Dengeli beslenme için gerekli yiyecekleri yurt ve üniversite yemekhanelerinden sağlamak zorunda olduğumuza göre, ne kadar sağlıklı beslendiğimizi siz düşünün.

▶Üniversite ya da yurtta yemekleri iyileştirmek için girişimlerde bulunuluyor mu?

İlk önce idareye bir takım isteklerimizi iletiyoruz. Şu şekilde olsa, bu şekilde olsa daha iyi olur, yemeklerin temizliğinde, kantincilerin, yemekhane idarecilerinin üzerinde etkisi olur diye anlatıyoruz. Tabii tüm isteklerimiz ha ha diye geçiştiriliyor. Tamam söyleriz dendiğinde ya da beğenmediğimizde "ya bu deveyi güdeceksiniz, ya da bu diyardan gideceksiniz" diyorlar. Başka yurtlardan arkadaşlarımız yemek boykotuna gittiler. AÖS'te, Çemberlitaş Kız Yurdu'nda, Edirnekapı'da, Çapa Erkek Yurdu'nda. Bunlar başarılı oldu ve bir takım iyileşmeler görüldü fakat hemen arkasından pek çok arkadaş gözaltına alındı, yurtlardan atıldı. İşkence gördüklerini söylediler. Yemek olayını bahane ederek daha önce gözlerine kestirdikleri sivrilmiş insanları yurtlardan uzaklaştırdılar. Bizim yurtta da idareciler arkadaşlarımızı bize örnek gösterip "siz de onlar gibi olabilirsiniz, işte şu yurttan şu kadar adam atıldı, biz de atarız" diyorlar. Zaten bize bayılmıyorlarmış. "İstemiyorsanız çekin gidin, sizin yerinize gelecek çok insan var, sizi zorla tutmuyoruz" diyorlar.

"Yurt idaresi yemek konusundaki isteklerimizi geçiştiriyor. Yemek olayını bahane ederek gözlerine kestirdikleri sivrilmiş insanları yurtlardan uzaklaştırdılar."

▶Yurtta kalan öğrencilere göre gelir durumunuz nedir?

Aylıklar genellikle 15.000'le 50.000 arası, ben ortalama bir öğrenciyim. Ama eline 150 - 200.000 geçen de var, bunların yurtta kalış amacı ne? Gerekçeleri ne? Bilmiyoruz, ama kalmamaları gerektiğini biliyoruz. Çünkü yurt, ihtiyacı olanlar için vardır. Yurda girmeden önce belli bir incelemeden geçiyoruz, gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarına öncelik tanınıyor. Yurtlardaki zengin öğrenciler ise ya bir albayın, paşanın tanıdığı, ya da Kredi Yurtlar Kurumu'nda çalışan bir yetkilinin akrabasıdır. ■

BİR ANKETİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Demokratik gençlik hareketi, hukuki meşruiyeti içinde yeniden canlandıkça ve ayakları üzerine basmaya çalıştıkça, kayıplarını yaşayarak öğreniyor.

Cumhuriyet Gazetesi 1, 2, 3, 4 ve 5 Mart 1987 tarihli nüshalarında Veri Araştırma A.Ş. ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği "Üniversite Gençliği Konuşuyor" başlıklı bir anketi yayımladı. Yedi yıllık bir aradan sonra Türkiye'de böyle bir anketin zor bela da olsa yapılabilir olması bile başlı başına bir iş.

1980 12 Eylül'ünün en büyük tahribatı belki de gençlik kesiminde görüldü. Yedi yıl önce 15 yaşında olanlar şimdi 22 yaşında, 22 yaşında olanlar ise şimdi 29 yaşında. Yani neredeyse 12 Eylül 1980 sonrasında yetişen yeni bir kuşak karşısındayız. Yeni kuşak nasıl düşünüyor, eğilimleri, beklentileri, yaşamı algılayış tarzı ne?

Anket verilerine göre üniversiteli gençliğin % 36'sı, 18 yaşından itibaren oy hakkı verilmesine karşı. Bu ne demek? Bu, üniversiteli gençlerin üçte birinden fazlasının kendi kendine güvensiz, kendisini direkt ilgilendiren toplumsal konularda hiçbir fikri olmayan, silik, sinik, kişiliksiz ve kendi haklarına sahip çıkamayacak ölçüde sersemletilmiş olması demek. Üstelik burada şöyle bir çelişki var: Kendi kendini oy kullanmaya ehliyetli göremeyebilecek kadar "olgun" bir genç, nasıl olur da kendi için oy hakkının erken olduğunu düşünebilir? Bundan çıkan sonuç şudur: Gençler resmi ideoloji tarafından kendilerine sunulanı öylesine hızlı emiyorlar ki, bir süre sonra "dışardan verilen", gençlerin kendi varlıklarının doğal bir uzantısına dönüşüyor. Demek ki, 18 yaşa oy hakkı talebini kamuoyuna mal etmeden önce, onu gençliğin bütününün talebi haline getirmekle de uğraşmalıyız. Örneğin gençliğin bütününün niçin 18 yaşa oy hakkını savunması gerektiği hakkında yazılacak bir yazı -tabii bu üçte birlik gençliğe ulaşması kaydıyla- hiç de "bilinenlerin tekrarı" olmayacak demek.

"Üniversitelilerin % 36'sı, 18 yaştan itibaren oy verilmesine karşı. Bu, üniversiteli gençlerin üçte birinden fazlasının güvensiz, silik, sinik, kişiliksiz ve haklarına sahip çıkamayacak ölçüde sersemletilmiş olması demektir."

Toplumumuzun en önemli sorununu politik sorunun oluşturduğunu düşünen üniversitelilerimiz (% 24,7), ankette bu sorunun alt başlıkları şeklinde verilen sorunlardan "kısıtlı demokrasi" sorununu % 10 oranında öne çıkartırlarken, "emperyalist sömürü" sorununu % 0,9 oranında önemsemişler. İşte size bu bulgularla ilgili iki soru: Üniversiteli gençlerimiz kısıtlı demokrasinin devamlı olarak emperyalist sömürü mekanizması tarafından yaratıldığını acaba görüyorlar mı? Kısıtlı demokrasinin başından, "kısıtlı" sözcüğünün kaldırılmasının acil ve kısa vadede ulaşılabilir bir hedef olduğunu kavradıkları için mi emperyalist sömürü olgusunu es geçiyorlar? Bütün bunlar bir yana, aklıma öğrenci derneklerine ilkesel düzeyde anti-emperyalizmi öneren arkadaşlarımız geldi. Kendilerinin ne kadar vahim bir hata içinde olduklarını bu bulguları inceleyerek görebilecekler mi?

Söz hazır buradayken anketin ilginç bir bulgusunu daha aktaralım. Üniversiteli gençlerimizin % 60'ı, Türkiye'nin NATO'da kalmasını savunuyor. % 68'i de muhtemel AET üyeliğini onaylıyor. Türkiye'nin yerini sosyalist ülkelerin yanında gören üniversitelilerin oranı ise % 1. Ve bu konuda fikri olmayanların oranı % 20. Şimdi bunların bir bölümünün Türkiye gibi bir ülkede yapılan böyle bir ankette sosyalist ülkelere duydukları sempatiyi açıklamaktan çekinebileceklerini düşünsek bile, aradaki muazzam eşitsizlik kolayca kapanabilecek gibi değildir. Yine hatırlatmak isterim, çünkü tam sırası: Öğrenci derneklerinde sosyal demokrat gençlerin varlığına razı olamayanların ya da bunu kerhen kabullenenlerin anketin bu bulgusu üzerine oldukça düşünmeleri gerekmez mi?

Anket bulguları arasında eğitim sorunları ve öğrenci dernekleri ile ilgili olanlar, üzerine güncel politikalar bina edilebilmeleri açısından belki de en önemlileri. Ankete biraz da bu açıdan yaklaşmaya çalışalım. Ankete katılan gençler içinde dernek üyesi gençlerin oranı % 7'dir. Bu oran bize Türkiye çapında genelleştirilebilecek bir oran gibi gelmedi. Gerçek oran zannederim ki bunun altındadır. Anket bulgularına göre öğrenci derneklerine üye olmayı düşünmeyenlerin oranı % 52 iken, halen üye olmadığı halde üye olmayı düşünenlerin oranı ise % 41'dir.

Bugün dernek üyesi gençlerin sayısı asla küçümsenmemeli, bunların nice engelleri aşarak bu derneklere üye oldukları unutulmamalı. Ancak başarıya daha çok var. Önce derneklere üye olmayı isteyen % 41'den başlanmalı. Derneklere şu anda üye olmak istemeyen % 52'yi de bu görüşünden caydırıp, dernekleri bütün öğrenci gençliğin cazibe merkezleri haline getirmek için elden gelen esirgenmemeli.

Şimdi değineceğim anket sorusu, öğrenci derneklerinin öğrenci sorunlarına güncel ve somut yaklaşımlarda bulunmasını kolaylaştırıcı bulguları içeriyor. Soru şu: "Üniversite öğrencisinin günlük sorunları neler?" Üniversiteli gençler bu soruyu % 57 oranında "kültürel faaliyet olanaksızlığı" şeklinde cevaplandırmışlar. Yarısından fazlası bu soruda şu şıkları da işaretlemişler: "Sınavların yoğunluğu", "öğretim üyeleri ile konuşamama", "sınıfların kalabalıklığı". Yine bu öğrenciler günlük sorunları arasında ancak % 7 oranında "yurt bulunmaması" ve "yemekhane olmaması" sorunlarını önemsemişler. Biz biliyoruz ki, öğrencilerin gerçekten önemli oranda yemek ve yurt sorunları var. Ancak öğrencilerin bu biraz da şaşırtıcı sıralaması mutlaka dikkate alınmalı. Örneğin, öğrenci dernekleri kültürel faaliyetlerin önündeki engellerin temizlenmesi ve "sınav yoğunluğu"na karşı geliştirecekleri eylemleri şimdiden programlamalı ve bu konudaki mevcut çalışmaların hızlandırmalı. Çünkü bu tip eylemlerin başarısının sırrı tek: Mümkün olan en geniş kitlenin ortak sorunlarından hareket eden kitlesel ve örgütlü davranış.

Bütün bunların sağlanabilmesi için de elimizde her şey mevcut. Örneğin anketin bulgularına göre, YÖK'e karşı olan öğrencilerin oranı % 85. Aynı zamanda öğrencilerin % 61'i öğretim elemanlarını yetersiz buluyor. Bu bulgu derneklerin baş hedefinin YÖK olması gerektiğini hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlıyor.

Buraya kadar üzerinde durduğumuz bu ankette bize ayrılan yerin sınırı içinde öne çıkartmayı uygun gördüğümüz bazı bulguları en genel yanlarıyla kısa bir değerlendirmeye tabi tuttuk. Şimdi bundan çıkarttığımız sonuçları üç maddede ifade edelim:

▶ 12 Eylül rejimi, gençlik üzerindeki emellerine geçici olarak dahi olsa önemli ölçüde ulaştı. Geniş gençlik kitleleri halen depolitizasyonun kıskacındadır. Demokratik gençlik hareketi hukuki meşruiyeti içinde yeniden canlandıkça ve ayakları üzerine basmaya çalıştıkça kayıplarını yaşayarak öğrenmektedir. Bu anket de bu sürecin bir unsurudur.

▶ Yeni kuşak önemli bir kafa karışıklığı ve değer karmaşası içindedir. Vülger etkilenmeler onu bir uçtan bir uca savurmaktadır. Sinmiştir, bir sürü hoyratlıktan bezmiş ve içine kapanmıştır. Onu tekrar hayata açacak, kolektif bir şeyler üretmenin tadına vardıracak olan güçler henüz bu görevlerini yerine getirmekten oldukça uzaktırlar.

▶ Anket, gençliğin sosyalist kültür ve değerlere ne denli ihtiyaç duyduğunu bir kez daha göstermiştir. Gençlik gerçek liderlerini, sosyalistleri beklemektedir. Cumhuriyet tarihinin en ağır baskılarının uygulandığı bir dönemde her şeye rağmen gençliğin çoğunluğu klasik demokratik değerlere duyduğu saygıyı ve güveni kaybetmemiştir. Bu umutvar olmak için gerek koşuldur; zaten yeni dönemde mücadelenin başlangıç noktası da burasıdır. ■

Öğretmenler geleneği sürdürmeli

DAYANIŞMA İÇİNDE MÜCADELE

Despotizmin hedeflerinden biri, öğretmenlerin geleneksel dayanışmasını parçalamak, suskun ve edilgin bir öğretmen topluluğu oluşturmaktı.

Öğretmenlerin 12 Eylül öncesindeki toplumsal mücadelesine baktığımızda, 200.000 eğitim emekçisini bağrında toplayarak güçlü bir demokratik baskı grubu oluşturmayı başarabilen biricik kitle ve meslek örgütü TÖB-DER'i hemen anımsarız; öğretmen mücadelesinin hangi süreçlerden geçtiğini görürüz. Örgütün iki yılda bir yapılan genel kurullarını, olağan şube ve delege seçimlerini, grupların yönetim yarışlarını, iç işleyişe ilişkin tartışmaları, eleştirileri, herşeye karşın öğretmenlerin yıkılmayan birlik ve dayanışmasını, büyük özverilerle gerçekleştirilen Demokratik Eğitim Kurultayı'nı, o görkemli mitingleri, yürüyüşleri, seminerleri, demokratik güçlerin güç ve eylem birliklerini... hep anımsarız.

Bugün bazıları, o dönemin örgütsel tartışmalarını "boş, gereksiz, anlamsız" diye niteleyebilir. Ama, kabul etmek gerekir ki, tüm olumsuzluğuna karşın o tartışmalar yine de TÖB-DER'e canlılık ve dinamizm şırınga etmiş, daha sonraki demokratik öğretmen hareketine paha biçilmez deneyler kazandırmıştır. Bugün, bizler için önemli olan, öğretmenlerin ortak savaşımını geliştirip güçlendirme yönünde o deneylerden gerekli dersleri çıkarmak ve yeterince yararlanmaktır.

Değişik dönemlerde egemen güçler, eğitim emekçilerinin örgütlü mücadelesini etkisizleştirmeye, bölmeye, toptan yok etmeye yönelmişlerdir. Ancak, bütün bu çabalar hiçbir zaman tam başarıya ulaşamamış, emekten yana öğretmenler, gerek baskı dönemlerinde, gerekse normal dönemlerde örgütlü ya da kendiliğinden atılımlarla dayanışmalarını sürdüregelmişlerdir.

Yaşanan despotizm döneminin açık hedeflerinden biri de, öğretmenlerin geleneksel dayanışmasını parçalayıp yok ederek, kendi amaçlarına uygun, hakkına razı, suskun ve edilgin bir öğretmen topluluğu oluşturmaktı. Ayrıca, 24 Ocak kararlarının ekonomik ve siyasal gerekleri paralelinde, TÖB-DER, DİSK gibi demokratik kuruluşların toplumsal ve örgütsel etkinliğini bütünüyle yok ederek emekçi kitlelerin sermaye güçleri karşısındaki hak arama savaşımını boğmaktı. Nitekim, bu amaç doğrultusundaki uygulamalarla pek çok demokratik ve politik kitle örgütü, kadın ve gençlik örgütleri ortadan kaldırılmış, böylece, yeni ekonomik ve siyasal düzene denk düşen anayasa ve yasalar yapılarak böyle bir baskı ortamının hukuksal düzeni yaratılmış oldu. İşte böyle bir despotizm ortamında, Türkiye öğretmenlerinin yasal kitle örgütü TÖB-DER yasadışı ilan edildi, yöneticileri çeşitli işkence ve baskılar altında ağır cezalara çarptırıldılar. Ama onlar, en ağır işkence ve hapishane koşullarında, suskunluğun, karamsarlığın, korkunun yenilginin ve ihanetin kol gezdiği bir ortamda, dayatılan teslimiyeti reddettiler; 200.000 eğitim emekçisinin gaspedilen haklarını kararlı bir biçimde dile getirdiler, demokratik öğretmen hareketini bütün boyutlarıyla, ortaklaşa savundular. Böylece, gelecek öğretmen kuşaklarına, mahkeme kayıtlarına da geçen olağanüstü bir savaşım mirası, unutulmaz bir onur belgesi bıraktılar.

İleride, TÖB-DER savunması yayınlandığında, Türkiye demokratik öğretmen hareketi temsilcilerinin nasıl tam bir dayanışma içinde hareket ettikleri, dışa karşı kendi iç sorunlarını nasıl tıpkı bir aile gibi içtenlikle çözümledikleri, herkesi şaşırtan ortak bir savunmayla gelecek öğretmen kuşaklarına nasıl bir birlik mesajı verdikleri açıkça görülecektir.

Bugün, Türkiye eğitim emekçilerinin önünde duran çok çetin görev ve sorumluluklar vardır. Bunların en başta geleni, nemelâzımcılıktan, suskunluktan sıyrılmak, korkuyu kırmak, ortak bir yayın organı etrafında kenetlenerek yeni kazanımlar için birlik, dayanışma ve savaşıma içtenlikle katılmaktır. Başka bir deyişle, grevli-toplusözleşmeli sendika savaşımı da dahil, genel demokrasi savaşımının çeşitli aşamalarında özveriyle yer almaktır. Aksi takdirde, baskı ve zulüm sürer. İşte bunun için diyoruz ki öğretmenlerin gerçek kurtuluşu tüm emekçilerin ekonomik ve toplumsal kurtuluşundan geçer. Öz bir anlatımla, öğretmenlerin yolu, tüm değerleri üreten sınıfın bilimsel yoludur.

Hepimiz biliyoruz ki, Türkiye demokratik öğretmen hareketinin çok eskiden beri süregelen bir dayanışma ve savaşım geleneği vardır. Bize düşen başlıca görev, o geleneği bugünkü koşullara uygun yöntemlerle geliştirip yaygınlaştırmaktır. ■

Ahmet İnce

—Efendiler! Celse-i hafiyeyi küşat ediyorum.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ASKER KAÇAKLARI

Milli Mücadele örgütlenmeye başlandığında, silah altındakiler, teçhizatları, elbiseleri, hatta atları ile birlikte kaçıyorlardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın son yılında, Osmanlı Ordusunun asker kaçakları toplamı, üçyüz bin kişiydi. Mütarekeden sonra, bu sayı tabiatıyla daha da arttı. Millî Mücadele örgütlenmeye başlandığında, asker toplamaktan daha güç olanı, askere alınanların kaçmalarını engellemekti. Silâh altındakiler, teçhizatları, elbiseleri, hatta atları ile birlikte kaçıyorlardı. Firarîliğin başlıca nedenleri, yenilginin yarattığı moral çöküntü, bozguncu propaganda ve ordunun etkin yaptırımlar uygulayamayışıydı. Cezaları şiddetlendirme yoluna gidildi. Ergun Aybars'ın, Refik Şevket İnce'nin yayımlanmamış anılarından aktardığına göre (**İstiklâl Mahkemeleri**; Ankara: Bilgi Yay., 1975, s. 41), alınan önlemler arasında, yakalanan kaçakların tek sıra dizilip her on kişide birinin arkadaşlarının gözü önünde kurşuna dizilmesi de vardı. Yine aynı kaynakta, 57. Tümen komutanı Albay Şefik (Aker) Beyin 25 Mayıs 1919'da, birlik komutanlarına, kaçakları eskisi gibi, yargılamadan vurma emrini verdiği anlatılmaktadır.

▼ **Mareşal Fevzi Çakmak.** "Malûmu âliniz bazı firariler kaputlarıyla beraber kaçıyorlardı.

Ama işin bir de sınıfsal boyutu olduğu anlaşılıyor. "Aydın ve Havalisi Cephe Kumandanı Demirci Mehmet Efe"nin 1919 güzünde, Çal Hey'et-i Milliye Riyasetine yazdığı bir mektubun baş tarafından, onun bu sorunun pekalâ farkında olduğu görülmektedir:

"Elyevm cephede bulunan mücahidînin yekûnunu köylülerle kasabalıların fakir sınıfına mensup halk teşkil etmektedir.

Zengin eşraf evlâtlarından ferd-i vahid bulunmadığı gibi, mutavassıt tabakaya mensup ahaliden de pek az kimse mevcuttur. İşbu efrat, Hükûmet-i Osmanînin bidayet-i teşkilinden beri, bilhassa Balkan ve beş senelik Dünya Harbinde olduğu gibi Millî Harpte de müdafaa-i vatan hukukunun münhasıran zayıf omuzlarına yükletilerek diğer halkın türlü türlü bahanelerle geride mazhar-ı himaye olduklarını ve menafi-i şahsiyetlerini teminden başka bir düşünceleri olmadığından bahisle pek muhik olarak şikayette bulunmaktadırlar.

Ezcümle derdest edilen firarî efrat, işbu adaletsizlikten dolayı firar için kendilerinde bir hak gördüklerini alenen söylemektedirler."

[Aslı, eski Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü arşivinde bulunan bu belgenin tümünün çevriyazısı için bknz. M. Tunçay, **Bilinecegi Bilmek** (İstanbul: Alan Yay., 1983). s. 129-31.]

TBMM açıldıktan sonra, çıkardığı ikinci yasa, meclisin meşruluğuna karşı çıkmayı idamla cezalandıran Hiyanet-i Vataniye Kanunu'ydu (29 Nisan 1920). Bu yasa, dolaylı olarak firarîlik sorunuyla da ilgiliydi. Meclisin 3 ve 5 Temmuz 1920 günleri yapılan gizli oturumlarında, asker kaçaklığına yol açan zenginleri kayırma olaylarından acı acı yakınılmıştır:

Şükrü Efendi (Karahisarı Sahip) - "Bakınız ciheti askeriyemiz de iflâs derecesine gelmiştir. Çünkü ciheti askeriyenin bir köyden topladığı on nefer merkeze getiriliyor, şube merkezinin... Bu gelenler meyanında köyün ağasının da oğlu var... Zengin olanların kimisi bir kuzu ile, kimisi bir başka şey ile kurtuluyor. Sonra oradan on kişiden üç kişi kalmıyor ve o üç kişi cepheye sevkolunuyor... O üçün de biri trene binerken trenin altına giriyor, biri diğer taraftan gidiyor." (C. 1, s. 60)

Rasih Efendi (Antalya)- "Düşmanın önüne geçmek için ne mütevakkıf ise onunla uğraşalım. Bilirsiniz ki Anadolu'da sâkin Türkler, İslâmlar fedakârdır. Fakat maateessüf bu fedakârlığımız kavilde kalıyor. Vaktiyle bize iyi bir terbiye verilseydi böyle olmazdı. Bugün öyle bir hale geldik ki, çil yavrusu gibi dağılmaktan başka bir çaremiz yoktur; çil yavrusu gibi dağılıyoruz.

Onun için, rica ederim, bugün en ziyade ehemmiyet verecek nokta, taarruzu durdurmak için hemen ayaklanmalı... Halktaki kayıtsızlığı izale edecek surette çalışmalıdır." (C. 1, s. 66)

Vehbi Bey (Konya)- Ordudaki firarı arkadaşlarımızın hepsi biliyor. Konya'dan iki yüz kişi bindiriyorlar, Karahisar'a ancak otuz kişi muvasalat ediyor. Üç yüz kişilik bir asker kafilesi üç gün sonra yüz elli kişiye iniyor. Eğer bu işe bir ay zarfında çare bulunmayacak olursa çok fena bir netice husulü memuldür. Kış da geliyor. Bu halin esbab ve avamili yalnız zabitanda değil. Zabitanı tasfiye etmeli fakat askeri de iyi sıkıştırmalı."

"İkincisi efendiler; köylü yedi senedir, yetmiş senedir, yüz yetmiş senedir kasaba eşrafı namına öle öle usanmış, canı boğazına gelmiş. Onlar, dostlar gazi bir şehit düsturunun aleyhinde. Bu kere de biz gazi, kasaba eşrafı şehit olsun diyorlar. Askerin bugün ruhuna hâkim olan avamilden biri de budur. (C.1, s.87)

"Binaenaleyh cephei harpte yalnız köylüler değil; fukara takımı değil, eşraf ve ulema ve bizler de bulunmalıyız. Üçüncü bir nokta da askerin vesaiti sıhhiye ve refahiyesidir ki ordudakiler bugün yalın ayak başı kabak, sırtı çıplak bir haldedir, devri Hamidînin son zamanlarında çuval kesip de avret mahallini örten askerleri hatırlayalım." (C.1, s.87)

Hüsrev Bey (Trabzon)- "Firara mâni olmak için şüphesiz askeri iyi beslemek ve efradın maaşını da arttırmak lâzımdır. Ve bundan sonra da askerî kumandanların vazifelerini yakından tetkik edip müsebbiplerini ce-

zalandırmak lâzımdır." (C. 1, s. 88)

Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahip)- "Derdin birisi, meselâ halkda yeni bir zihniyet uyanmıştır. Ben, senin nam ve hesabına ölemem diyor. Sen burada kal, tarlanı zaptet, servet ve sâman sahibi ol, ben de öleyim, bu olamaz diyor. Bu, mühim inkılâbı içtimaidir, bilhassa avam halk bunu anlamıştır (Gürültüler)...

"Vatanın menfaatı gibi külfeti de müşterektir. Zenginler Kuvayi milliye namı altında toplanarak halka, ahaliye, köylüye vergi tarh etmek suretiyle halkı bizar etmiştir. Köylü; zenginler kesesini dolduruyor diyor. Yahut Müdafaai Milliyede bulunan adamlar birer birer suretle tarafını bularak askerlikten kaçıyor diyor. Bu defa dairei intihabiyemde bin beş yüz kişiden yalnız yüz elli kişi kalmıştır, bu da on günde..." (C. 1. s. 88)

Nihayet, 11 Eylül 1920'de 21 sayılı Firariler hakkında kanun yapıldı. Bu yasayla, asker kaçaklarını yargılamak üzere, seçilmiş milletvekillerinden oluşacak İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulması öngörülüyordu. Amaç, başlangıçta sadece firariliği önlemekti. Fakat

▲Adnan Adıvar. "Asker firarilerini çeteler doyuruyor, giydiriyor, çok kere para da veriyor."

çok geçmeden yapılan değişikliklerle, bu olağanüstü mahkemelerin yetkileri, vatan ihaneti, casusluk, yolsuzluk, ayaklanma vb. suçları da kapsayacak biçimde genişletildi.

Hey'et-i Umumiye kararlarıyla çeşitli bölgelere İstiklâl Mahkemeleri gönderilmesine karşın, asker kaçaklığının tamamen önü alınamadı. 1920 yılının Eylül, Ekim ve Kasım aylarındaki gizli oturumlarda, eleştiri ve yakınmalar devam etti. Dikkat çekici bir nokta, erlerin askere alınıp da sıkıca giydirilince kaçtıklarının ayrıca vurgulanmasıdır.

Adnan Bey (Dahiliye Vekâleti Vekili)- "Bu sırada Koçhisar'dan bir telgraf alındı. Sevkedilen asker yolda firar edenlere tesadüf etmiş." (C. 1, s.127)

Fevzi Paşa (Müdafaai Milliye Vekili)- "Malûmu âliniz bazı firariler vardır ki kaputlarıyla beraber kaçıyorlardı. Nitekim Kütahya'da altı bin yedi yüz kaput bulunmuş ve orduya tevzi edilmiştir. (C.1, s. 191)

"Firar eden elbiseli askerin çok olduğundan bahsolunuyor. Evet; elbise giydirmiş olduğumuz askerlerin firarı bizim için ilbas hususundaki tertibatımızı alt üst ediyor ve bu tarzda bir hal, diyebilirim ki, bir hastalık haline gelmiştir. (C. 1. s. 192)

İsmail Suphi B. (Burdur)- "Paşa Hazretleri dediler ki: Elbiseli asker de firar ediyor, elbisesiz asker de firar ediyor. Halbuki firarın esbabı adidesi vardır. Elbisesizlik mazeretini biz kendimiz firarilere atfetmemeliyiz." (C. 1. s. 193)

Vehbi Bey (Karesi)- "Bir de firardan bahsolundu, elbiselerini giyen firar ediyor denildi ve bu mesele de defaatla mevzubahs oldu. Acaba bunun sebebi nedir? Bunun başlıca sebebi; bendeniz zannederim ki, zengin çocuklarının soba başında, fıkara çocuklarının dağ başında kalmasıdır. Binaenaleyh ahzı asker kalemlerinde ve ev kapılarında emirber diye alıkonulan zadegân evlâdı, benimle beraber dağa çıkmaz ve düşman karşısında yaşamazsa, askeri cephede durdurmak mümkün değildir." (C. 1, s. 195)

Fevzi Paşa (Çakmak)- "Firar meselesinde de bendeniz esbabı adide görüyorum. Bir kere firar meselesi bir zaafı ruh meselesidir. Bir millet varlığını müdafaaya yüreğinden azmetmezse firarın en birinci sebebi odur. Bendeniz Rumeli'de bulunduğum vakitlerde Karadağlılar çıplak, aç, sefil iki yüz sene bizim yüzbinlerce ordumuzla uğraşmışlardır. Bunun için millet, müdafaayı yüreğinden azmederek yapmazsa firarın başlıca sebebi odur. Onun için hepimizin vazifesi en adi bir köylü kulübesindeki insana kadar, bu tarzda düşünerek azimle harekettir." (C. 1, s. 196)

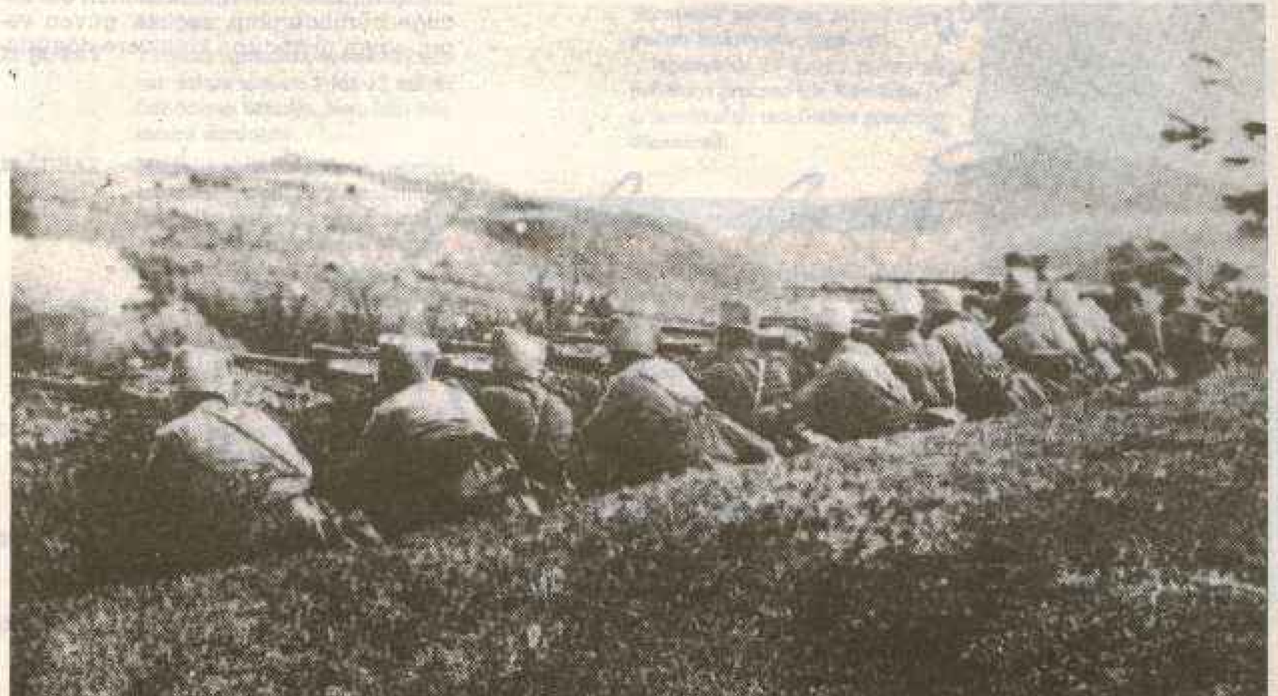
Dr. Adnan B. (Dahiliye Vekili)- "Sonra ikinci bir nokta var, asker firarı meselesi. Asker firarileri firar edince bir çok köylere iltica edemiyor. İlticagâh olarak eşkiya çetelerini buluyorlar. Çeteler bunların karınlarını doyuruyorlar,giydiriyorlar, bir çok kerre para da veriyorlar." (C. 1. s. 235)

İstiklâl Mahkemeleri, uyguladıkları olağanüstü yargısal baskıyla asker kaçaklığını bir ölçüde azaltmışlardı. Fakat ülke çapında yarattıkları hoşnutsuzluk yüzünden, 17 Şubat 1921'de (Ankara'daki istisna edilmek üzere) bunların tümünün kaldırılmasına karar verildi. Ergun Aybars'ın yukarıda anılan kitabında (s. 142), Cumhurbaşkanlığı arşivindeki bir belgeden aktarıldığına göre, Temmuzda, yani Sakarya savaşı öncesinde, 39.122'si silahsız ve 687'si silâhlı, toplam 30.809 kaçak olayı saptanmıştı (bir dizgi hatası nedeniyle, ya silâhlı firariler 29.122 ya da yekûn 39.809 kişi olacak!). Sakarya savaşı sonunda ise, bu sayı 48.355'e yükselecekti. Bu nedenle, 1921 Temmuzunda yeniden çeşitli İstiklâl Mahkemeleri oluşturuldu. Fakat, Sakarya Zaferi'nden sonra bile firarîlik sürüp gitti. O yılın sonuna doğru Meclis gizli oturumlarında, asker kaçaklığı sorunu hâlâ tartışılmaktaydı. Genelkurmay Başkanı ise, eleştirileri yanıtlarken şunları söylüyordu:

"Fevzi Paşa (Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi)- "Her gün ordunun vaziyetlerini tetkik ediyoruz. Ne kadar firar ediyor, ne kadar hasta oluyor. Ne kadar kalıyor. Ordunuz aç, çıplak deniliyor. Her gün alıyoruz, her gün okuyoruz cetveli. Meselâ en son aldığım hasta ve mecruh cetvelinde yevmiye iki hasta olmuş, 103 nefer hastaneye gitmiş, miktarını söylemek istemem. 13 nefer tebdilhavaya gitmiş. O halde Ordu mevcudundan hasta olarak kırk nefer var. Firar olarak, onu silâhlı 106 nefer firar etmiştir. Bu bir günde olmuştur. Altı nefer derdest olunmuş, 66 nefer firardan gelmiştir. Yalandır bu istatistik efendiler. Hep böyledir, vasatisi budur. Hepsini alayım dedim, bu geldi bunu aldım (gürültüler). Konya ahzı asker kalemi... (C. 2, s. 495)

"Olabilir, efendim mübalâğa edilir. Yüz yirmi bin kişi firar etmiş demek, Ordu yok demektir. Bu nasıl olur efendim? Ordu halen mevcuttur, lehülham.... İşte efendiler bu firar meselesinin böyle tutulabilmesinde sebep de şüphesiz ki İstiklâl Mahkemeleri'nin büyük tesiri vardır. Onun için, bizim malûmatımız olmadığı halde İstiklâl Mahkemeleri'ni kaldırırsanız -tabiî ve ben size gelip söylemezsem- mesuliyet size aittir." ■

Alıntılar: **TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.1 ve 2, T.İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.*

▼ **Siperden firara.** "Binaenaleyh cepheyi harpte yalnız köylüler değil; fukara takımı değil, eşraf ve ulema ve bizler de bulunmalıyız."

"Musalla Taşı Saltanatı"

Karar vermek gerekli. Ya materyalizm, ya idealizm. İkisinin arası olmuyor. "Az biraz gebeliğin" olmadığı gibi...

Toplulukların, kimi pek karanlık ve sıkıntılı tarihsel dönemlerinde bile, önceden kestirilemeyen önemli nitel sıçramalara neden olabilecek birikimlerin hızla geliştiği sıkça gözlenir. Bu tarihsel serüven içinde, "dünün erken, yarının geç" olabileceği böylesi kritik zaman dilimlerinin, nitel dönüşümlere gebe "momentlerin" adını koyabilmek her zaman pek de kolay değildir...

Ancak, yaşanan tüm bu patırtı-gürültü, toz duman içinde, yine böylesi bir birikim-gelişim sürecinin içine girildiği gözleniyor. Son kerte mütevazi tarihimiz içinde, sahici insanlarımız, her şeye karşın, neredeyse akşamdan sabaha, daha yeni ve daha sağlıklı kişilikler üretebilecek bir dönemin eşiğindeler. Özellikle, sistematik düşünenlerin ve bilimsel dünya görüşünü savunanların buna hazırlıklı olmaları gerekli. Çünkü, böylesi nitel sıçramaları başlatmak ve sürdürmek, onların hem görevi, hem de kaçınamayacakları yazgılarıdır...

Fakat, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, bizde de, böylesi gelişmelerin ilk işaretleri ve hatta devinime geçirici "ilk fiskesi" çok kez, karşı ideolojinin-idealizmin-temsilcilerinden gelmekte. Bugünlerde de, böylesi kimi işaretler-hatta öneriler sayıları ve etkinlikleri hızla artan bazı din adamlarından gelmeye başladı. Örneğin, 14 Ocak 1987 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde, Yalçın Pekşen'in, "Duyduk Gördük", Camilerde Neler Oluyor II, adlı haber-yorumunda, böylesi bir konuda oldukça ilginç ve öğretici bilgiler, hatta uyarılar var...

Burada, Şehzadebaşı Camisi İmamı Timurtaş Uyar'ın vaazının bir bölümü aktarılıyor. İmam Timurtaş Uyar, bu vaazının bir yerinde,

"...Kafirler istemese de Allah nizamını hâkim kılacaktır. Aziz millet, şimdi bu kelimeleri biraz tahlil edelim. Çağdışı demekle İslamı kastediyorlar, tamam anladık. Kimsenin itirazını kabul etmem... Çağdışı denildiği zaman şu Kuran'ın huzurunda yemin ediyorum ki, İslamı kastediyorlar...

"Peki siz İslama çağdışı diyorsunuz. Kıymetsiz, değersiz bir şey, yaramaz demek değil mi? Peki neden bir gazetecimiz öldüğü zaman, bir politikacımız öldüğü zaman, bir profesörümüz öldüğü zaman neden çağdışı dediğiniz İslamın camisinin musalla taşına getiriyorsunuz?

"Hani çağdışı idi? İslam çağdışı... Hocalar çağdışı, musalla taşı çağdışı... Eee, sen niye cenazeni getirip o caminin musalla taşına koyuyorsun" diye konuşmuştur.

Kanımızca, Şehzadebaşı Camii İmamı Timurtaş Uyar'ın söylediklerinde gerçek payı çoktur. Ve onun bu eleştirilerine katılmamak kolay değildir...

Gerçekten de, materyalizmi (*) bir dünya görüşü, bir yaşam biçimi olarak seçenlerin, savundukları temel ilkelere uygun bir kişilik ortaya koymaları, içinde yaşanılan zor koşullarda bile olasıdır. Tüm yozlaşmalara karşın, toplulukta, hiç de kolayına gözardı edilemeyecek bir kültür birikimi var. Ancak, bunun ete kemiğe büründürülüp, sağlıklı, güven veren, saygı uyandıran kişiliklere dönüştürülmesi gerekli... Bunları artık salt romanlardan okuyup, filmlerden seyredip göğüsleri, masaları yumruklamanın zamanı yavaş yavaş geçiyor. Artık, bizim insanlarımız arasında da düşündüğü gibi konuşan, konuştuğu gibi yaşayan, ve de zamanı geldiğinde, biyolojik varlığını da, yaşamına uygun biçimde noktalayacak kişilikler görmenin zamanı... Yarım yamalak dünya görüşleri, biraz materyalizm, biraz idealizm karmaşığı çamur gibi, denizanası benzeri, belkemiksiz kişilikler ürettik durduk. Buna bir son vermek gerek...

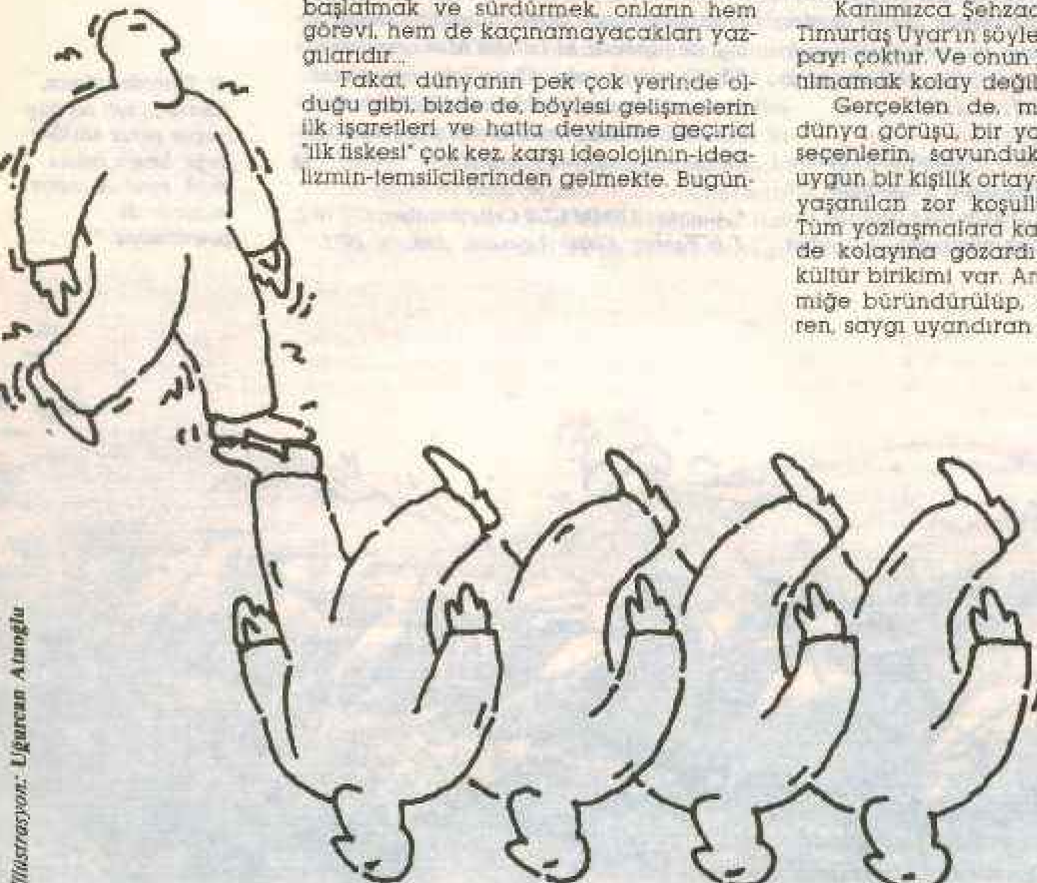
Kimse kimseyi materyalist olmaya zorlayamaz. Zorlamıyor da. Fakat, böylesi bir dünya görüşünü savunanların da, artık oyunu kuralına göre oynamaları beklenir. Eşyayı adıyla çağırmanın zamanı. Dünya kamuoyu da artık bizlerden böylesi davranışlar bekliyor..

Bugüne değin "az biraz materyalizmle" bir yerlere gelindi. Ama ancak belli bir yerlere... Bundan sonrası için, gerçekten yeni, öncü ve örnek kişiliklere, davranışlara gereksinim var. Hem de, olmazsa olmaz cinsinden...

Karar vermek gerekli. Ya materyalizm, ya idealizm. İkisinin arası olmuyor, Olamıyor. **"Az biraz gebeliğin"** olmadığı gibi...

Şehzadebaşı Camii İmamı'nın söylediklerini ciddiye alıp, kesin tavır koymanın zamanının gelmiş olduğunu düşünüyorum. Materyalist olduklarını, böylesi bir dünya görüşünü savunduklarını söyleyenlerin, artık **musalla taşı saltanatına** bir son vermelerini beklemek için yeterli neden ve donanım var. Başlangıçta bunun oldukça sancılı geçeceği açık. Ancak, sonunda, böylesi kişilerin hem kendilerine ve savundukları dünya görüşüne, hem de topluluğa büyük onur ve yeni birikimler katacağı kesin. Ayrıca, sonraki gelişmeler için de, çok daha sağlıklı ve güven verici ortamlar koşullanacaktır...

Tüm bunların ötesinde, bunun tersi de, giderek pek zor-hatta ayıp olmaya başladı. Hem bir yaşam boyu materyalizmi savun, bunun her türlü onurunu ve çilesini omuzla, hem de, tam **"elveda güzelim dünya ve merhaba kâinat"** diyeceğin zaman, git karşı ideolojiye teslim ol... Olacak iş değil. Gerçekten bu yüzkarası, ikiyüzlü koşullanmışlığı bir yerlerinden kırmak gerekli, hatta zorunlu oldu... ■

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

(*) Sayın İmam Uyar, vaazında çağdaş sözcüğünü-kavramını kullanmış. Ancak, kanımızca, çağdaşlık, yaşanan tarihsel dönemin en son ve en gelişmiş sosyoekonomik formasyonunu ve onun dünya görüşü-kuramını içerdiğinden, biz burada, çağdaşlığı, bu gerçek içeriği doğrultusunda, diyalektik ve tarihsel materyalizm karşıtı olarak kullandık. Böylesi bir materyalist olmayan çağdışı "çağdaşlar" kendilerini bu tartışmanın dışında tutabilirler...

3 0 G Ü N Ü N İ Ç İ N D E N

İnsan Hakları

16 ŞUBAT Bakanlar Kurulu kararıyla 10 kişinin daha vatandaşlığı kaybettirildi.

18 ŞUBAT Adliye depolarındaki 39 ton kitap, dergi ve gazete SEKA'da imha edildi.

PKK üyesi 9 kişiye verilen idam cezası onaylandı. Eskişehir Dev-Yol davasında 2 sanık için idam cezası verildi.

Adana Cezaevinde "müşahade" altında bulundurulan 61 siyasi tutuklu koşulları protesto için açlık grevine başladı.

19 ŞUBAT Son üç buçuk yılda 240 yayın hakkında toplatma kararı verildiği belirlendi.

20 ŞUBAT İlk Adım dergisi DGM tarafından sınıf düşmanlığı yapıldığı ve komünizmin övüldüğü gerekçesiyle toplatıldı.

Ceylanpınar'da, toprağa gömülü tabancalarla ilgili olarak gözaltına alınan Adnan Tivsiz'in jandarma karakolunda işkence ile öldürülüp cesedinin mayın tarlasına atıldığı ileri sürülüyor.

23 ŞUBAT Diyarbakır'da Kupaş köyünde firarda olan oğlu nedeniyle karakola götürülen Zülfikar Bayram'ın dövülerek öldürüldüğü ileri sürülüyor. 4 jandarma tutuklandı.

25 ŞUBAT Diyarbakır eski Belediye Başkanı Mehdi Zana hakkındaki 15 yıllık mahkumiyet kararı onaylandı.

27 ŞUBAT 1402'lik 7 öğretim üyesi İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi Rektörlükleri aleyhine dava açtı.

Jandarma tarafından toplu işkence gördüklerini söyleyen Diyarbakır Kırkpınar köylülerinden bir kişi SSK hastanesinde tedavi görüyor.

2 MART Kenan Evren'i mahkemeye veren Aziz Nesin'in avukatı Emin Değer hakkında dava dilekçesinde Cumhurbaşkanı'na hakaret ettiği gerekçesiyle soruşturma açıldı.

İşçi Olayları

17 ŞUBAT Şeker Sigorta ve Dora'da anlaşma imzalandı.

Bağımsız Banks Sendikası'na bağlı işçiler Yapı ve Kredi Bankası'nda fazla mesai yapmayarak işvereni protesto ediyorlar.

19 ŞUBAT Toplusözleşme görüşmelerinde anlaşma sağlanması üzerine NETAŞ grevi bitti.

Petrol-İş Sendikası'na bağlı 135 işçi Kauçuk Sanayii'nde greve başladı. İşveren lokavt ilan etti.

Topkapı Türk Elektronik'teki Otomobil-İş'e bağlı 400 işçi fazla mesailerin ödenmemesini protesto için yemek boykotu yaptı. Sivil görevliler işçilerin ifadelerini aldılar.

20 ŞUBAT Bağımsız Banks Sendikası'na bağlı Yapı ve Kredi Bankası çalışanları, işkolunda grev ve diğer eylemler yasak olduğu için "gücümüz birliğimizdir" yazılı rozetler takarak kampanya başlatıyorlar.

21 ŞUBAT İETT şoförleri toplusözleşmelerin uzaması ve işverenin sadece yüzde 10 zam vermesi üzerine pasif direnişe geçerek yavaş gittiler. Belediye-İş üyesi şoförler nizamnameye uyarak 30 km. hız yaptıklarını belirtiyorlar.

23 ŞUBAT Yaygınlaşan sözleşmeli personel uygulamasının bir sonucu olarak İktisat Bankası'nda Basisen Sendikası yüzde 50 artı 1 çoğunluğu sağlayamayınca sözleşme yapma yetkisini kaybetti.

24 ŞUBAT İETT şoförlerinin talimata uygun olarak 30 km. hız direnişinde trafik polisleri bazı şoförleri emniyete götürdü. Bunun üzerine bazı şoförler kontakt kapatarak uzun süre hareket etmediler. Şişli plantonluğu önünde müdürlük aleyhine slogan attılar.

25 ŞUBAT Dalan İETT şoförlerine "iyi bir zam için" "namus sözü" verdi. Gözaltına alınan 6 şoför salıverildi.

27 ŞUBAT Türk-İş sözleşmeli personel uygulamasına karşı eyleme geçmek için "toplu dava" açılmasını kararlaştırdı.

3 MART Türk-İş Başkanlar Kurulu 300 bin kamu işçisini ilgilendiren toplusözleşmelerin kilitlenmesi üzerine tüm iş kollarında iki saatlik iş durdurma eylemi yapılmasına karar verdi.

Kula'da Hak-İş'e bağlı Öziplik-İş sendikası ile İmamoğlu İplik Fabrikası arasında anlaşma sağlanamayınca 42 işçi greve başladı.

7 MART Erdemir'de toplusözleşme için yetkili sendika belirlenmesinde referandum yapılması için imza toplayan 4 işçi, işverenin güvenlik görevlileri tarafından gözetime alınarak sorgulandı.

9 MART KİT'lerde çalışan sözleşmeli personel tek tip sözleşme imzalayacak.

Ekonomi

18 ŞUBAT Devlet Bakanı Titiz'in önerdiği yeni rejime göre, sözleşmeli personelin her yıl yüzde 10'luk en başarısız bölümü işten atılacak.

Kayıtlı işsizlerin sayısı 7 yılda 4 kat arttı, 1986 sonunda 1 milyon 76 bini aştı.

21 ŞUBAT Yabancı bankalara borcu 103 milyar dolara ulaşan, yılda 12 milyar faiz ödeyen Brezilya, borç faizi ödemesini durdurdu.

28 ŞUBAT Meclis'te görüşülen "batık şirketleri kurtarma yasası"nın kapsamına, batık şirketlerin piyasaya olan 50 milyon liranın üzerindeki borçlarının da alınması öngörüldü.

Batık kredileri 51.8 milyar lira olan TÖBANK'ın hisselerinin yüzde 65.88'i Ziraat Bankası'na, Halk Bankası ve Emlak Kredi Bankası'na devrediliyor.

11 MART "Mali bünyesi zayıfladığı" için Anadolu Bankası'nın da "kurtarılması", Yüksek Denetleme Kurulu'na önerildi.

14 MART Yüksek Denetleme Kurulu raporlarına göre batık kredilerin yüzde 61'ini 8 kamu bankası omuzluyor.

15 MART Kamu bankalarına 500 şirket 500 milyon borç taktı. Cumhuriyet gazetesi şirketlerin adlarını açıkladı.

Doğu Anadolu

26 ŞUBAT PKK'nın Taşdelen köyü baskınından sonra Doğuda başlatılan operasyon sürüyor.

28 ŞUBAT Devlet Bakanı Karaevli sınıra 600 metreden yakın olan köylerin -Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da- büyük birimlere taşınacağını açıkladı.

3 MART Nusaybin'in Doğanlı köyü sakinleri jandarma ve köy korucularının baskınlarda kadın çocuk ihtiyar ayrımı yapılmaksızın herkesin soyulduğunu ve meydan dayağı çekildiğini söylüyorlar.

5 MART Genelkurmay Başkanlığı, Irak'ın kuzeyinde Türk sınırına yakın bölgelerdeki PKK kamplarının dün sabah Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı savaş uçakları tarafından bombalandığını açıkladı.

11 MART İçişleri Bakanı, Siirt, Hakkâri, Van ve Diyarbakır'da 1158 köyden 800'üne köy korucusu verildiğini açıkladı.

Dünyadan

16 ŞUBAT Yunan İşçi Sendikası Konfederasyonu'nun genel grevlerinden sonra devlet memurları sendikası ve ticaret ve esnaf dernekleri de ekonomi politikasını protesto için 48 saatlik grev yapıyorlar.

17 ŞUBAT Bangladeş'te devlet bakanı Erşad'ın çekilmesini isteyen muhalefet partilerinin düzenlediği 6 saatlik genel grevde çıkan çatışmalarda 70 kişi yaralandı.

23 ŞUBAT Arjantin cuntasının son başkanı Galtieri, Falkland savaşı dolayısıyla mahkûm edildikten sonra, şimdi de insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak yargılanacak.

14 MART Brezilya'da ordu birlikleri petrol işçilerinin grevini önlemek için petrol rafinelerini işgal etti. Gemi ve tersane işçileri askerlerin kendilerini çalışmaya zorlamaları üzerine toplu istifa kararı aldılar. Binlerce çiftçi de ekonomik politikayı protesto için yolları traktörlerle işgal etti.

İspanya'da 30 kentte ekonomik politikayı protesto için Komünist İşçi Sendikaları tarafından gösteriler düzenlendi.

Barış-Silahsızlanma

24 ŞUBAT Sovyetler Birliği 6 Ağustos 1985'ten beri durdurduğu yeraltı nükleer denemelerine tekrar başlıyacağını açıkladı, ancak ABD'nin durdurması halinde moratoryuma derhal geri döneceklerini açıkladı.

1 MART Gorbaçov ülkesiyle ABD arasında diğer silahsızlanma konularından ayrı olarak orta menzilli füzelerin geleceği hakkında bir anlaşma yapılmasını önerdi.

4 MART NATO Başkomutanı Rogers SSCB'nin önerisi üzerine, yalnız orta menzilli füzelerde indirim anlaşmasının yeterli olmayacağını, anlaşmanın konvansiyonel silahları da kapsaması gerektiğini söyledi.

▼ Orta menzilli füzeler. Avrupa'dan kaldırılması önerileri sonuç verecek mi?

